T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KELÂM BİLİMDALI

KUR'AN KISSALARININ TEOLOJİK YORUMU

Yüksek Lisans Tezi

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Doç. Dr.Erkan YAR	Nazife AKGÜL

Elazığ – 2005

T.C.

FIRAT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KELÂM BİLİMDALI

KUR'AN KISSALARININ TEOLOJİK YORUMU

Yüksek Lisans Tezi

Bu tez …../……/2005 tarihinde aşağıda adı geçen jüri tarafında oy birliği / oy çokluğu ile kabul / red edilmiştir.

Başkan

Üye

Üye

Yukarıdaki jüri üyelerinin imzaları tasdik olunur.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Ahmet AKSIN

...../..../2005

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KUR'AN KISSALARI

NAZİFE AKGÜL

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

2005, Sayfa: 103+IV

İslam dininin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an tüm zamanlara hitap eden bir özelliğe sahip ve son ilahi kitaptır.

Kur'an'ın içeriğini oluşturan konulardan biri de kıssalardır. Kur'an kıssaları kendi bünyesinde pek çok konuyu barındırır. Bu kıssaların bazıları Peygamberler hakkında, milletler hakkında, yaratılış hakkında, insanlara ibret verici örnekler olaylar hakkında, örnek şahıslar hakkında vb. hakkındadır örnekleri çoğaltabiliriz.

Kıssalar, çeşitli yönlerden incelenmeye elverişlidir. Biz bu çalışmamızda önce Kur'an'daki kıssaları yorumladık ve bu kıssaların çeşitli kültürlerdeki, İncil'deki ve Tevrat'taki yorumlarını da inceledik. Daha sonra Kur'an kıssalarının kaynağını araştırdık ve nihayet Kur'an kıssalarının amacını da inceleyerek konuyu bitirdik.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kıssa, Kaynak, Amaç.

SUMMARY

Master Thesis

THE QURAN STORIES

NAZİFE AKGÜL

The University of Firat

Social Sciences Institute

Basic Islamic Sciences

Theology Branch

2005, Page: 103+IV

The Quran is the original basic and the most important source the religion of Islam. The Quran has a characteristic that makes a speech all of the times and it's the last heavenly book.

One of the subjects is stories taking form of the content at the Quran.

The stories of the Quran are shelter a lot of subjects in its own structure. Some of them about of prophets, some of them about of nations, some of them about of model subject that is to be a lesson to people, some of them about of model persons etc. And we can increase the examples.

The stories are usable for study from the different directions.

In this study firstly we interpret the stories in the Quran and we are examine carefully this stories interpretations in the different cultures. The New Testament and the Old Testament. Later than we search source stories of the Quran-At last we finished the subject to examine carefully intents of the stories in the Quran.

Key Words: The Quran, Story, Source, İntent.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Dinsel ilimlerinin en önemli kaynağı Kur'an'dır. Kur'an-ı Kerim Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed'e Cebrail vasıtasıyla 23 yılda indirilmiş son ilahi kitaptır. Kur'an iman edenler için bir rehber bir anayasa konumundadır. Son ilahi kitap olması ve ondan sonra artık ne bir peygamber ne de bir kitap gelmeyeceği dolayısıyla tüm insanlığa hitap eden evrensel bir kitaptır.

Kur'an-ı Kerim insan hayatının bütün safhalarına hitap eder. Kur'an da herkes kendini alakadar eden hususları bulur ve kalbi mutmain olur. Dinin gayesi ahlaktır ve fazilettir. Kur'an'da insanlara ahlak sahibi ve faziletli olma öğretilir. İnsanlara temsil yoluyla gerçekleri anlatır. İbret alınacak kıssaları söyler geçmiş olayları nakleder.

Kur'an-ı Kerim'in önemli bir bölümünün kıssalardan oluştuğu bir gerçektir. Hak-batıl mücadelesinin en çarpıcı örneklerinin yer aldığı kıssalar insana bir tarih perspektifi kazandırmakta ve nasıl davranışlar sergilerse nasıl bir sonuçla karşılaşacağı konusunda önemli ipuçları verir.

Biz bu çalışmamızda öncelikle giriş bölümünde kıssa kelimesinin lügat ve ıstılahtaki manaları üzerinde durduk. Konunun önemini ve araştırmamızın gaye ve metodunu açıkladık. Birinci bölümde Kur'an-ı Kerimde geçen kıssaları yorumladık. Bunların bazılarının, İncil ve Tevrat'ta ve diğer kültürlerdeki anlatım biçimine de yer verdik. İkinci bölümde ise Kur'an kıssalarının kaynağıyla ilgili düşünce ve görüşlere yer verdik. Bir de kıssaların tarih boyutu üzerinde durduk. Üçüncü bölümde de Kur'an kıssalarının amaçlarını irdelemeye çalıştık. Ve nihayet ulaştığımız sonucu da bir genel değerlendirme şeklinde sonuç bölümünde işledik.

Bu çalışmamda benden değerli görüşlerini ve yardımlarını esirgemeyen hocam Doç. Dr. Erkan Yar'a ve değerli eşim Hakan AKGÜL'e teşekkürlerimi sunarım.

Nazife AKGÜL

2005 ELAZIĞ

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB.	: Diyanet İşleri Başkanlığı
H.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
Mat.	: Matbaacılık
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Allah, insan ve kainatı yarattıktan sonra onu desteksiz bırakmamıştır. İnsana sözsüz ayetlerin olan tabiatı, gaybın ve gaybın sahibinin açık belgeleri olarak vermeyi yeterli görmeyerek ona sözlü mesajını da göndermiştir. Bu sayede insanın kaynağını bulması, kendinin farkına varması yaratılmış bir varlık olduğu, varlığını başka bir kaynağa borçlu olduğunu v.b. gerçekleri daha kolay bulabilecektir. Vahiy insanoğluna bir destek, bir rahmet, bir nur, bir şifa, bir açıklama, bir yol göstermedir.

Allah yeryüzündeki her kavmi, her topluluğu bu rahmetinden nasiplendirmiştir. Onlara Rablerini, dünyayı, kendi varlık gayelerini anlamak, Onun emirlerine uygun mutlu bir yaşam sürdürme fırsatını her zaman sunmuştur. Ancak insanoğlu bu gerçeği çoğu zaman çok çabuk unutmuş, bazen akılsızlığından Onu inkar yoluna gitmiştir. Allah da kavimler gönderdiği hak yolu bıraktığında onlara yeni bir resul, nebi göndermişi onları uyarmış, hak yola çağırmıştır.

Dünyayı büyük bir huzursuzluk, savaşlar, haksızlıklar, zulümler, maddiyat, vb. kaplamıştı. Mevcut dinler insana yön vermede yetersiz kalıyordu. Çünkü semavi dinlerin asılları bozulmuş yerini insanoğlunun kendi eliyle yazdığı hükümlere bırakmıştı. İnsanlığı bu içine düştüğü karmaşadan, başıboşluktan, kurtaracak bir uyarıcıya, yol göstericiye ihtiyaç vardı. Tüm bunlara tek çare, Allah tarafından Hz. Muhammed’e Kur’an-ı Kerim’in vahyiyle başladı. Adını kendini kutsal kitabından alan İslam ilk şeklini günümüze kadar değiştirmeyen tek dindir, evrenseldir, insanlığın ortak bir değeridir.

Kur’an-ı Kerim 23 yıllık bir vahiy döneminde tamamlanmıştır. Tamamı 114 sure ve yaklaşık olarak 6666 ayettir.

Kur’an-ı Kerim her Müslüman için temel kaynaktır. Müslümanlar dinini en başta Kur’an’dan öğrenirler. Hz. Peygamber de sahabeye Kur’an’ı bizzat öğretmiş, anlatmış ve uygulamışlardır. Elbette ki bir şey öğrenilirken onu aslından öğrenmek aklın ve bilimin bir gereğidir. Bu nedenle Kur’an inananlar için temel kaynaktır. Kur’an-ı Kerim iman esasları, inanç esasları, ahlaki kurallar, insanın kendisine, ailesine, vatanına, çevresine karşı görev ve sorumlulukları, geçmiş milletlerin, peygamberlerin kıssaları vb. konuları ihtiva eder. Önemli bir bölümünü de kıssalar teşkil eder. Kur’an asıl vermek istediği ilahi mesajı muhatabına ulaştırmak için kıssaları kullanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de kıssalar için "k-s-s" kökünden türeyen ve mastar yerine de kullanılan, ancak isim olan "kısas" ifadesi kullanılmaktadır ki bunun da fiil hali "kassa" dır. "Kıssa" ve bunun çoğulu olan "kısas" ifadeleri de aynı kökten türemiş olmakla birlikte, Kur'an-ı Kerim'de kullanılmamaktadır. "Kassa", "Kasas" ifadelerinin sözlük anlamlarını şöyle sıralayabiliriz.

1) Bir kimsenin izini sürmek, takip etmek, uymak. Aynı kökten kelimler bu manada bizzat Kur'an'da kullanılmıştır.:

"Hemen geldikleri yoldan izleri üzerinde geri döndüler" (Kehf 18/64)

"Musa'nın annesi Musa'nın kız kardeşine; Onun izni takip et dedi." (Kasas 28/11)

2) Birine bir şeyi aktarmak, bildirmek, anlatmak Kelimenin bu anlamı da yine Kur'an'da yaklaşık onyedi ayette geçmektedir.

"Biz sana onların haberlerini hak ile anlatıyoruz" (Kehf 18/13)

"(Habibim) Biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz."(Yusuf 12/3)

"Sen onlara bu kıssayı anlat, belki üzerinde düşünürler."(Araf 7/176)

3) Bir şeyi makasla kesmek, kırkmak anlamını taşır. Arapların saçı ve tırnağı kesti ibaresi bu manadadır.

4) Göğüs, sadr, göğsün başı veya kemiği manalarıyla bir şeyin önemli kısmı belli bir bölümü, parçası anlamlarını ihtiva eder[1].

Istılahtaki manası ise insanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla çoğunlukla zaman ve mekandan soyutlanmış geçmiş toplumlarla ilgili Kur'an'da anlatılan olaylara kıssa denir. Kıssalarla tarihin derinliklerinde kalan ibret yüklü olayların izi sürülmekte ve bu olaylarla ilgili bilgi verilmektedir[2].

Kıssalar konusu Kur'an'da çeşitli üslup ve ifade tarzlarıyla büyük çoğunluğu teşkil eder. Kur'an'ın muhtevasındaki ifadeleri anlamak prensipleri anlamak insanlık için ve mü'minler için son derece önemlidir. Kur'an bunları insanların anlayabileceği

---

[1] Öztürk, Mustafa, **Kur'an ve Aşırı Yorum,** Kitabiyat Yay., Ankara, 2003, s. 368; Çelik, Muhammed, **Kur'an Kur'an-ı Tanımlıyor,** Şule yay., İstanbul, 1998, s. 38.Demir Şehmus, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik,** Beyan Yay., İstanbul, 2003, s. 72-73; Şengül İdris, **Kur'an Kıssaları Üzerine,** Işık Yay., İzmir, 1994, s. 43-45.
[2] Demir, Şehmus, a.g.e., s. 73-74.

bir tarzda sunmuştur. Kıssalar konusunda Kur'an'ın anlatmayı amaçladığı hedefe ulaştıran en önemli araç olarak görülebilir. Bu nedenle Kur'an kıssaları konusu insanlık için, müminler için büyük önem arzeder. Zira insanlara zihninde canlandırabileceği onları teşvik edecek veya korkutup caydıracak ibret verecek hikayeler Kur'an'da anlatılarak insanoğlu bu şekilde ikaz edilmiştir.

Gayemiz genel itibariyle Kur'an'ı özelde de kıssaları anlamaya çalışmak, vahyin bize ulaşmasındaki rolünü ve özelliklerini kavramaya çalışmaktır. Ancak şu gerçeği de gözardı etmeyerek: "Kur'an'ın esas indiriliş gayesi ne ise kıssalarında anlatım gayesi o dur." Çalışmamızı yapacağız. Yani kıssalar sadece tarihi vakıaların hikaye şeklinde anlatılması insanların merakını gideren veya eğlendiren unsurlar değildir. Kur'an'ın genelinde insanlığa anlatılmak istenen ilahi mesaj'ın tarih içindeki olaylarla çarpıcı ve etkileyici hale getirilerek insanlığa sunmak kıssaların gayesidir.

Araştırmamızda esas kaynak Kur'an'dır. Öncelikle Kur'an'daki anlatım şekillerini ele aldık. Daha sonra Kur'an'ın üslubunu ve hedefini daha iyi anlayabilmek için çeşitli inançlardaki milletlerde ki Tevrat ve İncillerdeki anlatım şekillerine değindik. Bundan sonrada kıssaların kaynağıyla ilgili çeşitli iddiaları inceledik ve tarihi boyutlarını araştırdık. Son bölümde ise kıssalardan çıkarabildiğimiz bazı genel amaçları izah etmeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARININ YORUMU

A) YARATILIŞ KISSASI

Tarih boyunca üzerinde en çok durulan ve her yönüyle tanınmaya çalışılan varlık insandır. İnsan kendini tanıma yolunda büyük çaba göstermekte ve ulaşabildiği her türlü kaynaktan yararlanmaya çalışmaktadır.

Tarihin ilk devirlerinden bugüne kadar yapılan araştırmalar, insanı her yönüyle tanıtmaya çalışmakta; fakat kesin bir başarıya ulaşılamamaktadır. Çünkü her geçen gün gelişen ilim dalları (Arkeoloji, Antropoloji… vb) sürekli insanın bilinmeyen yeni bir yönünü keşfetmektedir. Fakat bu yeni keşif ve ortaya çıkıp gelişen düşünceler beraberinde yepyeni soruları da getirmektedir. Günümüz teknolojik gelişmeleri insanın fizyolojik ve anatomik yapısını bir ölçüde de olsa tanıtmayı başarabilmiştir. Ancak yinede insanlığın ilk devirlerine ait bilgileri tam olarak elde etmek ve değerlendirmek için henüz kesin bulgular elde edilmiş değildir. Bu sebeple, insanlığın geçmişini tanıyabilmek için yeni bilgi, bulgu ve değerlendirmelere ihtiyaç vardır. Bütün ilmi ve teknolojik gelişmelere rağmen, arkeoloji ve antropolojinin, bu konuyla ilgili olarak elde ettiği bulguların değerlendirilmesi, tam olarak yapılamamaktadır. Çünkü bu değerlendirmeler onu yapanların ilmi, ekonomik, kültürel ve sosyal seviyelerine göre izafilik göstermekte, dolayısıyla bu değişik anlayış ve yorumlara yol açmakta, insanın geçmişi konusunda kesin kanaatlerin oluşumuna engel teşkil etmektedir. Nitekim böyle kesinlik kazanmamış bulgulardan yola çıkan Charles Darwin insanın menşeini "Tabii Seleksiyon" neticesi, maddenin evrimleşmiş şekli olarak kabul etmiş ve "evrim teorisi" o günden bugüne pek çok tenkide uğramıştır.

İnsanın menşei hakkında pek çok değişik görüşe karşılık, kutsal kitap metinlerinde de bilgiler bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklardan gelen bilgiler kendi içerisinde bir uyum göstermekle birlikte, birbirleriyle aralarında bazı farklılıklarda arzetmektedir. Her dini inanış ve mitoloji kendine göre bir insan motifi takdim etmektedir. Kısacası yaratılış hakkında gerek dini gerekse ilmi kaynaklardan çok çeşitli bilgiler nakledile gelmektedir. Ben aşağıda çeşitli din ve uygarlıkların konuyu nasıl değerlendirdiklerini, kaynaklardaki anlatım şeklini aktararak, kendi bakış açımı da ortaya koyacağım.

a) Kur'an-ı Kerim'deki Anlatım Şekli

Yaratılış hadisesini bir bütün olarak ele alan Kur'an, yer, gök, bitki ve hayvanlardan sonra insanın yaratılışına temas etmektedir. İnsan kendinde bulunan özellikleri itibariyle diğerlerinden ayrıcalık göstermekte ve Kur'an'da onun hayat sahnesine çıkışı ile ilgili iki tarz yaratma görülmektedir:

1. Normal, tabii şartlar dışında, su, toprak, çamur gibi maddelerin bazı merhalelerden geçtikten sonra, kendisine ruh üflenerek yeryüzünde görülmesi,

2. Yaratılışı tamamlanmış bir erkek ve dişinin birleşmesiyle "nutfenin" ana rahminde "alaka", "mudga" gibi merhalelerden geçtikten sonra yeryüzünde görülmesi.

Ben bu çalışmamda birinci maddenin konusu olan ilk insan üzerinde duracağım. İnsanın yaratılış safhası anlatılırken, Kur'an'da bazen genel bir anlam ifade eden "insan", bazen de ilk insana isim olarak verilen "Adem" kelimeleri kullanılmaktadır.

Kur'an'da diğer insanların yaratılışından daha fazla, Adem'in yaratılışına referanslar görülür. Bunlarda, bazen insan cinsi Adem ile özdeşleşmekte, bazen de insan cinsinin ilk bireyi olarak Adem'in özellikleriyle genel olarak insana ait niteliklere işaret edilmektedir. Ayrıca Kur'an'da insan türüne ademoğulları şeklinde hitap edilip cins ilkine nispet edilir. Kur'an'da sadece bir yerde ademoğulları ifadesi Adem'in bizzat kendi oğullarına işaret edilmesi muhtemeldir (Maide, 5/27). Kur'an Adem ve eşini ebeveyn diye adlandırarak (A'raf, 7/27) onların insan cinsinin ilkleri olduğunu ifade etmiştir[3].

Öncelikle Kur'an-ı Kerim'de ilk insanın yani Hz. Adem'in yaratılışını açıklayan ayetleri inceleyelim:

"Muhakkak ki, İsa'nın hali de, Allah katında Adem'in hali gibidir. (Allah), Onu topraktan yarattı. Sonra, ona: Ol! dedi. O da, oluverdi."[4]

"Hani, Rabb'ın meleklere: Muhakkak, ben, yeryüzünde (benim emirlerimi tebliğ ve infaza memur) bir Halife yaratacağım! Demişti

---

[3] Yar, Erkan, **Beden Ruh İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu,** Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, s. 76-77.
[4] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Ali İmran, 3/59.

Onlar (melekler) de: Biz Seni, hamdinle tesbih ve takdis edip dururken, orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın?! demişlerdi.

Allah'da: Sizin bilemeyeceğinizi her halde ben bilirim! buyurmuştu"[5]

"Hatırla o vakti ki, Rabb'ın meleklere: ben, demişti, kuru bir çamurdan, sûretlendirilmiş balçıktan bir beşer yaratacağım!

O halde, ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona, Rûhumdan üfürdüğüm zaman, siz hemen ona secdeye kapanınız!"[6]

"Hani, meleklere: Ademe, secde ediniz! demiştik de, İblis'ten başkası, hemen secde etmişlerdi."[7]

"(Allah): Ey İblis! Sen, ne diye secde edenlerle beraber olmadın?!

(İblis): Ben, kuru bir çamurdan, sûretlenmiş bir balçıktan yarattığın beşer için secde edeyim diye (var) olmadım!"[8]

"Ben ondan (Ademden) daha hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın, onu ise, çamurdan yarattın."[9]

"Ve her canlışeyi sudan yarattık."[10]

"İnsan önceden hiçbirşey değilken kendisini yarattığımızı düşünmüyor mu?"[11]

Kur'an-ı Kerim'in bildirdiğine göre insan kendi cinsinden başka bir varlık yokken yaratılmıştır (Meryem suresi 67). Bakara suresi 30. ayette ise Allah yeryüzünde bir halife yaratacağını meleklerine bildirerek, yaratılacak olan bu yeni varlık üzerine dikkat çekmek istemiştir. Melekler bu yeni varlığı "fesat çıkarma", "kan dökme" özelliklerinden dolayı mevcut diğer varlıklarından farklı olduğunu anlamakta gecikmemiş kendilerinin Allah'ı tesbih ve takdis etmekle yükümlü bulunduklarını öne sürerek hayretlerini ifade etmişlerdir. Allah "yeryüzünde bir halife" ifadesiyle bu varlığın cinsini tayin etmemiştir. Bu kapalılık aynı ayetteki meleklerin soru ve tereddütleriyle biraz daha açıklık kazanmıştır. Yani Allah meleklerin ağzından, bu

---

[5] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/30.
[6] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr, 15/29; Sâd, 38/73.
[7] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/34; Kehf 18/50; Tâ-ha 20/116.
[8] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/32-33.
[9] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Arâf 7/12; Sâd 38/76.
[10] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Enbiya 21/30; Nur 24/45.
[11] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Meryem 19/67.

varlığın vasıflarının bir kısmını açıklamıştır. Bu ayet ile insanın, fitne ve fesat çıkarmayan hayvanlardan farklı, Allah'ı tesbih ve takdis edebilecek kabiliyet ile meleklere benzer bir özellikte olacağı zımnen ifade edilmiştir. böylece ne hayvan ne de melek gibi fakat ikisi arasında bir yapıya sahip olacağı, ancak hiçbirinin devamı olamayacağı anlaşılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de bu yeni varlığın yaratılış safha ve merhalelerini anlatmak için:

- Toprak (turab)[12]

- Çamur (tin)[13]

- Yapışkan cıvık çamur (tin lazib)[14]

- Değişken cıvır çamur (hame-i mesnun)[15]

- Çamurdan süzülmüş öz (sülaletin min tin)[16]

- Kuru çamur (salsal)[17]

- Biçimlenmiş kuru çamur (sal salin ke'l-fahhar)[18]

ifadeleri kullanılmıştır.

Kuru toprağın çamur haline gelip değişik şekillere sokulabilmesi için suyun gerektiği bilinmektedir. Bu sebeple insanın yaratılışında da, diğer varlıklar gibi suyun rol aldığı görülmüştür[19]. Toprak ve suyun karışımının meydana getirdiği çamur görüldüğü gibi çeşitli merhalelerden geçen insanın kalıbını oluşturmuştur. Gerek, bu oluşumu sağlayan, gerek ona ruh vererek insanı yaratanda Allah'tır[20]. Ayrıca Allah yaratmak istediği halifenin şeklini düzeltip, ona ruhundan üfürdüğü zaman meleklerin ona secde etmeleri gerektiğini emretmiştir[21]. Bu durumda yaratılacak olan varlığın

---

[12] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Alî İmran 3/59; Kehf 18/37; Hac 22/5; Rum 30/20.
[13] Bkz. Kur'an-ı Kerim, En'âm 6/12; Arâf 7/12; İsra 17/61; Secde 32/7; Sâd 38/71/76.
[14] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Saffat 37/11.
[15] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/26, 33.
[16] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Mü'minun 23/112.
[17] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/26, 33.
[18] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Rahman 55/14.
[19] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Enbiya 21/3,; Nur 24/45.
[20] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Arâf 7/11; Hicr 15/39; Secde 32/9; Sa'd 38/75.
[21] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/29; Sa'd 38/72.

meleklerden üstün bir makamda olduğu anlaşılmakta ve o ana kadar meleklerin tanımadığı bir varlık olma özelliği taşımaktadır.

Kelamcılar ve müfessirler Adem'in yaratılışını maddi yapısının (tesviye) yaratılması ve ona ruhun üflenmesi olarak iki kategoride ele almışlardır. Onun maddi yapısı tamamlandıktan sonra Adem'in bedenini hareket ettiren ve ona insan olma vasfını veren ruh üflenmiştir. Adem tamamen yaratıldıktan sonar ona ruh üflenmiştir[22].

Bizzat Allah tarafından, toprağın çeşitli merhalelerinden geçerek yaratılan, fakat henüz adı konmayan, insan olarak genel bir ifade ile tanınan bu varlık "meleklere Adem'e secde edin" ayetiyle gerçek özel ismine kavuşmuştur[23].

Kur'an'da topraktan yaratılan başka bir varlığın adı geçmediğine göre, Hz. Adem'in ilk insan olması gerekmektedir. Bu konu, şeytanın Hz. Adem'e secde etmemesi olayında da söz konusu edilmiş, Hz. Adem'in topraktan yaratılmış olması, Şeytan'ın onu küçümseyerek secde etmemesine sebep olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de kuru toprağın nasıl insan haline geldiği ve Allah'ın bunu nasıl yarattığı konularına değinilmemiştir. Mutlak olarak insanın Allah tarafından yaratıldığı ve yaratma işleminde toprağın kullanıldığı vurgulanmaktadır. İnsan sûresinin ilk ayetinde insanın, insan olarak şekillendirilip ortaya çıkışına kadar bir süre geçtiğine işaret edilmekte ancak bu sürenin ne kadar olduğu belirtilmemektedir[24].

Ayetlerin ve yaratılış hadisesinin seyrinden de anlaşılacağı gibi, Kur'an-ı Kerim'de Hz. Adem'in yaratılışı ile ilk insanın yaratılış kıssası arasında bir fark bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle "Adem" ilk insana Allah tarafından verilen bir isim olmaktadır.

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim Hz. Adem'in yaratılışı ile ilgili olarak verdiği bilgilerde teferruata girmemiş özetle şu hususlara değinmiştir.

- Allah yeryüzünde bir halife yaratmak istemiştir.

- Yaratılacak bu halifeye, melekler ve İblis secde etmekle emrolunmuşlardır.

- Adem, toprak ve toprağın geçirdiği merhalelerden yaratılmıştır.

[22] Yar, Erkan, a.g.e., s. 80.
[23] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Araf 7/11; İsra 17/61; Kehf 18/50; Bakara 2/34.
[24] Bkz. Kur'an-ı Kerim, İnsan 76/1.

- Tüm bu yaratma ve şekillendirme işlemini bizzat Allah yapmıştır.

- Adem Allah tarafından üfürülen bir ruh ile insan olma özelliğini almıştır.

İslam literatüründe Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci kaynak hadis'tir. Hadislerin çoğu Kur'an'da geçen Adem ile ilgili haberleri açıklamakla birlikte, yer yer farklı bilgilerde ihtiva eder.

Kur'an-ı Kerim'de geçen ifadelerin açıklanması mahiyetinde olan hadislerde; Hz. Adem'in Allah tarafından yaratıldığı, Allah'ın kendisine ruh üfürdüğü ilk insan ve insanlığın babası olarak kabul edildiği meleklerin ona secde etmekle yükümlü olduğu, isimlerin öğretildiği bir kimse olarak vasıflandırmaktadır. Kur'an-ı Kerim'e uygunluk arzeden bu bilgilerin yanında, hadislerde Hz. Adem'in Cuma günü, kendi suretinde yaratıldığı ve 60 zira uzunluğunda olduğu belirtilmektedir[25].

Bu genel bilgilerden başka Hz. Adem'in yaratılış kıssası da hadislerde yer almaktadır. Bir hadiste "Allah Adem'i yeryüzünün tamamından alınan bir avuç topraktan yaratmıştır. Bu yüzden Ademoğulları yeryüzü şekillerine göre kimi kırmızı, kimi beyaz, kimi de siyah olmuşlar, aralarında yumuşak ve sert mizaçlı, kötü ve iyiler bulunmaktadır" şeklinde ifade edilmektedir. Böylece Adem'in yaratılışına esas olan toprağın yeryüzünden alındığı ve bu toprağın insan karakteri üzerinde etkili olduğu ifade edilmek istenmiştir[26].

Hz. Adem'in yaratılışı konusuyla ilgili en geniş bilgi Taberi'nin tefsir ve tarih kitaplarında bulunmaktadır. Birçok İslam aliminin de naklettiği bu bilgilere göre Hz. Adem'in yaratılışı şöyle olmuştur: Yüce Allah Hz. Adem'i yaratmak istediği zaman, yerden bir avuç toprak getirmesi için Cebrail'i gönderir; yer ona "ben senin benden bir şey eksiltmenden, beni işe yaramaz bir hale getirmenden Allah'a sığınırım" demesi üzerine, Cebrail ondan bir şey almaksızın geri dönerek "Ya Rabbi, yer sana sığındığı için ben de ondan bir şey almadan gelerek sana sığınırım" der. Yüce Allah sonra Mikail'i gönderir. Mikail'de Cebrail gibi başarısız bir şekilde geri döner. Bunun üzerine Allah ölüm meleği olan Azrail'i gönderir. Yer aynı şeyleri Azrail'e söylemesine rağmen, Azrail ona "ben de Allah'ın emrini yerine getirememiş olarak dönmekten yine Allah'a sığınırım" diyerek yeryüzünün muhtelif yerlerinden kırmızı, beyaz, siyah toprak

[25] Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi,** Akçağ Yay., C. X, Ankara, 1995, s. 177-178; C. VI, s. 383-384; C. I, s. 527-529.
[26] Erdem, Mustafa, **Hazreti Adem,** T.D.V. Yay., Ankara, 1999, s. 119.

alarak onları birbirine karıştırır. Azrail tarafından getirilen toprak, yapışkan çamur haline gelinceye kadar ıslatılıp, mayalanmıştır. Bu mayalanmanın kırk gece veya kırk gün kadar devam ettiği daha sonra onun kalıp (ceret) olarak kırk sene yerde kaldığı rivayet edilir[27].

Hz. Adem'in yaratılışı, Yaşar Nuri Öztürk'e göre İsrailiyatla karıştırılmış bir konudur. O bu konuda şöyle der: "Adem'in yaratılış meselesi, daha başlangıçtan beri İslami literatürde İsrailiyatla karıştırılmış bir şekilde verilegelmiştir. Bunların İslami olan kısmıyla yabancı olan kısmını ayırmak için Kur'an'ın ve hadisin beyanlarını dikkatli bir biçimde değerlendirmek gerekir. Hz. Adem'in yaratılışı konusunda ilk tespit edilecek nokta onun topraktan, bir tekamül süreci içerisinde gerçekleştiğini de ifade etmektedirler. İlgili ayetler yaratılıştan söz ederken, bazen kuru toprak, bazen çamur, bazen uzun süre bekletilmiş cıvık çamur bazen de vurulunca ses veren kurutulmuş çamur ifadelerini kullanmaktadırlar. Burada kuru topraktan çamura, oradan da şekil verilmiş, kurutulmuş ve vurulunca ses veren bir maddeye doğru bir tekamül dikkatimizi çekmektedir[28].

Hz. Adem'in yaratılışıyla ilgili başka bazı rivayetlerde onun baş ve yüzünün Ka'be toprağından, göğsünün ve sırtının Beytü'l Makdis, baldırlarının Yemen, bacaklarının Mısır, ayaklarının Hicaz, sağ elinin doğu, sol elinin batı topraklarından yaratıldığı nakledilmektedir. Ancak menkıbeyi andıran bu rivayetler, İslam alimlerince itimada şayan görülmemiştir[29].

Allah, onu önce topraktan, sonra çamurdan, sonra suretlenmiş balçıktan, sonra da çömlek gibi çınlayan kupkuru bir balçıktan yarattı. Şüphe yok ki Allah-u Teala onu hangisi olursa olsun, herhangi bir cisimden yaratmaya kadirdir. Ama, O'nu ya sırf maişetinden dolayı yahut da onda meleklere yönelik olan delaletten dolayı, onların maslahatlarından ve cinlerin menfaatlerinden dolayı bu şekilde yaratmıştır. Çünkü insanın bu şeylerden yaratılması, bir şeyin kendi şeklinde ve cinsinden olan birşeyden yaratılmasından daha hayranlık uyandırır[30].

---

[27] Taberi, Ebû Cafer Muhammed bin Cerir, **Tarih-i Taberi,** Türkçesi M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yay., C. I, İstanbul, s. 83-84.
[28] Öztürk, Y. Nuri; Kur'an'ın Temel Kavramları, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1995, s. 21-22.
[29] Bolay, S. Hayri, "Adem" maddesi, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, s. 359.
[30] Razi, Fahruddin, **Mefatihu'l-Gayb (Tefsiri Kebir),** Akçağ Yay., C. XIV, Ankara, 1989, s. 90.

İslam literatüründe (Kur'an, hadis, tefsir, tarih … vb) Hz. Adem'in ilk insan olarak, topraktan yaratıldığı ve daha önce yaratılmış olan hiçbir varlığın devamı olmadığı, onların çoğundan üstün olduğu açıklanmıştır. Kur'an-ı Kerim bu yaratılışla ilgili çok fazla detaya girmezken gerek hadisler gerekse çeşitli tarih kitaplar, bu konunun detayına girmiştir. Kısacası İslami literatürde yaratılış kıssası Hz. Adem'in yaratılışıyla aynıdır. Yani ilk insan Hz. Adem'dir ve kendi cinsinden başka hiçbir şey yokken bir avuç topraktan yaratılmıştır.

b) Tevrat'taki Anlatım Şekli

İnsanın yaratılışı Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın Tora (Tevrat) kitabının Tekvin bölümünde yer almaktadır. Tekvin yaratılış olayını bir bütün olarak ele almakta, yaratılış "gün" adı verilen zaman dilimleri içerisinde gerçekleşmektedir. Kainat altı günde yaratılmaktadır. İnsanın yaratılışı bu günlerden altıncı güne tesadüf etmektedir[31]. Burada genel olarak Allah'ın insanı yaratma düşüncesine, onun diğer varlıklar arasındaki konumuna değinilerek bir erkek ve bir dişi olarak yaratıldığına işaret edilmektedir. Ayrıca insanın Allah'ın suretinde ve şeklide yaratıldığı vurgulanarak üstünlüğü açıklanmaktadır.

Tekvin'in bu bölümü iyice incelendiğinde, kainat ve tüm varlıkların ilk beş günde yaratıldığı, insan yaratılmazdan önce, hayatını idame için ihtiyaç duyacağı herşeyin hazırlandığı görülecektir. İnsan her şeye hakim olacak güçte, en son olarak yaratılmış ve onunla yaratma işlemi tamamlanmıştır. Diğer varlıkların yaratılışını müteakip "iyi"[32] ifadesi kullanılırken, insanın yaratılışı söz konusu olduğunda "çok iyi"[33] denmesi onun diğer varlıklardan üstün ve yüce olduğuna işaret etmekte ve Allah'ın düşüncesindeki üstün yaratık tipinin onunla en kâmil bir şekle geldiğini göstermektedir. Zira Tanrı, insanın yaratılışından sonra "yedinci gün"[34] dinlenmiştir. Tüm bunlara rağmen Tanah'ta bir cins olarak bahsedilen insanın yaratılış şeklinden ve adından bahsedilmemiştir[35].

Tekvin'in ilk bölümünde genel olarak insanın yaratılışından bahsedilir ki buradaki "insan" kelimesi belli bir şahıs ismi olmaktan öte diğer varlık cinslerinin

---

[31] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/26-31.
[32] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/4, 12, 18, 21.
[33] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/31.
[34] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/3.
[35] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/26-27.

belirtildiği bir sırada insan cinsi için kullanılmıştır. Yani genellik ifade eder. İkinci bölümde ise yer yer yaratılış olayına temas edilmekle birlikte, Adem ve Havva'nın insan cinsinin müşahhas bir varlıkta temsil edildiği görülmektedir. Her iki bölüm bütün olarak ele alındığında insanın yaratılışı ve sonrası devirleri anlatılırken "insan"[36], "adam"[37], "Adem"[38] kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Tekvinde bu üç kelimenin aynı anlamda kullanılması ve insan, adam, Adem kelimelerinin özdeşleştirilmiş olması muhtemeldir. Yani Tekvin yazarları insan ile "ilk insanı" kastetmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'te ilk insanın yaratılış zamanı ve şekli iki ayrı hikayede farklı biçimlerde nakledilmektedir. "Ruhban metni" adı verilen birinci hikayeye göre insan yaratılışın altıncı gününde diğer bütün varlıklardan sonra Tanrı'ya benzer bir sûrette ilk defa erkek ve dişi olarak yaratılmıştır. "Yahvist metin" adı verilen ikinci hikayede ise önce erkeğin daha sonrada onun kaburga kemiğinden kadının yaratıldığı anlatılır. İlk insan bizzat Tanrı tarafından yerin toprağından yaratılmış, daha sonra burnuna hayat nefesi üflenerek canlı bir varlık olmuştur. Kitab-ı Mukaddes tefsirinde ve apokrif kabul edilen kitaplarda Adem'in yaratıldığı kitabın kutsal yer (Kudüs'teki Süleyman Mabedi'nin bulunduğu mahal) ile dünyanın dört bir yanındaki kırmızı, siyah ve beyaz topraktan alındığı belirtilir[39].

Tekvin'de varlıkların yaratılış sırası verilirken yer ve göklerin Adem'den önce olduğuna temas edilmiş[40] burada Adem'in yaratılış yeri olarak belirli bir mekan zikredilmemiştir. Ancak onun "yerin toprağından" yaratıldığından yer olarak da Kudüs'teki Süleyman Madebi üzerinde durulmuştur[41].

Mekan konusundaki belirsizliğe karşılık Adem'in yaratıldığı madde olarak yeryüzünden alınan ıslatılmış toprak şeklinde kesin bilgi verilir. "Tevrat'ta "ve yerlerden buğu yükseldi ve bütün toprağın üstünü suladı. Rab Allah, yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesi üfledi ve adam yaşayan can oldu."[42] Toprağın

---

[36] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/26-27; Tekvin II/23.
[37] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/5, 7, 8, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25; Tekvin III/9, 12, 22, 24; Tekvin IV/1, 2.
[38] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/17, 21; Tekvin IV I/1, 25; Tekvin V/1, 3, 4, 5.
[39] Bolay, S. Hayri, a.g.e., s. 358.
[40] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/7.
[41] Bolay, S. Hayri, a.g.e., s. 358.
[42] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/6, 7.

belli bir zaman dilimi içinde insan şekline sokulması, onun insan olmasına kafi gelmemiş ve Allah ona kendinden bir ruh vermiştir. Böylece ilk insan bundan sonra, insani fonksiyonlara haiz bir varlık olmuştur.

Adem'in yaratılmasına ilişkin Mikail, İsrafil ve Azrail'in yeryüzüne toprak almaya gidişiyle ilgili rivayet için M. Selgshan "bu efsane bazı tadilatla beraber İsrail'i kaynaklardan alınmış Tevrat'ıdır"[43] bu vb. rivayetler İslam öncesinin hurufat ve İsrailiyat kaynağı olan belli şahıslarla Tevrat ve şerhleridir[44].

Allah tarafından, yaratılan Adem'in Allah'a benzer olarak yaratılması konusunda ise şunları söyleyebiliriz; Yahudilik Tanrıyı insan şeklinde tasavvur eder ve ona bir takım sıfatlar verir[45]. "Allah dedi suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım ve denizin balıklarına ve göklerin kuşlarına ve sığırlara ve bütün yeryüzüne ve yerde sürünen herşeye hakim olsun."[46] "Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allah'ın sûretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı."[47] Tevrat'taki bu bablar gösteriyor ki Adem Tanrı'nın şeklinde yaratılmıştır. İnsanın Tanrı'ya benzer şekilde yaratılması üzerindeki tartışmalar ve yorumlar sonraki devirlerde de Yahudi din adamlarını meşgul etmiştir.

Philo, Adem'in yaratılışında iki ayrı özelliğin temsil edildiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisine göre o, Tanrı şeklinde yaratılmış ilahi bir varlıktır. Bu varlık vücutsuzdur. İkincisi ise maddi ve manevi şeylerin birleşmesinden yani, vücut ve akıldan oluşan dünyevi varlıktır. Yeryüzündeki insan nesli bu dünyevi Adem'den türetilmiştir. Philo'ya göre insanın vücudu değil aklı Tanrı şeklindedir. Judah Halevi, Philo'nun görüşlerini biraz daha ileri götürmüş, Adem'in vücut ve akıl olarak mükemmel olduğunu belirtmiştir. Ona göre; en yüce akıl bir insan tarafından sahiplenilmiştir. Tanrıyla iletişim kurması için Adem'e özel bir güç bağışlanmıştır[48].

Tevrat'taki yaratılışa dair ikinci hikayede Adem yaratıldıktan sonra Allah onun yalnızlığını gidermek, kendisine uygun bir yardımcı yapmak üzere her kır hayvanının göklerin her kuşunu topraktan yapar ve onlara ne ad koyacağını görmek için Adem'e

---

[43] **İslam Ansiklopedisi,** "Adem" Maddesi, C. I, s. 134.
[44] İbn Kesir, **Hadislerle Kur'an Tefsîri,** Çağrı Yay., C. I, İstanbul, 1996, s. 132.
[45] Tümer Günay – Küçük Abdurrahman, **Dinler Tarihi,** Ocak Yay., Ankara, 1997, s. 248.
[46] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/26.
[47] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/27.
[48] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 29.

getirir. Adem'de hepsine ad koyar[49]. Adem'in onların isimlerini belirlemesi hem onların görevlerini tespit etmesi hem de onlar üzerinde hükümran olması şeklinde yorumlanmıştır. Zira Yahudi telakkisine göre isim ile o ismin verildiği varlık arasından doğrudan bir alaka vardır ve bir varlığın adını bilme, onu iyice tanımak ve onun üzerinde etkili olmak demektir[50].

Adem hayvanları ve yaratılanları ayrı ayrı isimlendirmesi rağmen kendisine yardımcı bulamamıştır. Ancak onların hiçbiri Adem'e arkadaş olmamış bu noktada Rab Allah onu tatmin edecek bir çareye başvurmuş ve Havva'yı yaratmıştır[51].

Bütün bu özel şartlara ve üstün vasıflara rağmen insanın esas itibariyle günaha boyun eğen ve hayatı boyunca ilahi cezayı hak eden birçok şeyi yapmaya zorlanan bir yaratılışa sahip olduğu öne sürülmüştür. İnsanda kötülük işlemeye mütemayil bir fıtrat olduğu, bunun kontrol edilebilirliliği ile birlikte, çoğunlukla insana hakim olduğu ve onu kötülüğe sevkettiği iddia edilmiştir[52].

c) İncil'deki Anlatım Şekli

Günümüzde dünyanın her tarafında mensupları bulunan ve dünya nüfusunun 1/5'inin dini olan Hıristiyanlık, Filistin bölgesinde doğmuştur[53]. Hıristiyanlar kendi kitapları içinde bir başka dinin (Yahudiliğin) kutsal kitabına yer vermektedir. Onların Eski Ahid adını verdikleri bu bölüm Tanah'ın Yunanca çevirisi olup içindeki kitap sayısı Yahudiler ile aynı değildir[54].

Hıristiyanların sahip oldukları yaratılış ve ilk insana ait bilgiler Eski Ahid'in Tevrat bölümünde yer almaktadır. Yeni Ahid adı verilen İnciller ve mektupların bulunduğu ikinci kısımda yaratılış konusuna temas edilmemekte, ancak Allah insan ilişkileri önemli bir yer tutmaktadır.

---

[49] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/18-20.
[50] Bolay, S. Hayri, a.g.e., s. 360.
[51] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 34.
[52] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 30.
[53] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 260.
[54] Geniş bilgi için bkz. Tümer, Günay – Küçük Abdurrahman, a.g.e., s. 221.

İncil'de net bir şekilde açıklanan üçleme gerçeği daha kutsal kitabın ilk ayetlerinde karşımıza çıkmaktadır. İlk insanın yaratılışıyla ilgili olarak çeşitli rivayetler geçmektedir[55].

Eski Ahid'i, kutsal kitaplarında bir bölüm olarak benimseyen Hıristiyanlar, yaratılış konusunda verilen bilgileri prensip olarak kabul etmekle birlikte, yaptıkları yorumlarla Yahudilerden ayrılmaktadır.

Hıristiyanlar Adem'i, gerçek bir şahsiyetten çok bir sembol olarak gördüklerinden, onun yaratılışını genel anlamda insan cinsinin yaratılışı şeklinde görmekte ve hadiseye bu açıdan yaklaşmaktadırlar. Adem hepsinin özünü toprağın meydana getirdiği, sıcaklık, soğukluk, rutubet ve kuraklık gibi dört temel unsurdan yaratılmıştır. Toprak yaratıcı gücün yetkisi ile kendi kendine bir insan şekli vermiş ve Adem'in maddi kalıbını ortaya çıkarmıştır. Bu kalıba, Adem'i diğer varlıklardan ayıran ona mümtaz bir yer kazandıran ve manevi yönünü teşkil eden ruh bizzat Allah tarafından üfürülmüştür. Böylece insan toprak gibi maddi, ruh gibi manevi iki temel prensibin birleşmesi sonucu insan olmuştur[56].

Kitabı Mukaddes'te Adem'in Allah tarafından yaratıldığı açıkça belirtilmektedir[57].

Tekvin I/26'da geçen "…Suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım" cümlesindeki çoğul ifadesi Hıristiyanlar tarafından farklı şekilde yorumlanmıştır. Bazı bilginler Yahudi düşüncesine paralel olarak, bu çoğul ifadesini, Allah'ın meleklerle konuşması şeklinde tefsir etmişlerdir. Bir kısmı, bu ifadenin Allah'ın zatına ta'zim için çoğul olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca bu cümle, Allah'ın yeryüzüne hitabı ve oradaki hayvanlarla konuşması olarak da yorumlanmıştır. Bunların dışında genel Hıristiyanlık düşüncesinin bir ürünü olarak "Teslis"i meydana getiren üç şahıs adına Allah'ın kendi şahsı ile konuştuğu şeklinde bir yorumda yapılmıştır. Kısaca verilen bu görüşler Kitab-ı Mukaddes ile bir çelişki içine düşmektedir. Hem Allah'ın kainatta olan her şeyi yaratacağını kabul etmek, hem de kendi yarattığı şey veya kimselerle insanın yaratılışı konusunda istişare yapmak, bu çelişkinin en açık bir şeklidir[58].

---

[55] Aydemir, Abdullah, **İslam Kaynaklarına Göre Peygamberler,** T.D.V. Yay., Ankara, 1992, s. 21.
[56] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 53-54.
[57] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/26-27; Tekvin II/7.
[58] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 53-54.

Perviz “Hıristiyanların, insanın Allah suretinde yaratılması görüşünü değersiz sayarak bunun için ‘Allah insan tasavvurunun ötesindedir’” demiştir[59].

Yahudilik Tanrı’yı insan şeklinde tasavvur eder ona beşeri birtakım sıfatlar verirken, Hıristiyanlar İsa’yı tanrılaştırmışlar, böylece insana birtakım ilahi sıfatlar verme cihetine gitmişlerdir.

Tekvin’de geçen “suretimizde benzeyişimize göre insan yapalım”[60] ve “Allah insanı kendi sûretinde yarattı”[61] cümlelerinden yola çıkılarak buradaki benzemenin maddi anlamda olmaması genel bir kanaattir. Adem’in kendisinde bulunan cevherler sebebiyle Allah’a benzer yönlerde yaratıldığı ileri sürülmüştür. Ayrıca, İsa düşüncesinden yola çıkılarak onun Tanrının oğlu olduğu belirtilmiş, insanın da yaratıcı olarak Allah’a benzer olabileceği düşünülmüş böylece Allah ile Adem arasında bir neseb bağı kurulmak istenmiştir[62].

Hıristiyanlarda, Adem’in yeryüzünde en son yaratılan varlık olduğu görüşünde birleşmektedir. Ve yine Adem’in yaratıldığı yer, dünyanın merkezi olarak kabul edilen Golyata tepesinde olduğu ileri sürülür[63].

d) Çeşitli Uygarlıklardaki Anlatım Şekli

d.1) Sümerlerde Yaratılış Destanı

Sümerler İ.Ö. üçüncü bin yılda, günümüz dünyası üzerinde özellikle de Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamlık aracılığıyla silinmez izler bırakan dinsel fikirler ve dinsel kavramlar geliştirdi. Entelektüel düzeyde, Sümer düşünürleri ve bilgeleri, evrenin kökeni ve içeriğiyle modus operandi’si (işleyiş tarzı) üzerine düşüncelerinin bir sonucu olarak eski çağda Yakındoğu’nun büyük bölümünün temel akidesi ve doğması haline gelecek kadar gelecek kadar yüksek bir inanç taşıyan bir kozmoloji ve teoloji geliştirdiler. Pratik ve işlevsel düzeyde, Sümer rahipleri ve kutsal kişileri tanrıları hoşnut etmeye ve yatıştırmayan hizmet etmek kadar, insanoğlunun gösterişli tören ve gösterilere duyduğu sevgi için duygusal bir subap sağlamak üzere de ayinler, ritüeller ve törenlerden oluşan renkli ve çok çeşitli bir toplam geliştirdiler. Estetik düzeyde, okuma

[59] Baljam, J.M.S., **Kur’an Yorumunda Çağdaş Yönelimler,** Fecr yay., Ankara 1994, s. 198.
[60] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/26.
[61] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin I/27.
[62] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 56.
[63] Erdem, Mustafa a.g.e., s. 63.

yazma bilmeyen Sümer saz şairleri ve ozanlarıyla onların daha sonraki mirasçıları olan edubba şairleri ve yazıcıları eski çağ yakın doğusunun kesinlikle en zengin mitolojisini geliştirdiler; bu mitoloji tanrıları insan boyutuna indiriyor fakat bu anlayışla, saygıyla ve herşeyden önce de özgün ve yaratıcı bir şekilde yapılıyordu[64].

Sümerli düşünürler, evrenin yapısıyla ilgili olarak bir kozmogoni geliştirdiler. İlk olarak, ilksel denizin var olduğu sonucuna vardılar. Denizi bir tür ilk neden ve ana hareket ettirici olarak gördüklerini, zaman ve mekanda denizden önce ne geldiğiniyse kendilerine hiç sormadıklarını düşündüren nedenler bulunmaktadır. Bu ilksel denizde bütünleşmiş kubbe biçiminde bir gökten meydana gelen evren (yani gök yer) oluşmuştur. Oluşmuştur. Fakat bunların arasında, gökle yeri ayıran, hareketli ve genişleyen bir atmosfer bulunuyordu. Bu atmosferden de ışıklı cisimler yani ay, güneş, gezegenler ve yıldızlar yapılmıştı. Gökle yerin ayrılmasından ve ışık veren gök cisimlerinin yaratılmasından sonra bitki, hayvan ve insan yaşamı oluşmuştu[65].

Sümerli teologların varsayımınca, bu evrenin işlemesini sağlayan şey, biçim olarak insana benzeyen, fakat insanüstü ve ölümsüz planlara ve uygun yasalara göre yönlendiren ve denetleyen bir grup canlının oluşturduğu bir panteondu[66].

Bu panteonu oluşturan ilahların tümü aynı dönemde ya da aynı derecede değillerdi. Sümer panteonunun, başında kral olan bir topluluk olarak düzenlediği düşünülüyordu. Bu topluluktaki en önemli gruplar "yazgıları belirleyen" yedi tanrı ile "büyük tanrılar" olarak bilinen elli ilahtan oluşuyordu. Fakat Sümerli teologlarca panteon içinde yapılan daha önemli bir sınıflandırma, yaratıcı ilahlarla, yaratıcı olmayan ilahlar arasındaki ayrımdı; bu düşünceye kozmolojik görüşlerinin bir sonucu olarak varmışlardır. Bu görüşlere göre kozmosu oluşturan temel öğeler yer, gök, deniz ve havaydı; bütün öteki kozmik görüngeler ancak bu alemlerden bir ya da diğerinin içinde var olabilirdi. Dolayısıyla yer, gök, deniz ve havanın denetimini ellerinde bulunduran ilahların yaratıcı tanrılar olduğu ve bütün öteki kozmik varlıkları, hazırladıkları plan uyarınca bu dört ilahtan birinin yarattığı çıkarımını yapmak mantıklı görünüyordu.

Bu ilahlara yakıştırılan yaratma tekniğine gelince Sümerli filozoflarımız bütün Yakındoğu'da dogma haline gelen bir öğreti geliştirmişlerdi; bu ilahi sözün yaratıcı

---

64 Kramer, Samuel Noah, **Sümerler,** (Çev: Özcan Buze), Kabalcı Yay., İstanbul, 2002, s. 152.
65 Kramer, Samuel Noah, Sümerler, s. 153.
66 Kramer, Samuel Noah, Sümerler, s. 154.

gücü öğretisiydi. Bu öğretiye göre yaratıcı ilahın bütün yapması gereken planlarını yapmak, sözcüğü söylemek ve ismini koymaktı[67].

Sümer mitlerinin çarpıcı bir şekilde gözler önüne serdiği gibi Sümer tanrıları tümüyle insan biçimliydi, aralarında en güçlü ve bilgili olanlarının insan biçimi düşünce ve eylemde insan gibi olduğu kabul ediliyordu. Tıpkı insanlar gibi yiyip içiyor plan yapıp uyguluyor, evleniyor, insani tutku ve zaaflara yakalanıyordu[68].

Sümerlerde insanın yaratılışıyla ilgili kıssa Enki ile Ninmah arasında geçer. Enki ile Ninmah adındaki, tanrıça arasında ölümcül rekabet vardır. Bu kıssa iki kısma ayrılır. Birincisi modelin – insanın – yaratılmasını anlatır. İkincisi ise fena halde kötürüm kalmış umul'un (zayıf ya da sakat kişi) biçimlendirilmesini anlatır.

Kusursuz insanın ilk örneğinin yaratılması şöyledir: "O günler" de gök yerden ayrıldıktan ve tanrılar Enki ile ana tanrıça Nammu tarafından biçimlendikten sonra, tanrılar yapmak zorunda kaldıkları işlerden, kanallar kazmak ve binalar inşa etmekten yakınırlar. Nammu onların şikayetlerini dinlenen Enki'ye iletir. İşleri yapmak için yeni bir yaratığı, insanoğlunu biçimlemekle tanrıları zorlu işlerinden kurtarma planını yapan Enki'dir. Süreç bu yeni yaratığın yazgısını belirleyen Nimmah da içerdiğinden, öyküye anında tanrı ve tanrıçanın karşılıklı etkileşimi girer, bu da mitin can damarı olan Enki ile Ninmah arasındaki yarışmaya yol açar.

Her iki tanrıda insanların yaratılışı için elzem olan güçlerle donatılmışlardı. Enki, kusursuz insanın model insanın ilk örneğinin yaratılışını kutlamak için büyük tanrılara muhteşem bir ziyafet verdi ve bu ziyafet sırasında geniş kavrayışın ve büyük işlerin tanrısı olarak alkışlandı ve yüceltildi. Buna içerleyen, içkiyle coşmuş Enki'nin kibrini kırıp yaptığı işi kötülemeye can atan Ninmah kapris yapıp keyfi davranarak altı tane kötürüm insan yarattı. Ama kendisi de içkiyi fazla kaçırmış olmasına karşın Enki meydan okumaya kalktı ve sakatlıklarına rağmen hepsi için yararlı ve uygun işler buldu. Ama bundan sonra Ninmah'ın ısrarcı ve kavgacı rekabetine kızan Enki, ölümcül derecede sakat olan bir umul yarattı ve Ninmah'tan, kendisinin onun yarattığı altı kusurlu insana yaptığı gibi ona yararlı bir iş bulmasını istedi. Ninmah bunu yapamadı ve

---

[67] Kramer, Samuel Noah, Sümerler, s. 154-155.
[68] Kramer, Samuel Noah, Sümerler, s. 158.

anlaşılmayan bir biçimde bu aciz umul sonunda Enki'nin üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalan tanrıçanın aşağılanmasına yaradı[69].

Görüldüğü gibi bu mitolojide ilk insan tanrıların yaptığı angarya işleri yerine getirmek maksadıyla yaratılmıştır. Sümerlerde çok tanrılı bir inanış vardı ve bunun tabii sonucunda da aralarında rekabetler oluşmaktaydı. Bu tanrılar insani özelliklerle birlikte insanüstü güçlere de sahiplerdi.

d.2) Hinduizm'deki Yaratılış Hikayesi

Hinduizm, Hint yarımadasında yaşamakta olan halkın çoğunluğunun dini inanç ve geleneklerini ifade eden bir kelimedir. Bu kelime İndus nehrinin etrafında oturan anlamına gelen Farsça bir kelimeden faydalanılarak Batılılarca bu bölge halkının dinini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Hindular ise kendi dinlerini "Sanatana Dharma" (ezeli ebedi din) diye adlandırırlar. Hinduizm, milli bir dindir. Dünya nüfusunun aşağı yukarı % 12'si bu dine mensuptur. Hinduizm'in bir kurucusu, çok açık ve net bir amentüsü (inanç sistemi) yoktur; fakat çok hacimli bir kutsal kitap koleksiyonu vardır[70].

Yeryüzünde yaşayan dinlerin en eskilerinden birisi Hinduizm'dir. Kutsal kitap olarak kabul edilen vedalarda insanın yaratılışı ile ilgili olarak açık bir şey söylenmemiştir. Eski efsanelerde, insanların tanrılarla, tanrıların insanlarla evlendiklerine dair bazı rivayetler bulunmaktadır. Vedalar döneminde bu tür konular üzerinde fikirler tam olarak oluşmamıştır. Sadece ilahilerden birinde Tanrı Ağni'nin insan neslini doğurduğu nakledilmiştir. Kaynakların verdiği bilgilere göre insan yaratıcı güç Brahma, tarafından yaratılmıştır. Kainatın başlangıcında Brahma sade bir kişiydi. Yalnızlıktan sıkıldığı için kendine bir hayat arkadaşı ister. Kendini erkek ve kadın şekline soktuktan sonra ikiye ayrılır. Böylece yeryüzündeki insanlar oluşur.

Hint mitolojisinde Rig-vedalara dayanan değişik kozmogonik anlayışlar vardır. Bunlardan birine göre ilk insan Puruşa'dır. Bir başka kozmogoniye göre, insanlar temel yer-gök ikilisinden gelmektedir. Onların mistik atası tanrı Vivasvat'ın oğlu Manu'dur. Manu ilk insandır. Diğer bir hikayeye göre, insan nesli büyük bir tufan ile yok olmuştur. Tanrı Vişnu sadece Manu'yu kurtarmış ve onu bir kara parçasına götürmüştür.

---

[69] Kramer, Smauel Noah, **Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki,** (Çev: Hamide Koyukan), Kabalcı Yay., İstanbul, 2000, s. 31-32.
[70] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 96-97.

Görüldüğü gibi, Hint mitolojisinde, ilk insanın ortaya çıkışı konusundaki rivayetler yer yer çatışmakta, ilk insan değişik tanrılara nisbet edilerek kesin bir şey söylenmemektedir. Her iki hikayenin de kahramanı olan Manu, ilki insan olarak dikkati çekmektedir. Bu ise eski Germen, Çin ve Mezopotamya mitolojilerinin ilk insan olarak kabul ettikleri varlık için anlatılan hikayeye uygunluk göstermektedir[71].

d.3) Eski İran Dini İnanışındaki Yaratılış Hikayesi

İran dini hakkında Herodotos ve Plutarakhos'un yazıları ile Akamenidler döneminde kalma bazı yazıtlar bize bilgi verir. İranlılar büyük ilah olarak Ahura Mazda'ya taparlardı. Dairus'un Bheistan Dağında bulunan kaya kitabelerinde, bu dinin ilkelerine rastlanır. Pers kralları Ortadoğu düşüncesine uygun biçimde tanrının temsilcisi olarak görünürler. Dünyanın kurucusu olarak tanınan bu ilah kutsal ateşle simgelenir. Zerdüşt dini olarak bilinen bu din Ahura Mazda'ya tapınmayı şart koşar[72].

İran dinleri içerisinde, tek Tanrı inanışına yer vermesi bakımından en dikkat çekicisi Zerdüştilik'tir. Bu din adını kurucusu Zerdüşt'ten alır. Zerdüşt kelimesi (Zoroaster) Zarahustra'nın Yunanca karşılığıdır (Zarath: güzel, doğru, üstra: develer demektir. Güzel develere sahip olan anlamını ifade eder. Halk dilinde Zerdüşt, yaşayan yıldız olarak nitelendirilir). Zerdüşt'ün doğumu M.Ö. 570 olarak tahmin edilmektedir. Tek tanrılı bir inanç telkin ettiği için onu bir peygamber olarak kabul edenler bulunduğu gibi, ona bir hakim veya şaman olarak bakanlar da vardır. Gatha'lar diye adlandırılan kutsal metinler ona dayandırılır. Zerdüştilere göre o bir peygamberdir ve soyu "ilk insan"a dayanmaktadır[73].

Çoğu bilginler Zerdüştlüğün Orta Asya'da daha da doğru olarak Harezm'de doğduğunu tahmin ediyorlar. Bu öğreti açıkça "ikinci" bir nitelik taşıyor. Buna göre ışık ve iyilik tanrısı Hürmüz (Ahuramazdah), karanlığın ve kötülüğün tanrısı Ehrimen ile sürekli mücadele içindedir[74].

İran'da, değişik isimler altında yaşamış dinlerin ilk insan olarak, Gayomart'da birleştiği görülmektedir. Gayomart'ın kutsal kitap ve Kur'an'da bahsedilen Hz. Adem

---

[71] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 7-9.
[72] Yıldırım, Recep, **Önasya tarih ve Uygarlıkları,** Meram Yay., İzmir, 1996, s. 126-127.
[73] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 118-119.
[74] Tanilli, Server, **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası,** Say Yay., İstanbul, 1991, s. 188.

olup olmadığı tartışılmıştır. İranlı bazı tarihçiler onun Adem olduğunu iddia etmiş, bazıları buna iştirak etmemiştir[75].

Bağdadi Gaymart'ı Hz. Adem'den başka bir şahıs olarak görmektedir[76].

Şehristani, Ehriman'ın ortaya çıkışıyla ilgili şu bilgiyi verir. Yezdan ve Ehriman'ın mücadelelerinden sonra dünyanın sükuta kavuştuğu bir sırada Tanrı, Gayomart'ı yaratmıştır. Bunu öküz denen varlığın yaratılışı takip etmiştir. daha sonra bunların her ikisi de öldürülmüştür. Adamın öldüğü yerden Ribas denen bir kadın çıkmıştır. İşte insanlığın ilk ataları bunlardır[77].

İran dinlerinde insanın yaratılışının safhalarıyla ilgili geniş bir bilgi bulunmamakla beraber ilk insanlar hakkındaki bilgiler çok az da olsa Hz. Adem ve Havva'nın yaratılışına benzer özellikle kadının erkekten yaratılışının ifadesi, Yahudi dini düşüncesine çağrışım yapmaktadır.

d.4) Sabiilikte Yaratılış Hikayesi

Ortadoğu'da, özellikle Mezopotamya'da su kenarlarında yaşayan Sabiilerin Mecusilik, Hıristiyanlık karışımına benzer bir inanç sistemleri vardır. Bugün mensubu en az dinlerden birisi Sabiîliktir[78].

Sabiiler günümüzde Irak'ta, Fırat ve Dicle ırmağının birleştiği bölge ile İran'ın Irak'a yakın kısmında, Karun ırmağı boylarında yaşamaktadır. Bunun yanında Bağdat ve Basra gibi şehirlerde de dağınık şekillerde yaşayan Sabiilere rastlanmaktadır. Ortadoğu'nun erken dönemlerinde önemli bir "dini inanç" olarak yaşamış olduğu anlaşılan Sabiilerin sayısı bugün 20.000 civarında tahmin edilmektedir[79].

Kur'an-ı Kerim'de 3 ayette Sabiilerden bahsedilmektedir[80]. Bu ayetlerden ikisinde Sabiiler; inananlar Yahudiler, Hıristiyanlar ile ayetlerin diğerlerinde de inananlar, Yahudiler, Hıristiyanlar, Mecusiler ve "ortak koşanlar" ile beraber zikredilmektedir. Kur'an'da adı geçen Sabiileri, "Ehl-i Kitap" dinleri arasında saymak uygun olacaktır. Kur'an'da sadece üç ayette kendilerinden bahsedilen, bunun dışında

---

[75] Şehristani, Muhammed b. Abdulkerim b. Ebi Bekr Ahmed, **el-Milel ve'n-Nihal,** (Tahkiki: Muhammed Seyyid Keylani), C. I, Beyrut, 1986, s. 233.
[76] Bağdadi, Abdulkahir, **el-Fark Beynel Firak,** (Çev: Ethem Ruhi Fığlalı), İstanbul, 1979, s. 318.
[77] Şehristani, a.g.e., C. I, s. 233-234.
[78] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 9.
[79] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 128.
[80] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/62; Maide 5/69; Hac, 22/17.

inanç ve ibadetlerin tarihi gelişimi hakkında ne Kur'an'da ne de hadislerde bir bilgi yoktur[81].

Kur'an'da ve hadislerde Sabiilerin yer alması, Kur'an'ın vahyedildiği dönemde dini bir topluluk olarak Sabiilerin var olduğunu göstermektedir. Sabiilerin dili Mandence'dir. Sabiilik, M.Ö. 2000'li yılların öncesine dayanan bir geçmişe sahip olduğu tahminler arasındadır. Nasıl doğduğu, kim tarafından kurulduğu ve yayıldığı açık ve net olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre Sabiilik dinlerin ilk tipidir ve Hz. Adem ile birlikte ortaya çıkmıştır. Sabiiliğin kutsal kitabı Ginza (Kinza)'dır. Burada Adem için bir evlilik düzenlendiği, onun eğitildiği ve kendisine bir kadın bahşedildiği ve ailesinin çoğaltıldığı yer almaktadır[82].

Sabiilikte birbirine zıt iki "güc"ün varlığı ve birbirine rekabet temeline dayanan bir "dualizm" vardır. Bunlardan biri; ışığı, aydınlığı, hayatı, verimliliği ve iyiliği temsil etmektedir. Bu "güç" "ışık alemi" olarak bilinmektedir. Diğeri; karanlığın, yoksulluğun, çirkinliğin, eksikliğin, kuraklığın, ve kötülüğün temsilcisidir. Bu "güce" de "kanalık alemi" denir. Bu iki güç rekabet içersindedir. Onların rekabeti hayatın şekil almasının ve düzeninin şartıdır[83].

Işık aleminin varlıkları, kendi alemleri dışında olan karanlık alemini ve oradaki varlıkları merak etmişlerdir. Onların bu arzusu karanlık alemi için bir dönüm noktası olmuştur. İkisinin ilk temasları maddi alem, yeryüzü ve insanın, yaratılış sürecini başlatmaktadır. Bu süreç "İkinci Hayat" "Üçüncü Hayat" ve "Dördüncü Hayat" şeklinde üç safhaya ayrılmaktadır. Bu safhanın sonuncusu olan "Dördüncü Hayat" Ptahil diye isimlendirilmektedir. Ptahil dünyanın yaratıcısıdır. Yaratıcı Güç Ptahil, yeryüzünün karanlık ve kötü varlıklarla dolduğunu görmüştür. Ptahil bu kötü varlıkların dışında, yeryüzüne hakim olacak bir varlık (insan) yaratmak istemektedir. Bu isteğini gezegenlere açmıştır. Gezegenler bu teklifi kabul etmiş ve ilk insanın (Adem) yaratılmasını uygun bulmuşlardır. Bunun üzerine Ptahil Adem'i yaratmıştır. Ancak bu yaratma işi başarısızlıkla sonuçlanmış yaratılan varlık cansız bir varlık olmuştur. Hiçbir şey, Adem'e can vermeye güç yetirememiştir. Bunun üzerine Ptahil, Işık Kralı'na (Tanrı) yakarmış ve O'ndan yardım istemiştir. Işık Kralı "Adem"e can vemiş ve ilahi

[81] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 127.
[82] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 128-129.
[83] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 132.

öğretiyle görevlendirmiştir. İlahi öğretiyi alan “Adem”; Yüce Tanrı önünde baş eğmiş O’na dua edip yakarmış ve kötü güçleri reddetmiştir. Adem, basit ve kötü emeller uğruna inşa edilen yeryüzünün işlerini ve ihtiraslarını bırakmış “Işık Alemi”ne yönelmiştir. Işık Kralı da Adem’i mükafatlandırmıştır.

Sabiiliğin Kutsal kitabı Ginza’da “Ptahil dünyayı yarattıktan sonra Adem’i kendi suretinde, Havva’yı ise Adem’in suretinde yarattı” şeklinde ifade bulunmaktadır. Yine Ginza’da Havva’nın Adem’e eş olarak verilmesi, evlenmeleri, çocuklar ve onlardan insanlığın çoğalması anlatılmaktadır[84].

Yine Sabiiler insanların Adem ve Havva’dan geldiğini kabul etmekle birlikte, Adem’in bir erkek ve dişiden meydana geldiğine fakat onun ilk insan olmadığına inanırlar. Onlara göre Adem, Hindistan tarafından, güneş ikliminden çıkmış, Babil’e gelerek yerleşmiştir. Bir başka inanışa göre Adem, Ay’ın elçisi ve ilk peygamberdir. İnsanları Ay’a ibadete teşvik etmiştir.

Bu görüntüsüyle Hz. Adem’in her ne kadar ilk insan olmadığı yolunda bir inanış bulunsa da gerek isim, gerekse fonksiyonları bakımından İslam’daki Hz. Adem’e benzer tarafları da vardır. İlk insan konusunun ilahi dinlere en çok benzediği din Sabiilik’tir[85].

Kısa bilgiler halinde özetlemeye çalıştığım dini görüşlerden de anlaşılacağı gibi, dinlerin pek çoğunda yaratılış ve ilk insan anlayışı bulunmaktadır. Fakat bu her dinin kendi özelliğine göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte insanın bir yaratıcı tarafından yaratıldığı ve insanlığın da ondan türediği fikri ortak bir nokta olarak görülebilir. İlk insan ve onun yaratılış hikayesinin önemli ölçüde ortak olduğu inanç sistemi şüphesiz ki ilahi dinlerdir. İlahi dinlerde ilk insan Hz. Adem olarak isimlendirilir. Hz. Adem Allah tarafından topraktan yaratılmıştır. O hiçbir varlığın uzantısı değil, Allah’ın yaratma konusundaki iradesinin insan olarak tecellisidir. O Allah’ın halifesi olarak yaratılmıştır. O hem ilk insan, hem ilk peygamberdir.

---

[84] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 133-134.
[85] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 9-10.

B) İLK GÜNAH KISSASI

a) Kur'an-ı Kerim'deki Anlatım Şekli

Günah Farsça bir kelime olup sözlükte dince suç sayılan iş ve davranış, vicdanı rahatsız eden kabahat, suç ve sorumluluk, vebal anlamlarına gelmektedir. Sözlüklerde bu üç anlamı ifade eden günah kavramı dini literatürde birinci anlamında yani dince suç sayılan iş ve davranışları ifade etmek için kullanılmaktadır.

Günah bir itaatsizlik (masiye) eylemidir ve itaatın tersi olmaktadır. Kur'an'da günahkar Allah'ın emirlerine uymayan birisi olarak tanıtılmaktadır. İtaat birisinin bir başkasının emir ve isteklerine uyması anlamına gelmektedir. Muti ise itaatkar anlamındadır. Masiyet yani günah ise emirlere karşı gelmek, yasaklananı yapmaktır. Bu bağlamda dini açıdan günahın özünde Allah'ın emirlerine muhalefet yatmaktadır. O halde Allah'ın emrinin aksine yapılan her türlü şey günah kapsamına girmekte ve günah olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda günah, ilahi emir ve yasaklara aykırı her türlü fiil ve davranışlardır[86].

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hadislerinde günah kavramını ifade eden birçok kelime vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: İsm, zenb, vizr, cünah, hûb, ma'siye, cürm. Günah anlamında kullanılan bu kelimeler Kur'an'da bir çok defa çeşitli günahları ifade etmek veya nitelemek için kullanılmışlardır. Günah kelimesinin karşılığı olarak Arapça'da genellikle "ism" kelimesi kullanılır ki, Kur'an'da otuzdan fazla yerde geçmekte, büyük ve küçük günahları kapsamakta ve insanı iyilik ve sevaptan alıkoyan eylem veya bu eylemden meydana gelen sorumluluk anlatımına gelmektedir[87].

Hadislerde de günahın tanımı şöyle yapılmıştır; Nevvas İbn Sem'an'dan şöyle rivayet edildi: "Resulullaha iyilik ve günahtan sordum da şöyle buyurdular: İyilik ahlakın güzel olmasıdır. Günah ise, kalbini tırmalayıp, insanların da muttali olmasından hoşlanmadığın şeydir..." Diğer bir rivayet ise şöyledir; "Vabisa'ya Resulullah şöyle der: "İyilik ve günahtan sormaya gelmiştin değil mi?" Vabisa: "Evet" der. Resulullah hemen parmaklarını bir araya topladı ve onlarla göğsüne vurdu da şöyle dedi: "Nefsine danış, kalbine danış ey Vabisa! İyilik nefsinin kendisine ısındığı ve kalbinin itmi'nan duyduğu şeydir. Günah ise nefsini tırmalayan ve göğsünde tereddüde yol açandır." Bu iki

---

[86] Özarslan, Selim, **Kelamda Tevbe,** Hilal Mat., Elazığ, 2002, s. 17-19.
[87] Abdulbaki, M. Fuat, **Mucemu'l Müfehres li Elfazı'l-Kur'an-ı Kerim,** İstanbul, 1987, s. 12.

hadisten günahın mahiyeti hakkında şu sonuçları elde edebiliriz: - Günah insanın kalbine rahatsızlık verendir. - Başkasının haberdar olması istenilmeyen şeyde günahtır. Yani insanın utanmasına yol açan, bir tür kişisel saygınlığı zedeleyici unsur olarak görülür[88].

Sözlük ve terim anlamına değindiğimiz günah kavramı yasaklananı yapmak emirlere karşı gelmektir. Bu manada bakıldığında ilk günah kavramının da "ilk" olması hasebiyle ilk insana nisbeti gayet doğaldır. Zira ilk insan Hz. Adem aynı zamanda Allah'ın kendisine ve eşine yasakladığını yapmış ve "ilk günah"ı işlemiştir.

Burada öncelikle şunu ifade etmekte fayda vardır. Peygamberler Allah'ın seakin kulları olarak daima korunurlar ve himaye görürler. Bize (beşere) göre günah gibi gelen hususlar onların nübüvvet makamlarına zarar vermeyecek şekilde anlaşılmalıdır. Bu babda peygamberlerden günahın sadır olması şu şıklardan birine dahildir:

- Bi'setter önceki durum söz konusudur.
- Daha uygun olana terk (terk-i evlâ) vardır.
- Yanılarak küçük günah işlenmiştir.
- Kerih bir şey işlenmişse, ümmete bunun caiz olduğunu ve bu takdirde kendilerine Allah'ın kolaylık gösterdiğini açıklamak gayesi bulunur. O zaman bile onlar, mübah olan bir şeyi yapmışlar gibi ecir kazanırlar.
- Günah işlemekle alakalı şartlı sigalar …le in eşrekte (39/65) şarta konu olanın mutlaka gerçekleşmiş olmasını gerektirmez.
- Günah işleme peygamberlere nisbet edilerek, ümmet ve muhatab terbiye edilir.
- Hitaba muhatab olan yalnız ümmettir[89].

Peygamberlerin günahlardan ma'sum oluşu ehl-i sünnete göre vahiyden sonra sabittir. Fakat Haşviyye'ye göre böyle değildir. Zira onlar peygamberlerin kıssalarını anlatırken onların günah işlediklerini hissettiren bazı şeyler naklederler. Halbuki bu rivayetlerin bazıları muxteber değildir bazıları da peygamberlerin şanına yakışacak bir şekilde sahih bir tevil ile tevil olunmuştur. Bunun isbatına gelince, peygamberler

[88] Kılıç, Sadık, **Kur'an'da Günah Kavramı,** Hibaş Yay., Konya, 1984, s. 34-36.
[89] Kılıç, a.g.e., s. 307.

Allah'ın kulları üzerindeki huccetleri (sarsılmaz delilleri ve rehberleri)dir. Eğer peygamberlerin günah işlemesi mümkün olsaydı onların sözüne güvenilmez ve ilahi hüccet gerçekleşmemiş olurdu. Peygamberlerin vahiyden önceki durumları ise, Mu'tezilerin bütün gruplarıyla (Fadayliyye kolu hariç) Havaric'in tamamına göre onlar vahiyden öncede masumdur. Maturidiyye'ye göre ise peygamberlerin vahiyden önce günah işlemesi, nadir olmak şartıyla mümkündür böylelerinin hali nübüvvet anında hemen iyiliğe ve istikamete dönüşür[90].

Allah'tan aldığı şeyleri tebliğ etmeleri ve peygamberlik görevi gibi mucizeler onların doğru söylediğine delalet etmesi sebebiyle kasten peygamberlerin yalan söylemediği hususunda şeriat ehli ittifak etmiştir. Hataen veya unutarak peygamberlerden günahın sadır olması hususunda ihtilaf vardır.

Mucizeler peygamberlerin doğruluğunu işaret ettiği için imamların büyük çoğunluğuna göre; peygamberlerden hataen veya unutarak günah sadır olmaz[91].

Bu noktada Hz. Adem'in eşi Hz. Havva'nın yaratılışıyla ilgili kıssaya değinmekte fayda vardır. Hz. Adem ilk insan olarak yaratılışından sonra ona eş olarak Hz. Havva yaratılmıştır. Hz. Havva'nın yaratılışıyla ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hz. Adem'in yaratılışında olduğu gibi Hz. Havva'nın yaratılışıyla ilgili olarak kaynaklarımızda (tefsir, tarih … vb.) ayrıntılı bilgiler nakledilmiştir. Özetleyecek olursak Hz. Havva'nın yaratılış hikayesi şöyledir:

Hz. Adem cennette yalnızlıktan sıkılmıştır. Yalnızlıktan Allah'a şikayet etmiş, bunun üzerine Hz. Adem uyumuş veya uyutulmuştur. Rüyasında güzel bir kadın gören Hz. Adem uyandığında aynı kadını yanında görmüştür. Ona kim olduğunu sorduğunda adının Havva olduğunu ve Hz. Adem'i teskin etmek için Allah tarafından yaratıldığını söylemiştir. Bunlara ilave olarak kaynaklarımız yaratmak işleminin, Hz. Adem uyuduğu sırada kendisinden alınan en kısa sol kaburga kemiğinden gerçekleştirildiğini ve bu kemiğin yerinin etle doldurulduğu belirtilmektedir[92].

---

[90] Nureddin Sabuni, **el-Bidaye fi Usuludin,** DİB. Yay., Ankara, 1998, s. 53, 54.
[91] İci, Abdurrahman b. Ahmet, **el-Mevakıf fi İlmi'l-Kelam,** Kahire, Tarihsiz, s. 358-362; Bağdadi, Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed, **Kitab'u-Usuli'd-Din,** İstanbul, 1928, s. 168.
[92] Taberi, a.g.e., C. I, s. 90-91; Atasoy, İhsan, **Peygamberler Tarihi,** Yeni Asya Yay., İstanbul, 1994, s. 85-87; Kazancı, R. Lütfi, **Peygamberler Tarihi,** Nil Yay., C. I, İstanbul, 1997, s. 28.

Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde Hz. Havva'nın Hz. Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı ibaresine rastlanmamaktadır. Bu düşüncenin Kur'an'da teyid buyurulduğu en fazla şu ayetle iddia edilebilir:

"Ey insanlar! Sizi bir tek kişiden yaratan ve ondan da eşini yaratıp o ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabbinize karşı gelmekten sakının."[93]

Bu ayet iki şekilde yorumlanmıştır ki buna göre ya "Onun nefsinden onun eşini yarattı" veya "Onun cinsinden eşini yarattı" şeklindedir. Kur'an'daki diğer bazı ayetler ikinci manayı teyid ediyor olabilir. Bu ayetler;

"Size kendi nefislerinizden eşler yaratması O'nun ayetlerindendir."[94]

"O size kendi nefislerinizden eşler yaratandır."[95]

"Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı."[96]

Bu üç ayetten de anlaşılıyor ki "sizden" ayetinin manası "sizin cinsinizden" demektir. Buradan bütün eşlerin kocalarının kaburga kemiğinden yaratıldığı manası çıkarılamaz[97].

Asıl önemli olan Hz. Adem'i çamurdan yaratan ve sonra ona ruh veren Cenab-ı Hak, dilerse Hz. Havva'yı da çamurdan yaratır, dilerse Hz. Adem'in vücudundan aldığı bir parçadan yaratabilir. Allah'ın kudreti noktasında herhangi bir zorluk söz konusu değildir.

Hz. Adem ve Hz. Havva bundan sonra cennette yaşamaya başladılar. Allah orada, yaklaşmalarını yasakladığı tek bir ağaç dışında cennet meyvelerinin hepsinden ve cennetin her nimetinden bol bol faydalanmalarına müsaade etti. *"Ve dedi ki: Adem! Eşinle birlikte cennete yerleşin, oradaki nimetlerden istediğiniz şekilde bol bol yeyin, sadece şu ağaca yaklaşmayın. Böyle yaparsanız zalimlerden olursunuz.*"[98]

Hz. Adem ve Havva'ya cennette açlığın, susuzluğun, sıcak ve soğuğun elemini duymayacakları gibi, her türlü güzel elbiselerle donatılacakları da kendilerine

---

[93] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/1.
[94] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Rum 30/21.
[95] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Şûra 42/11.
[96] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nahl 16/72.
[97] Osmanoğlu Mahmud – Chohan A. Hamdi, **Fetvalar Mevdudi,** Nehir Yay., C. III, İstanbul, 1992, s. 66-67.
[98] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/35.

müjdelenmiştir. Ayrıca Allah, İblis'in kendilerine düşman olduğunu ve kendilerini aldatmaması için dikkatli olmalarını bildirdi.

"Bizde dedik ki: Adem! İyi bil ki bu sana da eşine de tam bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra perişan olur, helâke sürüklenirsin. Sen cennette asla açlık çekmeyecek, asla çıplak kalmayacaksın. Orada asla susuzluk çekmez ve güneşin kavurucu sıcağına maruz kalmazsın."[99]

Yaratılmadan evvel düşmanlığını başlatan ve son insana kadar devam ettirecek olan bu düşman hakkında bu uyarılar, yeterli miydi?… Bu düşmanlık daha nasıl anlatılırdı?… Aslında Hz. Adem'in gözlerinin önünde cereyan eden secde etmeme olayı ve ardından Allah'ın onu rahmetinden kovması ve lanet etmesi, bunun üzerine de şeytanın Hz. Adem'i ve soyundan gelen herkesi her türlü çareye başvurarak azdıracağına dair Allah'ın huzurunda yemin etmesi[100]… Düşman en açık şeklide kendini tanıtmış, ayrıca Allah tenbih üzerine tenbih ile onun getireceği zararları anlatmıştır.

Hz. Adem ve Havva için cennette mutlu bir hayat başlamıştı. Her bakımdan hoş, her yönüyle mükemmel bir yaşayışın içindeydiler. Cennet nimet yeriydi, ibadet yeri değildi. Bu sebeple onlar hiçbir ibadetle mükellef tutulmadılar. Ancak ibadetin bulunmaması, itaat etmeğe engel değildi. Verilen emirler, yapılan uyarılar, tutulmadığı takdirde hoşa gitmeyen sonuçlarla karşılaşma imkanı vardı. Dikkat edecekleri iki şey vardı; yasak ağaca yaklaşmayacaklar ve İblis daima düşman olarak bilinecek ve onun tuzağına düşmemeye gayret edilecekti.

Aslında Hz. Adem ve Havva'ya cennette çok geniş bir hürriyet verilmiş, diledikleri gibi yaşamakta serbest bırakılmışlardı. Meyvesinden yemeleri yasak olan ağaç onlar için bir imtihandı ve nesli hakkında, yerine getirilecek olan ilahi hükmün bir gereğidir.

İblis Hz. Adem sebebiyle melûn olunca Allah'ın rahmetinden ümidini kesti. Hak Teala ondan yüzünü çevirdi. Cennet hazinedârlığından kovuldu. Bu yer mülkünü ondan aldı, Adem'e verdi. Cennet hazinedârlığını Rıdvan'a sundu. İblis cennete girmek için dört yanı dolaşırdı. Fakat giremezdi. Çünkü yeni cennet muhafızı Rıdvan onu girmekten

---

[99] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Tâ-ha 20/117-119.
[100] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Araf 7/11-19.

alıkordu. Yılan o zaman cennet kapıcılarındandı. İblis ile onun arasında tamam dostluk vardı. Allah İblis'e lanet edince, bütün melekler, cennetin kapıcıları ondan yüz çevirmişlerdi. Ama yılan uzaklaşmamıştı. Yine önceki gibi onunla dost kalmıştı. İblis her zaman cennet kapısına gelir, yılanla konuşur, sohbet eder. Adem'in durumunu sorardı.

- O yasaklandığı ağaçtan yedi mi? derdi. Ona:

- Henüz yemedi! diye cevap verirdi.

Rivayet edilir ki İblis yılanı aldatmıştı. Ona:

- Bana yol ver cennete gireyim. Adem'in yanına varayım! dedi.

Yılan:

- Melekler seni görürlerse hal nice olur? diye sordu. İblis:

- Ağzını aç, içine gireyim. O meleklerin yanından görünmeden geçeyim! dedi (Yine rivayet edilmiştir ki yılan çok güzel tüylüydü ve dört ayağı vardı). İblisi ağzına aldı cennete girdi. Öyle ki meleklerden hiçbirisi İblis'i görmedi ve o tâ Adem'in yanına kadar geldi. Adem ve Havva yan yana duruyorlardı. Hallerini sordu. Adem Allah'a şükretti, tesbihte bulundu[101].

Başka bir rivayette de şeytanın cennetten kovulduğu için, cennetin etrafında dolaşıp Adem ve Havva'yı gözlediği söylenmiştir. Yine bir defasında Adem'le Havva kapının yakınından geçerlerken, İblis dikkatlerini kendine çekti. Onlarla konuşmaya başladı. Maksadı onları aldatıp yasak ağaçtan yedirmek ve böylece cennetten kovulmalarına sebep olmaktı[102].

Hasan Basri'nin görüşüne göre, iblis yeryüzündeydi ve cennette bulunan Adem ile Havva'ya vesvesesini ulaştırdı. Bu konuda da ihtilaf mevcuttur[103].

İblis'in samimi bir görünüşü vardı. Kendilerine adeta acıyarak bakıyordu. İlerdeki bir ağacı gösterdi:

- Neden bu ağacın meyvesinden yemiyorsunuz? dedi.

---

[101] Taberi, a.g.e., C. I, s. 93.
[102] Hallefullah, M. Ahmed, **Kur'an'da Anlatım Sanatı,** Çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu yay., Ankara 2002, s. 62-63; Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 89.
[103] Hallefullah, M. Ahmed, a.g.e., s. 63.

- Allah Teala bize bu ağacın meyvesinden yemeyi yasak etmiştir. Hatta bu ağaca yaklaşmamız bile yasaktır.

- Ama ağaç pek güzel, meyvesi de cennette eşi bulunmayacak derecede lezzetlidir. Hiç kimse bu ağaçtan daha güzelini görmemiş, hiç kimse bunun meyvesinden daha tatlısını yememiştir. Sizin de bundan daha tatlısını yiyeceğinizi tahmin etmem.

- Önemli değil. Biz burada cennetin bütün nimetlerinden istifade ediyoruz. Dilediğimiz her şeyden, dilediğimiz kadar faydalanma hakkımız var.

- Peki bu ağacın yanına yaklaşmak size neden yasak edildi bunu biliyor musunuz?

- Hayır bilmiyoruz?

- *"Rabbiniz size bu ağaçtan yemeyi iki melek olmanızı yahut ebedi hayatı elde etmenizi istemediği için yasak etmiştir."*[104]

- Yani bu ağacın meyvesinden yiyen melek mi olacak?

- Evet yahut ebedi hayatı elde edecek. Sizin anlayacağınız ölümsüzlüğün sırrı bu ağacın meyvesindedir.

- Doğrumu söylüyorsun?… Bizi kandırmış olmayasın!…

- *Allah adına yemin ederim ki ben sizin hakkınızda hayırlı ve iyi olanı dilemekteyim*[105].

Daha sonra şeytan içini çekti:

- Acıyorum sizlere dedi. İki günlük ömrünüz bir gün sona erecek, ölüp gideceksiniz. Cennetin bunca nimeti yine böyle kalacak. Halbuki Allah Teala'nın cennetinden ölümsüz bir hayatla yeseniz, içseniz ne eksilir?… Ben sizin yerinizde olsam, böyle bir nimetten istifade ederim. Hem bir kere yemekten ne çıkar? Allah sana bütün melekleri secde ettirecek derecede ikram etti ise bir meyvenin yenmesinden dolayı darılacak değil mi?

---

[104] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Araf 7/20.
[105] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Araf 7/21.

Konuşmanın esas çerçevesi budur. Bu konuşma ne kadar uzadı, İblis ne kadar ısrar etti, Hz. Adem ve Havva ne kadar dayandı bu konuda söyleyecek söz, verecek bilgi yok. Ancak İblis'in "gelin şu meyveyi yiyelim" demesiyle yenilmediği belli. Belli ki İblis, Kur'an'da da anlatıldığı gibi yemin ede ede onları yatıştırmış oluyordu.

İblis tarafından yapılan ısrarların yanında, ağacın son derece güzel, meyvesinin de tarif edilemeyecek derecede hoş olan görünümü karşısında ilk adım Havva tarafından atıldı.

- Evvela ben yiyeyim. Şayet bana bir şey olursa sen kurtulursun, dedi.

Kendine göre akıllıca bir karar vermişti. Bu işin sonu melek olmaya dayanıyorsa, yahut ebedi hayatın kapısından içeri girilecekse ve bu da sadece bir tek meyvenin yenilmesine bağlı ise, o meyve yenilir ve iş biterdi. Bunun sonucu olarak verilecek bir ceza olabilirdi. Ama gülü seven dikenine katlanırdı. Bir nimet gelecekse onun karşılığında elbet bazı külfetlere katlanmak lazımdı.

Havva, bu ve benzeri düşünceler altında İblis'in koparıp uzattığı meyveyi yedi. Çok tatlıydı, kocasının bu nimetten mahrum kalmasına gönlünü bir türlü razı edemeyecekti. Hem ortada değişen hiçbir şey yoktu. Kopardığı diğer bir meyveyi Hz. Adem'e uzattı:

- Ye, dedi. Çünkü ben yedim, gördüğün gibi hiçbir şey olmadı. Sen de tasdik edeceksin ki hiç böylesini yemedin.

Havva'ya hiçbir şey olmadı. Çünkü Allah'ın sözü Adem üzerineydi.

Nihayet Hz. Adem'de Havva'nın uzattığı meyveyi yedi. Tam bu sırada kulaklarını bir kahkaha çınlattı. Alabildiğine soğuk, intikam ve kin dolu bir kahkaha idi. Neye uğradıklarını bilemeden baktılar. İblis neşe içinde takla atıyordu. Biraz evvelki samimi görünüş kalmamış mel'unca bakışlarıyla kandırdığı insanlara bakıyordu. Kazandığı büyük zaferi lanet havası kokan kahkahalarıyla kutlarken Hz. Adem ve Havva'ya "bakın şu halinizi beğeniyor musunuz?" der gibi işaret ediyordu.

Baktılar, birbirlerini gördüler. Giydikleri şeyler bedenlerinden uçtu. Avret yerleri açıldı. İkisi de birbirinden utandı. Bütün vücutlarını kaplayan deri tırnak gibi parlakken, Allah o deriyi onlardan soydu. Tırnak uçlarına kadar soydu. Sonraları Adem her tırnağına bakışta hıçkıra hıçkıra ağlardı.

Birbirinden utanan Adem ve Havva bir incir ağacından birer yaprak alarak avret yerlerini kapadılar. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur:

"İkisi de utanılacak yerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar."[106]

Bu arada Cenab-ı Hakk'ın da hitabı kendilerine ulaştı:

"Ben size bu ağaca yaklaşmayı yasak etmedim mi? şeytan her ikinize de açıkça düşmandın demedim mi?"[107]

Suçlarını kabul edip yaptıklarından pişmanlık duydular.

"Ey bizim Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Şayet sen kusurumuzu örtüp, bize merhamet buyurmazsan en büyük kayba uğrayanlardan oluruz, diye yalvarıp yakardılar."[108]

Bunun üzerine Allah-u Teala şöyle buyurdu:

"Birbirinize düşman olarak inin. Size dünyada bir süreye kadar kalma ve yararlanma imkanı veriyorum. Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve yine oradan diriltilip mezardan çıkarılacaksınız."[109]

Böylece Adem, Havva, İblis cennetten dünyaya indirildiler[110].

Burada kelamcıların cennet - cehennemle ilgili görüşlerine yer vermekte fayda vardır. Ehli sünnete göre yaratılmış olup, şuan mevcuttur. Mutezile ise buna muhalif kalmıştır. Maturidiyye'ye göre isbatı şudur ki Allah, cennet hakkında (Mazi sigasıyla) "...takva sahipleri için hazırlandı" (Al-i İmran, 3/133) cehennem hakkında da "...kafirler için hazırlandı" (Bakara, 2/24; Al-i İmran, 3/131) buyurmuştur. Hanifi mezhebine göre cennet ile cehennem içindekilerle birlikte ebediyen yok olmayacaktır. Cehmiyye ise buna muhalefet etmiştir. Zira Allah her ikisinin sakinleri hakkında da "Orada ebediyen kalıcıdırlar" (Nisa, 4/57, 122, 169; Ahzab, 33/65) buyurmuştur. Cennet ve cehennemin yaratıldığını ileri sürenler Adem kıssasını da delil getirirler. Bizce de cennet ve cehennem yaratılmıştır[111].

---

106 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Tâ-ha 20/121.
107 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Araf 7/22.
108 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Araf 7/23.
109 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Araf 7/24-25.
110 Taberi, a.g.e., C. I, s. 93-96; Kazancı, A. Lütfi, a.g.e., C. I, s. 29-33; Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 88-91.
111 Sabuni, a.g.e., s. 92-93; İci, a.g.e., s. 376-380; Bağdadi, a.g.e., s. 237-238; Eşari, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, **Makalat'ul-İslamiyyin ve İhtilafu'l-Musallin,** (Tahkiki: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid),

Hz. Adem ve Havva cennette istedikleri yerden istedikleri gibi yiyip içiyor, istedikleri yerleri geziyor, istedikleri gibi eğleniyorlardı. Artık istedikleri gibi yiyip içemeyecekleri bir yere, yani dünyaya indirilmişlerdi. Nitekim bu durum Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilmiştir:

"Adem! İyi bil ki bu, sana da eşine de tam bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, sonra perişan olur (geçim derdine düşmek) helâke sürüklenirsin."[112]

İnsan zayıf iradeli, şeytanın hile ve entrikalarına kapılmaya müsait idi. İmtihan gereği olarak insanda unutkanlık sabırsızlık, acelecilik, hissiyata kapılma gibi zaaflar vardı. İnsan tabiatı, insanların ilk baba ve annesinde de en açık şekliyle ortaya çıkmıştı. Onlar da yasak edilenin üzerine gitmiş, yapmaması sıkı sıkıya tenbih edileni yapmışlardı. İnsan tabiatından sökülüp atılması bir bakıma imkansız olan bu özellik, onların başına da felaketler yağdırmıştı.

Hz. Adem çeşitli sebeplerden dolayı Şeytan tarafından aldatıldıktan sonra, bir hata işlediğini, insana mahsus bir irade ile anlamış ve utanma duygusu neticesinde örtünmeye çalışmıştır. Bu hata, onda fıtrî olarak bulunan akıl ve irade duygularını harekete geçirmiş; Hz. Adem, acizliğini itiraf ederek, Allah'a yalvarma ihtiyacını hissetmiştir. Elbette bu yalvarma ve tevbe konusunda Allah'ın kendisine yardımı unutulmamalıdır. Çünkü ilk defa böyle bir durumla karşı karşıya gelen Hz. Adem'de tövbe fikrinin doğması dikkat çekicidir. Bu da gösteriyor ki; tamamen ilahi bir hikmet neticesi olan cennet hayatında Hz. Adem'in işlediği hata, Allah'ın kendisine ilham ettiği dua ile bağışlanmıştır.

Bu hata görünüşte suç olmakla birlikte gerçekte Allah'ın iradesinin bir gereğidir. Bu husus, Adem ve Musa arasındaki tartışmaları nakleden, hadislerde Hz. Adem tarafından "kader" olarak değerlendirilmiş, Hz. Adem yaratılmadan kırk yıl evvel takdir edildiği buyrulmuştur[113]. Bütün bu veriler Hz. Adem'in hatayı iradesiyle işlemediğini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de de Hz. Adem'in yaptığı tövbe ile hatasının affedildiği haber verilmektedir. *"Büyük pişmanlık duyan Adem, Rabbinden bir takım*

C. II, Beyrut, 1990, s. 168; İbn Teymiyye, **Şerhu'l Akidetil Vasitiyye Li Şeyh-il İslam İbn Teymiyye,** (Şerheden: Muhammed Salih Useymin), Daru'l-İbnil Cevzi, C. II, Riyad, H. 1416, s. 181-182.

[112] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Tâ-ha 26/117.

[113] Canan, İbrahim, a.g.e., C. XIV, s. 29-33.

kelimeler öğrenip onlara göre hareket etti. Rabbine yalvardı Allah'da tövbesini kabul etti. Zaten O tövbeyi kabul eder merhameti boldur."[114]

"Sonra Rabbi onu seçti, tövbesini kabul etti ve onu hidayetine mazhar etti."[115]

Yine Kur'an-ı Kerim'deki bu konuyla ilgili ayetler bir bütünlük içinde ele alındığında, Hz. Adem'in tövbesi kabul edildikten sonra, yeryüzüne indirildiği görülmektedir[116]. Hz. Adem'in günahının sonuçlarını şu şekilde özetleyebiliriz:

- Dünya hayatına düşüş.

- Dünya hayatına düşmanlık ve adavetin girmesi.

- Dünyevi bir tarzda yaşama biçimine zorunlu adaptasyon.

- Maişet meselesi, geçim derdi[117].

Hz. Adem ve Havva, suçsuz olarak dünyaya inmişlerdir. Burası onların asli mekanı olması dolayısıyla bir ceza sonucu indirilmiş olmaları mümkün olmadığı gibi, her türlü nimet de insanın hizmetine verilmiştir. Bu imtihan Hz. Adem'in yaşantısında olumsuz bir netice ortaya çıkarmamış, tövbe ile, zaten kendisi için hazırlanmış olan yeryüzüne, yeni doğan bir çocuğun saflığı ile indirilmiştir. Ama onun işlediği hata ve yaptığı tövbe kendisinden sonraki nesiller için büyük bir önem arzetmiştir. Böylece Hz. Adem hata ve tövbenin ne gibi sonuçlar doğurabileceğini pratik olarak kendisi yaşamış, teorik olarak da bunu kendinden sonrakilere öğretmiştir.

Görüldüğü gibi yasak ağaçtan yeme hadisesi manasız, tesadüfi bir hadise değildir. Hz. Adem'in nefsine zulmetmesi, kaderin pek çok hikmetlerinin vücut bulmasına sebep olmuştur.

Nitekim Kur'an-ı Kerim peygamberlerin hayatlarından bir kısmını takdim ederken örnek ve ibret alınmasını da vurgulamıştır. Onlar hakkında verilen bilgiler, sırf bir hayat hikayesinin anlatılması maksadına dayanmaz. *"Peygamberlerin kıssalarında elbette tam akıl sahipleri için alacak dersler vardır. İyi bilin ki, bu Kur'an uydurulmuş bir söz değildir."*[118]

---

[114] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/37.
[115] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Tâ-ha 20/122.
[116] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Tâ-ha 20/122-123.
[117] Kılıç, a.g.e., s. 290.
[118] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Yusuf 12/111.

İlk günah hadisesinde de bütün insanlığa pek çok ders ve ibretler saklıdır. Böylece insanın zaafları ortaya çıkmış, her zaman şeytanın aldatmalarına açık bir yaratılışa sahip olduğu anlaşılmış ve bunun içindir ki, devamlı ikaza, irşada muhtaç olduğu ve Allah'a iltica ile günahlarını affettirmesi gerektiği anlaşılmıştır. Şeytana aldanmanın insanı ne derece büyük bir mahrumiyete sürükleyeceğinin anlaşılması da yine bu hadise ile insanlığa ibret olarak anlatılmıştır, gösterilmiştir.

b) Tevrat'taki Anlatım Şekli

Yahudilikteki "ilk günah" kıssasını anlayabilmek için öncelikle onların günah kavramı üzerinde durmak gerekir. Yahudilikte günah, Tanrı-insan ilişkisinde Tanrı'nın tarafında olmayı kabul etmeme, bu sebeple de ikili ilişkinin bozulması ve parçalanmasıdır. Tanrı tarafından kurulan düzeni ihlal etmeye de Eski Ahit'te günah denilmiştir[119]. Yahudilikte günahı ifade eden birden çok kelime bulunmaktadır[120].

Görüldüğü gibi Yahudilikte de günah insan-Tanrı arasındaki ilişkide insanın Tanrı'nın buyruklarına uymaması, onların aksi yönünde hareket etmesidir ve bunun sonucunda da ilişkinin bozulmasıdır. Elbetteki bundan kasıt Tanrı'nın insanı bir şekilde yalnız bırakması, cezalandırmasıdır.

Yahudilere göre de yaratılmış olan ilk insan Adem'dir. Adem'in yaratılış sonrası ilk ikamet ettirildiği yer olarak Tekvin'de "Aden'de bir bahçe" adı geçmektedir[121]. Cennet kelimesi, Tekvin'de yoktur. Cennet "Aden'de bir bahçe"[122] veya "Aden bahçesi"[123] adıyla anılmaktadır. Tekvin'de cennet şöyle tarif ve tasvir edilmektedir: "Ve Rab Allah şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu. Ve Rab Allah görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı, ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirdi. Ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı; ve oradan bölündü ve dört kol oldu. Birinin adı Pişon'dur; kendisinde altın olan bütün Havila diyarını kuşatır; ve bu diyarın altını iyidir, orada ak günnük ve akik taşı vardır. Ve ikinci ırmağın adı Gihon'dır, bütün kuş ilini kuşatan

[119] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/124.
[120] Özarslan, Selim, a.g.e., s. 19; Kılıç, a.g.e., s. 78-80.
[121] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/8.
[122] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/8.
[123] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/15.

odur. Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir, Aşur'un önünden akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır. Ve Rab Allah adamı aldı baksın ve korusun diye Aden bahçesine koydu."[124]

Bu tariften de anlaşıldığı gibi cennet çok geniş bir sahayı içine almaktadır. Özellikle bugün yakînen tanıdığımız Fırat ve Dicle nehirlerinin bu bahçenin sulanmasında kullanılması, onun sınırları hakkında bilgi vermektedir. Yine Tekvin'in verdiği bilgiler üzerinde yapılan yorumlar, onun yeryüzünün belli bir yerinde, her türlü nimet ve güzellikle donatılmış olarak göstermektedir. Bu durum Tekvin yazarının yaşadığı coğrafi bölge ile cenneti aynileştirdiği görüntüsünü vermektedir. Yine Tekvin'den Adem'in nimetlerden yararlanmak için cennete koyulmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Tekvin Adem'in cennete bakmak ve korumak gibi bir görevle yerleştirildiğini haber vermektedir[125]. Dolayısıyla Adem, oranın sahibi ve hakimi olarak değil, belli yetkileri olan bir bekçi pozisyonunda cennete konulmuştur. Hatta bahçe ortasına konan iki ağaçla bu kontrol mekanizması realize edilmek istenmiştir[126].

Gerek cennetin büyüklüğü gerekse kendisine yakın bir arkadaşın olmayışı Adem'in orada sıkılmasına sebep olmuştur. Bu durumu fark eden Rab Allah, ona, yardımcı olarak hayvanlar yaratmış; fakat Adem onların hepsini ayrı ayrı isimlendirmesine rağmen kendisine yardımcı bulamamıştır[127].

Allah derin bir uyku ile Adem'i uyutmuş, bu esnada onun kaburga kemiklerinden birini alarak yerini etle doldurmuş, Havva'yı bu kemikten yaratmıştır[128].

Hammaddesi kaburga kemiği olan bu varlığa, kemiğin alındığı insana izafetle genel anlamda kadın denilmiştir[129]. Her canlı insan cinsinin annesi olması bakımından Adem ona Havva adını vermiştir[130].

Bakmak ve korumak göreviyle cennete konulan Adem, orada bir imtihana tabi tutulmuştur. Bu imtihanın aracı da "yasak ağaç" olmuştur.

---

[124] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/8-15.
[125] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/15.
[126] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/16-17.
[127] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/18-20.
[128] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/21-22.
[129] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/23.
[130] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/20.

Tevrat cennette var olan diğer bitki örtüsünden farklı olarak iki ağaçtan söz etmektedir. "Hayat" "iyilik ve kötülüğü bilme" adı verilen bu ağaçlar, cennetin ortasına yerleştirilmiştir[131].

Yahudi literatüründe, bu iki ağaç, gerek mahiyetleri, gerekse fonksiyonları açısından farklı olarak değerlendirilmiştir. "Hayat ağacı" kendisinden yiyenin ebedi hayata sahip olacağı şeklinde tefsir edilmiştir. "İyilik ve kötülüğü bilme" ağacı, Yahudi din adamları tarafından farklı şekillerde tarif edilmiş ve nitelendirilmiştir. Bazıları Adem ve Havva'nın suç işledikleri esnada incir yapraklarıyla örtünmeye çalışmalarından[132] esinlenerek bunun incir ağacı olduğunu söylemişlerdir. Talmud'da Adem'in yediği ağacın "asma" olduğu belirtilerek, insan üzerinde hiçbir ağacın bu derece yıkım meydana getirmediği ileri sürülmüştür. Bundan başka "iyilik ve kötülüğü bilme" ağacının kavun ve buğday olduğunu iddia edenlerde olmuştur. Yasak ağaç konusunda ortaya atılan isimler üzerinde birliğe varılmamış, ancak onların insan üzerinde meydana getirdiği tesire göre yorumlar yapılmıştır[133].

Kısaca özelliklerinden bahsettiğimiz bu iki ağacın dışında herşeyden yararlanma hürriyetiyle Adem cennete konulmuştur. Hatta Tekvin'de Adem'in "hayat" ağacından yemesinin yasak olduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır. "İyilik ve kötülüğü bilme" ağacı kesin olarak yasaklanmış ve yediği takdirde ölümlü olmakla tehdit edilmiştir[134]. Böylece Adem'in cennette kalma şansı kendisine konan yasağa olan itaatine bağlanmıştır.

Adem ve eşi başlangıçta cennette mutlu bir hayat yaşarken yılanın Havva'yı yasak ağaçtan yemeye ikna etmesiyle birlikte bu mutlu hayat sona ermiştir. Yılanın Adem ve Havva'yı baştan çıkarma olayı, Tekvin'in üçüncü babında işlenmiştir. Yılanla Havva arasında şu konuşma geçmiştir: "Ve Rab Allah'ın yaptığı bütün kır hayvanlarının en hilekarı olan yılında. Ve kadına dedi ki: Gerçek, Allah: Bahçenin hiçbir ağacından yemeyeceksiniz dedi mi? ve kadın yılana dedi: Bahçenin ağaçlarından yiyebiliriz, fakat bahçenin ortasında olan ağacın meyvesi hakkında Allah: Ondan yemeyin ve ona dokunmayın ki, ölmeyesiniz dedi. Ve yılan kadına dedi, katiyen ölmezsiniz, çünkü Allah bilir ki, ondan yediğiniz gün, o vakit gözleriniz açılacak, iyiyi ve kötüyü bilerek

131 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/9.
132 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/7.
133 Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 36-37.
134 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin II/17.

Allah gibi olacaksınız. Ve kadın gördü ki, ağaç yemek için iyi ve gözlere hoş ve anlayışlı kılmak için arzu olunur bir ağaçtı; ve onun meyvesinden aldı ve yedi ve kendisiyle beraber kocasına da verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı ve kendilerinin çıplak olduklarını bildiler ve incir yaprakları dikip kendilerine önlükler yaptılar."[135]

Metinden de anlaşıldığı üzere Havva, kendilerine konan yasağı çiğnemiştir. Yılanın sorusuna Havva net olarak yasak ağacın adını söylememiş, zımnen ona işaret etmiştir. Bu devrede "hayat ağacı" söz konusu olmamıştır. Böylece onların "iyilik ve kötülüğü bilme" ağacından yedikleri anlaşılmıştır. Bir yandan hata yaptıklarını anlayan Adem ile Havva yanlarında bulunan ağacın yapraklarıyla örtünmeye çalışırken, diğer taraftan da "hayat" ağacına ulaşma imkanı aramışlardır. Tekvin'de Adem ve Havva'nın ona ulaşamadıkları ve cennetten çıkarıldıkları bildirilmiştir[136].

Bütün bu anlatılanlar, cennet ortasına yerleştirilen iki ağacın esrarını anlamamıza yardımcı olacak hususlardır. Zira her iki ağaç fonksiyon olarak birbirlerini tamamlamaktadır. "İyilik ve kötülüğü bilme" ağacından yiyen insanların, tekrar orada kalabilmek için "hayat" ağacından yeme arzuları vardır. Ancak itaatsizliklerinin karşılığı olarak bu ağaç onlardan alı konulmuştur. Başlangıçta Adem ve Havva için yasak kapsamına alınmayan "hayat" ağacı da onlar için yasaklanmış ve her iki ağaç "yasak ağaç" kavramı altında birleştirilmiştir.

Adem, kendisine verilen ruhsat çerçevesinde, cennet hayatını sürdürürken, büyük bir imtihanla karşı karşıya kalmıştır. Havva ölümsüz yaşamak, meleklere benzemek, iyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olma arzusuna kapılmış, bu duygular içinde "iyilik ve kötülüğü bilme" ağacından yemiş ve Adem'e de yedirmiştir[137]. Tevrat'ta asıl vurgulanan hususta budur. Yasak meyve ilk tesirin Adem ve Havva'nın gözlerinin açılmasında göstermiş ve çıplaklıklarını görmelerine vesile olmuştur. Onlar ilk çare olarak incir yapraklarıyla örtünme telaşına düşmüşler ve bahçede dolaşan Allah'a görünmemeye özen göstermişlerdir[138].

Cennette dolaşırken onları göremeyen Allah, nerede olduklarını sorduğunda, korkularından saklandıklarını söylemişlerdir. Allah, onlara koyduğu yasağın

[135] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/1-7.
[136] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/22-23.
[137] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/4-6.
[138] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/7-8.

çiğnendiğini anlamıştır. Yasak emrinin ilk muhatabı Adem, kendi yanına verilen kadının yemesi sonucu bu yasağı çiğnediğini kendisinin suçsuz olduğunu öne sürerek suçu Havva'ya yüklemek istemiştir[139].

Adem ve Havva yasak ağaçtan yediklerinde, gerçek olarak ölmemekle beraber bazı cezalara çaptırılmışlardır. Bu konuda Tekvin'de önce yılanın cezalandırılmasından ve lanetlenmesinden bahsedilmektedir[140].

İkinci olarak kadının cezası ele alınır;

"Kadına dedi. Zahmetini ve gebeliğini ziyadesi ile çoğaltacağım ve ağrı ile evlat doğuracaksın ve arzun kocana olacak, o da sana hakim olacaktır."[141]

Adem de işlediği suçtan dolayı bir takım cezalara çaptırılmıştır:

"Ve Adem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve ondan yemeyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için, toprak senin yüzünden lanetli oldu; ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin ve sana diken ve çalı bitirecek ve kır otu yiyeceksin, toprağa dönünceye kadar alnının tersi ile ekmek yiyeceksin. Çünkü ondan alındın, çünkü topraksın, toprağa döneceksin."[142]

Adem ve Havva bir takım cezalara maruz kalmakla birlikte – yılan gibi – lanetlenmemişlerdir. Adem yasak meyveden yedikten sonra iyilik ve kötülüğü bilmede "Allah gibi olmuş"[143], buna karşılık Allah da hayat ağacına dokunmasın ve almasın diye onu cennetten kovmuştur[144]. Eğer Adem bu ağaçtan yiyebilseydi ebediyen yaşama şansına erecekti[145]. Fakat "hayat ağacı" Aden bahçesinin doğusundaki Kerubiler ve her tarafa dönen kılıcın alevi ile korunmuş olduğundan o, buna imkan bulamamıştır[146].

Adem işlediği suç karşılığında cennetten çıkarılınca dünyanın gittikçe karardığını görerek batıya doğru yönelmiştir. Kendi şahsından, işlediğini suçtan ve isyanından dolayı, kendisine bir bela geldiğini, bu yüzden dünyanın karanlığa boğulduğunu sanmıştır. Fakat o bu karanlığın geçici olduğunu farketmiş, sabahleyin

---

139 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/9-12.
140 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/14-15.
141 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/16.
142 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/17-19.
143 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/22.
144 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/23-24.
145 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/22-23.
146 Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/24.

bütün dünyanın ışıkla dolduğunu görünce doğuya dönmüş ve son derece sevinerek sunaklar yapmıştır. "Hakirler görürde sevinirler: Ey sizler Allah'ı arayanlar, yüreğiniz dirilsin" cümlesine göre bir öküzü yakarak kurban etmiştir. Böylece o kendi düşüşünün sebebini bilerek bağışlama yollarını aramıştır. Bunun içindir ki Adem ve Havva'nın hatasından dolayı kimsenin suçlandığı görülmemiştir.

İnsanların dünyada yaşamak zorunda kalmalarına sebep olarak, ilk ataları olan Adem ve Havva'nın cennette işledikleri hatayı göstermek ve insanlığı bundan sorumlu tutmak yanlıştır. Nitekim Tevrat çocukların, babaları yüzünden suçlanamayacağını açıkça belirterek ilk günahın miras yoluyla diğer insanlara geçtiği fikrini reddetmektedir. Böylece Adem ve Havva'nın işledikleri hatanın kendi şahıslarıyla son bulduğu, onların cennete konmalarında kendi iradelerinin bir etkisi olmadığı gibi, diğer insanların da dünyada yaşamak zorunda kalmalarında kendi irade ve fiillerinin bir etkisinin olmadığı anlaşılmaktadır[147].

Yahudilikte de ilk günah Havva'nın öncülüğüyle Adem ve Havva tarafından işlenmiştir. Bunun sonucunda da ceza olarak dünyada yaşamaya mahkum edilmişlerdir. Ancak Adem ve Havva'nın hatasından dolayı onlardan sonra gelenlere herhangi bir suç yüklenmemiştir. Onlar kendi suçlarının cezasını yine kendileri çekmişlerdir ve bağışlanmanın yollarını aramışlardır.

Tevrat rivayeti ile Kur'an'ın anlatımı arasındaki farklar, Kur'an'ı amaçlarını açık bir şekilde göstermektedir.

- Kur'an kıssadan yılan rivayetini ve Havva'nın Adem'in kaburgalarının birinden yaratıldığı hikayesini çıkarmıştır. Yılan hikayesinin çıkartılması kıssanın hayata yönelik kötümser bakışın ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Kaburga kemiğinden Havva'nın yaratılma hikayesinin çıkartılması ise Kur'an'ın kıssa anlatmadaki amacının tarihsel bilgi vermek olmadığını burgulamayı amaçlamaktadır. Nitekim Tevrat'ta aksi bir duruma rastlıyoruz. Tevrat bir erkekle bir kadının kıssasını, insanoğlunun canlı bir varlık olduğunu "beşer" ve "insan" kelimeleriyle ifade ediyor "Adem" kelimesini, insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi oluşunu burgulamak açısından kullanmıştır. Kur'an Tevrat'ta geçen Adem ve Havva isimlerini kıssadan çıkarmak suretiyle, amacına daha kolay ulaşıyor. Kur'an'ın "Adem" kelimesin muhafaza etmesi

[147] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 44-45.

ve bu kelimeyi kullanmasının amacı, ancak ve ancak insanoğlundan belirli herhangi bir bireyin ismine işaret etmekten ziyade bir mefhuma işaret etmektir. Araf suresini 11. ayeti "Adem'e secde edin" dedik. Hemen secde ettiler. Ancak iblis secde edenlerden olmadı" bu mefhuma açıklık kazandırıyor.

- Kur'an'ın anlattığına göre; insanların içine vesvese veren şeytan Adem ve eşini saptırmış, bu ikisi, her iki ağacın meyvesinden tatmışlar. Tevrat'a göre ise insan ilk günahının hem ardından Aden bahçesinden kovulmuştur. Allah (cennetin) doğu tarafından, hayat ağacına giden yolu korumak için, melekler görevlendirmiş ve her tarafa dönen alevli bir kılıç koymuştur.

- Adem'in itaatsizliği sebebiyle Tevrat'a göre yeryüzü lanetlenmiştir. Ancak Kur'an yeryüzünün insan için ikamet yeri ve geçim kaynağı olduğunu, bu yüzden de insanın Allah'a şükretmesi gerektiğini vurguluyor "Andolsun sizi yeryüzünde yerleştirdik ve orada size geçimlikler verdik. Öyle iken pek az şükrediyorsun." Araf/10.[148]

c) İncil'deki Anlatım Şekli

Hıristiyanlıkta da ilahi arzu ve iradeye muhalefet günah olarak tanımlanır ve sadece fiillerde görülür[149].

Hz. Adem ve Havva'nın Tanrı'ya baş kaldırmasıyla insan, Tanrı'nın buyruklarını yerine getiremez oldu. Bu durum "günah"olarak tanımlanır. Günahlı benliğimizden kaynaklanan ve Tanrı'nın isteğine aykırı olan düşünceler, sözler ve davranışlar demektir[150].

Hıristiyanlıktaki günah tanımı yukarıdaki gibidir. Dikkat edilirse "günahlı benlik" kavramı geçmektedir. Burada anlatılan "aslı suç" kavramıdır. Bu da ilk günah'ın bir sonucudur.

Allah, Adem'i yeryüzünde yarattıktan sonra, cennete koymuş, oradaki yaşantısı ile ilgili bazı tavsiyelerde bulunmuş, cennet ortasında bulunan "iyilik ve kötülüğü bilme" ağacından yememesini kendisine bildirmiştir. Bu emir, Hıristiyan literatüründe,

---

[148] Hallefullah, M. Ahmed, a.g.e., s. 218-219, bkz.
[149] **İncil**, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2000, Matta 7/21; Kılıç, a.g.e., s. 88-90.
[150] İncil, s. 587.

Allah'ın Adem ile ahidleşmesi (sözleşmesi) olarak terminolojik bir anlam kazanmıştır. Adem, cennette yapılan ahde uyup uymamakla imtihan edilmiştir.

Allah cennette Adem'e irade ve seçme hürriyeti vermiştir. Bazı dış tesirlerin Adem'in iradesini etkilemesi muhtemel olmakla birlikte, bu durum onun yasak meyveden kendi iradesiyle yediği gerçeğini değiştirmemiştir. Nitekim Adem kendi kararıyla bu yasak meyveden yemiştir[151].

Adem'in işlediği suçun sebepleri konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan başlıcaları şunlardır;

a) Havva: Kilise Babaları ve ilahiyatçılar; Havva karşısında zafiyet içinde bulunan Adem'in onun tesirinde kalarak günah işlediği konusunda birleşmişlerdir.

b) Gurur: St. Augustin, Adem ve Havva'daki ilk hareketi çok gizli bir şey, yoldan çıkarıcının sözleriyle gelişmiş bir gurur hissi olduğunu söylemiştir. Buna Dr. Angeliaqe itirazda bulunarak şöyle demiştir: "Eğer ferdin kendisinde daha önceden bir gurur olmasaydı, yoldan çıkarıcı (şeytan) ona bir şey yapamazdı." Bununla suçun iradi olduğunu, yılanın fonksiyonu bulunmadığını belirtmek istemiştir.

c) Allah'a benzeme arzusu: Adem yoldan çıkarıcıdan çok, kendi arzusu ile bu günahı işlemiştir. Allah'ın Adem ve Havva'yı adalet ve azizlik üzere yarattığını öne süren Kilise Babaları, ilk andan itibaren, bedenini ruhun emrine girdiğine işaret etmektedir. İnsan iyilik ve kötülüğü bilmede Allah gibi olma arzusundan dolayı, ondaki nefis bu yasağın çiğnenmesine sebep olmuştur.

d) Kader: Bazı Hıristiyan düşünürler konuya, kaderci bir açıdan bakmaktadırlar. Bunlara göre ilk insanın günah işleme hürriyeti yoktur. Nitekim zamanı gelince bu günah işlenmiştir.

Yukarıda vermeye çalıştığımız bütün bu görüşler, Adem'in cennette işlediği suçun maddi izahını yapmak amacıyla, Hıristiyanlar tarafından ileri sürülmüştür. Ancak bunların gerçeği ifade edip etmediğini tartışılır niteliklerdir[152].

Kitab-ı Mukaddes'ten edinilen bilgiye göre, Adem kendisine konan yasağı çiğnedikten sonra, iyiyi ve kötüyü bilmekte Allah gibi olmuştur. Buna mukabil Allah,

---

[151] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 76-77.
[152] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 77-79.

ebediyyen yaşamasını engellemek için onu, hayat ağacından almasın diye, Aden cennetinden çıkararak yeryüzüne göndermiştir[153]. Ayrıca Adem yasak ağaçtan yemek suretiyle, Allah ile arasında olan anlaşmayı çiğnemiş, karşılığında, ölüme mahkum edilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'te ölüm, suçun karşılığı, va'd edilen hayatın tersi, Allah'ın rızasının kesilmesi ve ruhi hayatın hüsrana uğraması olarak anlaşılmıştır[154].

Adem işlediği hatanın sonucunda; dünyanın sıkıntısını ve hayatın çilesini görmüştür. Allah'ın emirlerine itaatsizlik halinde neler olabileceğini farketmiştir. Şeytanın kendisine düşman olduğunu ve daima zararına çalıştığını anlamıştır.

Adem'in yaratılış ve düşüş hikayeleri Tevrat'ta anlatıldığı halde, dünyaya gönderilmenin dışında bir cezaya çarptırılmadığı ve bu hatasından dolayı onun nesebinden gelenlere onun bu suçunun geçtiğine rastlanmamaktadır. Ayrıca, Adem'in dünya hayatında hatasını anladığından, imanını kaybetmediğinden, suçluluk psikolojisi içinde bulunduğundan bahsedilmiştir.

Tüm bunlara rağmen, Hıristiyanlık "kurtuluş" üzerine kurulmaya çalışılmasından ve gerçek kurtarıcının İsa olarak gösterilmesinden dolayı[155] "Asli suç" problemi meydana çıkmıştır.

Başlangıçta Pavlus tarafından ortaya atılan ve Yeni Ahit'te cümleler halinde kalan bu doktrin M.S. 5. asırda St. Augustin tarafından sistematize edilmiştir. Bu doktrine göre Adem, Allah'ın yeryüzünde yarattığı ilk insandır. Allah onu tüm insanlığın atası olarak cennete koymuş, o da ilk suçunu işlemiştir. Bundan sonra suç, miras yoluyla, bütün insanlığa geçmiştir. Hıristiyan literatüründe de Adem tarafından cennette işlenen suça "Asli Suç" denmektedir[156].

Yeni Ahit'te "Asli Suç" ile ilgili özel bir rivayet bulunmamaktadır. Ancak Pavlus'un Romalılara yazdığı mektuplarda insanın işlediği suça, Yeni Ahid'in bazı yerlerinde de alemin suçuna temas edilmektedir. "Günah bir insan yoluyla, ölümde günah yoluyla dünyaya girdi. Böylece ölüm bütün insanlara yayıldı. Çünkü hepsi günah işledi. Kutsal yasadan önce de dünyada günah vardı; ama yasa olmayınca günahın hesabı tutulmaz. Oysa Adem'den Musa'ya kadar ölüm, gelecek kişinin örneği olan

[153] Bkz. Kitab-ı Mukaddes, Tekvin III/22-23.
[154] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 80.
[155] Bkz. İncil, Matta I/21; Timoteyus I/15.
[156] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 88.

Adem'in suçuna benzer bir günah işlememiş olanlara da egemendi. Ama Tanrı'nın armağanı Adem'in suçu gibi değildir. Çünkü birinin suçuyla birçokları öldüyse, Tanrı'nın lütfu ve tek bir adamın, yani İsa Mesih'in lütfuyla verilen bağış birçokları yararına daha da çoğaldı. Tanrı'nın bağışı o tek adamın günahının sonucu gibi değildir. Tek bir suçtan sonra verilen armağan aklanmayı sağladı. Çünkü eğer ölüm tek bir adamın suçu yüzünden o tek adam aracılığıyla egemenlik sürdüyse, Tanrı'nın bol lütfunu ve aklanma bağışını alanların bir tek adam, yani İsa Mesih sayesinde yaşamda egemenlik sürecekleri çok daha kesindir. İşte, tek bir suç bütün insanların mahkumiyetine yol açtığı gibi, bir doğruluk eylemi de bütün insanlara yaşam veren aklanmayı sağladı. Bir adamın söz dinlemezliği yüzünden birçoğu günahkar kılındığı gibi, yine bir adamın söz dinlemesiyle birçoğu doğru kılınacaktır."[157] "O halde ne diyelim? Kutsal yasa günah mı oldu? Kesinlikle hayır! Ama yasa olmasaydı, günahın ne olduğunu bilmeyecektim. Ama günah bu buyruğun verdiği fırsatla içimde aç gözlülüğü üretti. Kutsal yasa olmadıkça günah ölüdür… Çünkü günah, buyruğun verdiği fırsatla beni aldattı, buyruk aracılığıyla beni öldürdü. İşte böyle, yasa gerçekten kutsaldır. Buyruk da kutsal, doğru ve iyidir… Yasa'nın ruhsal olduğunu biliriz. Ben ise bedenselim, günaha köle gibi satılmışım. Ne yaptığımı anlamıyorum. Çünkü istediğim şeyi yapmıyorum; nefret ettiğim ne ise, onu yapıyorum. Ama istemediğim şeyi yaparsam, Yasa'nın iyi olduğunu kabul etmiş olurum. O halde bunu ben değil içinde yaşayan günah yapıyor. Bundan şu kuralı çıkarıyorum: ben iyi olanı yapmak isterken içimde hep kötülük vardır… Ne zavallı insanım! Ölüme götüren bu bedenden beni kim kurtaracak? Rabbimiz İsa Mesih aracılığıyla Tanrı'ya şükürler olsun! İşte ben aklımla Tanrı'nın yasasına, ama doğal benliğimle günahın yasasına kulluk ediyorum."[158]

Bunlardan insanın işlediği suça temas eden birinci grup cümlelerde; bu dünyaya suçun Adem yoluyla geldiğine işaret edilmekte, nimet ve kurtuluşun insanlığa İsa vasıtasıyla verildiğine dikkat çekilmektedir. Adem'in suçu olarak nitelenen ikinci grup cümlelerde ise, suçlu insanların durumlarından ve suçun insan üzerindeki etkilerinden bahsedilmektedir.

Pavlus'a göre Tevrat'ın gayesi, bir aynada suretin aksi gibi, insana günahkar tabiatını göstermekti. Ölümün sebebi ise günah idi ve Pavlus, günahın kaynağını

[157] Bkz. İncil, Romalılara V/12-19.
[158] Bkz. İncil, Romalılara VII/7-25.

insanlığın babası Hz. Adem'in itaatsizliğine kadar geri götürüyordu. Bu asli suç inancı, sadece Pavlus'un değil, birçok Yahudi din bilgininin de görüşlerinden biriydi. Ancak bu görüş, Hıristiyanlar kadar Yahudilerin arasında taraftar bulamamıştı. Pavlus'a göre, bütün insanlar günahkardır. Pavlus "asli suç" görüşünü bu noktadan başlatmıştır. Ona göre her doğan, Adem'in yediği yasak meyvenin suçuyla dünyaya gelmektedir. Bu suç onların yaptıkları kötü şeylerden değil, kirli ve günahkar tabiatlarındandır. Ancak İsa, insanların tabiatındaki bu kötülüğe çare bulmuştur. İsa'nın ölümü tüm insanlığın günahı için kefaret olmak üzere, kendini kurban etmedir. İsa'nın yeniden dirilişi de, bu kefaretin, ölüm ve günah üzerindeki zaferinin delilidir. Adem ve İsa insanlığın iki temsilcisidir. Biri insanlığa günahı getirmiş; öteki bu günahı giderecek yolu bahşetmiştir. Bu yol vaftizdir. Kişi, vaftizde, İsa'nın ölüm ve yeniden dirilişiyle kendini bütünleştirerek kurtulabilecektir[159].

Hıristiyanlar Adem'i ilk insan ve insanlığın temsilcisi olarak kabul ederken, onun ilk günahı neticesinde tüm insanlığı da asli suça mahkum etmişlerdir[160]. Pavlus da Efeslilere yazdığı mektupta bunu şöyle dile getirmiştir. "Bir zamanlar hepimiz böyle insanların arasında, doğal benliğin ve aklın isteklerini yerine getirerek benliğimizin tutkularına göre yaşıyorduk. Ötekiler gibi doğal olarak gazap çocuklarıydık (Tanrı'nın öfkesine uğrayanlar)."[161]

Hıristiyan teolojisinde, tüm insanlı için doğurduğu menfi sonuçlara ramen Adem ve Havva tarafından işlenen günahın bir vasfı vardır ki, Felix Culpa; Mesud suç! Asli günah, çok büyük bir aşkı fışkırtmıştır; bu aşk, İsa'nın insanlığa olan aşkıdır. Bunun vasıtasıyla insanlık İsa tarafından kurtuluşa erdirilmiştir. Yani bunu şöyle ifade edebiliriz. Ali günah, Kurtarıcı İsa'nın doğa bilmesi, hayata filizlenip, günahın ve ölümün hakimiyetine son verebilmesi için tohumun toprakta çürümesidir. Bir kötülük bazen bir iyiliğe sebep olabilir ve de onsuz iyiliğe ulaşılamaz. Bunun gibi kötü olan ilk günah, İsa'nın gelmesi ve kanıyla insanlığın günahını temizlemesi gibi büyük bir iyiliğe geçit olmuştur. Bu yüzden asli günah mesud suçtur[162].

---

[159] Tümer, Günay – Küçük, Abdurrahman, a.g.e., s. 263.
[160] Kılıç, a.g.e., s. 93-96 bkz.
[161] Bkz. İncil, Efesliler II/3.
[162] Kılıç, a.g.e., s. 97.

İsa, insanın günahtan kurtulması için bazı tavsiyelerde bulunurken[163], Pavlus da herkesin yaptığının karşılığını göreceğini söylemiştir[164].

Hıristiyanlar, Kitab-ı Mukaddes'in çeşitli yerlerinde çeşitli vesilelerle dile getirilen şu üç esası, "Asli Suçun" sonucu olarak kabul etmişlerdir.

a. İnsanlık kesin surette suçludur ve ebedi helake müstahaktır.

b. Suçlulardan herhangi birini, bu ebedi cehennem azabından ancak bir şefaatçi kurtarabilir.

c. Şefaatçi, tam bir ilah ve tam bir insan olması gerekir[165].

Hıristiyanlar bundan hareketle insanlığın kurtarıcısını aramaya başlamışlardır. Bu kurtarıcı onlara göre Allah'ın adalet, rahmet ve muhabbet sıfatlarını bünyesinde toplayan, insanlar gibi yaşayan, Allah'ın insan şeklini alan "biricik oğlu" İsa'dır[166]. İsa gerek kendinde toplanan sıfatlar, gerekse Allah ile olan yakın ilişkisi sebebiyle, insanoğluna şefaatçi olabilecek vasıflara sahipti[167].

Adem günah'ın sebebi, insanlar "Asli suçun" kurbanı ve İsa'da tek kurtarıcı olarak görülmüştür.

Perviz Hıristiyanlıktaki asli günah inancını Hinduizmdeki ruh göçü doktrinine kıyaslar[168].

Hıristiyanlara göre Adem'in günahı şu önemli sonuçları doğurmuştur;

- Ölümsüzlüğü kaybetme ve ölümün cihanşümüllüğü

- Dünyevi arzular ve kötülüğe meylin güdümünde, günahın dünyadaki hükümranlığı.

- Lanetlemeler (Toprağın bereketsizliği, hayvanat ve cemadatın başkaldırması, bütün insan neslinin sefaleti).

- Aklın aydınlığını kaybetmesi: "Sükûttan önce Allah'ın uzuv ve semavi şeylerin yanılmaz habercisi olan akıl, günahla karardı, dahili ışık karanlık haline geldi[169].

---

[163] Bkz. İncil, Luka X/25-28.
[164] Bkz. İncil, Romalılara II/6.
[165] Erdem, Mustafa, a.g.e., s. 91.
[166] Bkz. İncil, Matta I/21; I Timoteyus I/15.
[167] Bkz. İncil, Yuhanna III/16-17; Romalılara III/23-26; I Korintoslulara XV/3.
[168] Baljan, J.M.S., a.g.e., s.107.

Bu doktrin kendi içinde tutarsız ve çelişkilerle doludur. Bir taraftan insanlık kendilerinin işlemediği bir suçun kurbanı olarak görülürken, diğer taraftan herkesin kendi işlediğinin karşılığını göreceğini söylemektedir[170]. Bu noktadan "Asli suç" doktrinini ilmi ve dini bir hakikat olarak kabul etmek mümkün değildir.

İslam'da, Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta Hz. Adem, insanlığın atası ve ilk günahı, işleyen kişi olarak kabul edilmektedir. İslam ve Yahudilik bu günahı Hz. Adem'in Havva vasıtasıyla işlediğini ve bir hata olduğunu, bu hatanın sonuçlarının da Adem ve Havva'yı ilgilendirdiğini kabul ederler. Yine iki dine göre kimse başkasının günahı yüzünden sorumlu tutulamazken Hıristiyanlar bunu tüm insanlığa mal etmişlerdir. Hıristiyanlar Adem'in suçunun tüm insanlığı etkilediğini ve bunun da İsa'nın şefaatiyle affedilebileceğini öne sürmüşlerdir. Bu yüzden her doğan günahkar olduğu için vaftiz töreniyle bu günahından daha bebekken kurtarılmaya çalışılır.

İncil'de cennet kavramı Dizle ve Fırat'la çevrelenen bir kara parçası olarak geçer. Bu şekilde İncil'deki Adem kıssası Allah'ın arzındaki somut bir insan ferdi üzerinde durur ve genel insan tabiatının bir değerlendirmesini vermez. Bu kıssanın Kur'an'da anlatılış tarzının özelliği bir yer ve isimden bahsetmemiş olmasıdır, bununla kıssa daha derin bir anlam ortaya koymaktadır. Yani Kur'an kıssası tarihi değil, ahlaki bir manayla birlikte mecazi olarak kullanılır.

Yasak ağaç, iyi ve kötünün bilgisi insanlığın özel statüsünün geçek temelidir. İnsanı bilgisiz kılmak, onu geçek insanlık mertebesine çıkmasına engel olmakla aynı şeydir. K. A. Hamid der ki; "Adem'in karısının yaşadığı cennet masumiyet cennetiydi. Bu ikilinin yasak ağaçtan yemesi bu masumiyet durumunu sona erdirdi." Muhammed İkbal de şunu iddia ede: "Eski Ahit Adem'in itaatsizliği sebebiyle yeryüzünü lanetler" halbuki Kur'an bu düşüş hikayesini "insan ve gücüne sahip özgür bir ben bilincine sahip olmak mertebesine yükselişini göstermek için anlatır."

Havva'nın yaratılışında ise Tevrat'ta kadın şerrin sebebi olarak damgalanmıştır. Sonuçta Hıristiyanların gözünde kadın lanetli bir varlık olarak kabul edildi ve MS. VI yy. kadar bir ruh taşıyıp taşımadığı sorusu en ciddi haliyle tartışıldı[171].

---

[169] Kılıç, a.g.e., s. 101.
[170] Bkz. İncil, Romalılara II/6.
[171] Baljaon, J.M.S., a.g.e., s. 108, bkz.

Üç dinin de ortak görüşü ilk günahın Adem tarafından işlendiğidir. Ancak Hıristiyanlar bunu bir "Asli Suç" doktrini haline getirerek kendilerine kurtarıcı olarak İsa Mesih'i seçmişlerdir. Aklen, mantıken tüm insanların ilk atalarının işlediği suç yüzünden günahkar kabul edilmesi de bugün ilmin, fennin ve teknolojinin doruğundaki insanoğlunun sınırlarını zorlar niteliktedir. Modern hukuk dahi kimseyi ana-babasının suçundan dolayı cezalandıramazken, Hıristiyanların tüm insanlığı günahkar sayıp buna ilahi dini bir boyut kazandırmaları kabul edilebilir bir nitelik değildir.

C) NUH KISSASI

a) Kur'an-ı Kerim'deki Anlatım Şekli

Nuh kıssasını anlayabilmek için onun yaşadığı toplum neseb, hakkında bilgi sahibi olmak meseleyi daha iyi analiz etmemize katkı sağlayacaktır.

Hz. Nuh doğru yoldan sapmış, bir toplulukta Kûfe civarında yaşayan saf ve temiz kalmayı başarmış bir kavme mensuptu. Hz. Nuh, İdris Aleyhisselam'ın soyundan geliyordu. Kendisine kadar, sırasıyla İdris, Mettuşelah, Lamek, Nuh zincirinde tevhid inancından çıkmış hiç kimse yoktu. Babası Lamek ölüm döşeğinde iken oğlu Nuh'u ve onun oğulları olan Ham, Sam, Yasef'i ve onların eşlerini çağırıp şöyle nasihat eder:

"Adem ve Havva'yı yaratan, sonra ikisinden çocuklarını çoğaltan Allah'tan dilerim ki, sizi şu kötü kadın hastalığından korusun. Çocuklarınızı, yeryüzünü dolduracak kadar çoğaltsın. Size atamız Adem'in, bereketini versin oğullarınıza hükümdarlık nasip etsin. Ey Nuh! Şuracıkta bizden başka kimse kalmamıştır. Sakın bundan korkup şu günahkar kavmin ardına düşme. Öldüğüm zaman beni Kenz mağarasına koy!"

Lamek oğlu Nuh'a tufanı ve gemiyi haber verip tavsiyede de bulunduktan sonra vefat etmiştir. Nuh ve oğulları vasiyete uygun olarak babasını defnetmişlerdir[172].

Nuh'a Allah tarafından peygamberlik verildi.

"Gerçekten biz vaktiyle, Nuh'u kendi halkına gönderdik, şunu ilan etsin diye: Bilesiniz ki ben sizi açıkça uyarmaya geldim. Allah'tan başkasına ibadet etmeyin.

---

[172] Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 122.

Doğrusu, bu gidişle, ben sizin canınızı yakacak, gayet acı bir günün azabına uğramanızdan endişe ederim[173].

Hz. Nuh'a Allah tarafından peygamberlik verildi ve Vedd, Süva, Yeğus, Yeuk ve Nesr diye anılan putlar vardı. Yeğus ve Yeuk putları salih beş insandan ikisinin ismidir (Kur'an-ı Kerim, Nuh, 1/3). Bu insanlar Allah'ın emirlerine çok bağlıydılar. Bunlar ölünce halk çok üzüldü. Salih insanları daima hatırlamak için çeşitli taşlar diktiler. Belli bir zaman geçtikten sonra yeni nesil bu taşlara tapmaya başladı. Daha sonar bu salih insanlara özel şekiller vererek tapmaya başladılar. İşte Nuh kavmi de bu putlara tapıyordu[174]. Nuh putlara tapan kavmini ikaza ve bu şekilde devam ederse başlarına gelecek azabı haber vermeye başladı.

Hz. Nuh'a ikinci Adem denir. Hz. Adem'den bin yıl sonra gelmiştir. Kur'an-ı Kerim'de zikredilen Ulu'l-Azm peygamberlerinden ilkidir[175]. *"Bir vakit, biz peygamberlerden, kuvvetli bir söz almıştık: Senden Nuh'dan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem'in oğlu İsa'dan."*[176]

Hz. Nuh ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de başlı başına bir süre vardır. Nuh süresinde başından sonuna kadar Hz. Nuh'un kıssası anlatılır. Mekki bir suredir. Bu surenin durumu da Mekke'de inen ve akaid esasları ile iman temellerinin tespitine önem veren diğer sureler gibidir. Bu surede, Allah'ın davetinden sapıp uzaklaşan milletler hakkındaki Yüce Allah'ın kanunu; çeşitli asır ve zamanlarda, peygamberler ile suçluların sonu açıklanmıştır.

Hz. Nuh, peygamber olduktan sonra, iyice bozulmuş cemiyet hayatının karşısına birden çıkmadı. Onları önce durumlarına en uygun tebliğ şekli olan tek tek ve gizliden gizliye davete başlamıştı[177].

Giderek davetini genişleten Hz. Nuh, onları kötü yoldan dönmedikleri takdirde başlarına gelecek büyük bir azapla korkuttu. Onlar Hz. Nuh'u dinlememek için kulaklarını parmaklarıyla tıkadılar. Yüzünü görmemek için de elbiselerini başlarına

---

[173] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/25.
[174] Macit, Nadim, **Kur'an ve Hadisine Göre Şirk ve Müşrik Toplum,** Damla Yay., Konya, 1992, s. 105.
[175] Gölcük, Şerafeddin – Toprak, Süleyman, **Kelam,** Tekin Kitapevi, Konya, 1998, s. 366; Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 122.
[176] Bkz. Kur'an-ı Kermi, Ahzab 33/7.
[177] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nuh 71/8-9.

geçirdiler. *"Her ne zaman, onları bağışlaman için çağırdıysam, onlar parmaklarıyla kulaklarını tıkadılar. Esvaplarıyla örtündüler, direttiler ve çok kibirlendiler."*[178] Hatta Hz. Nuh'u rencide edecek ağır sözler ve hakaretler ettiler. Bazıları da daha ileri giderek işi kaba kuvvete döktüler. *"Kendilerinden önce Nuh kavmi de peygamberi yalancı saydı ve "Bu bir deli!" dediler. Onu incittiler, tebliğini engellediler."*[179]

Hz. Nuh, davasını giderek açığa çıkardı. Putperest kavim, inadında devam etti. Fakat Hz. Nuh, Rabbine verdiği ahde sadakat göstererek bütün meşakkatlere göğüs geriyor ve *"Ey halkım! dedi. Yalnız Allah'a ibadet edin. Ondan başka Tanrınız yoktur. Bunu yapmazsanız, korkarım ki müthiş bir günün azabı tepenize inecektir"*[180] diyerek de tebliğine devam ediyordu. Buna rağmen halkı onun apaçık bir sapıklık içinde olduğunu söylüyorlardı[181].

Halkı ona inanmama gerekçelerini de dile getirmeyi ihmal etmiyordu. Onunda kendileri gibi bir insan olduğunu, ona inanan kişilerin de toplumun en düşük kimseleri olduğunu ileri sürüyor onu yalancılıkla suçluyorlardı[182].

Hz. Nuh'a yapılan bu itirazların altında yatan bir başka endişeleri daha vardı ki o da Hz. Nuh'un peygamber olduğunu kabul ederlerse ellerindeki mal ve serveti onun ele geçirmesiydi. Hz. Nuh bu endişelerini farkederek şöyle hitap eder. *"Hem ey halkım! Bu tebliğimden ötürü sizden maddi bir karşılık istiyor değilim. Benim mükafatımı verecek olan yalnız Allah Teala'dır. Ben o iman edecekleri kovacak da değilim."*[183]

Bu sözler kavmin ileri gelenlerini iyice kızdırdı ve nihayet onu tehdit ettiler *"Nuh! Bizi dinle! dediler, eğer bu davadan vazgeçmezsen, mutlaka taşa tutulacaksın!"*[184]

Nuh kavminin, gerek Hz. Nuh gerekse ona inananlara yaptıkları eziyet ve işkenceler üzerine, Allah kırk sene müddetle yağmurları kesti. Bütün malları ve hayvanları helak oldu. Bağ ve bahçeleri kurudu, kadınları doğum yapamaz hale geldi. Eskiden Hz. Nuh'la alay edenler, bu sefer kendisine müracaat edip bir kurtuluş çaresi

---

[178] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nuh 71/7.
[179] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kamer 54/9.
[180] Bkz. Kur'an-ı Kerim, A'raf 7/59.
[181] Bkz. Kur'an-ı Kerim, A'raf 7/60.
[182] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/27.
[183] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/29; Şuara 26/109-115'e bkz.
[184] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Şuara 16/116.

istediler, aradılar[185]. Hz. Nuh onlara şu cevabı verdi *"Dedim ki onlara Rabbinizden mağfiret dileyiniz. Zira O Gafur'dur. Mağfiret dileyin ki üzerinize bol bol yağmur indirsin. Size mal ve evlat ihsan buyursun, size bahçeler, ırmaklar, su kanalları nasib etsin."*[186]

Hz. Nuh af dilemekle bu nimetler arasında bağlantı kurmuştu. Kur'an'da pek çok yerde kalblerin düzelmesi ve Allah'ın hidayeti doğrultusunda hareket etmekle, rızıkların kolaylaşması ve bolluğun yaygınlaşması arasında bağlantı kurulduğu görülür.

"Eğer o memleketlerin halkı, iman edip Allah'tan korksalardı yerden ve gökten onlara bereket kapıları açardık. Fakat onlar yalanladılar. Bunun üzerine biz de onları yaptıklarından dolayı azabımızla yakaladık."[187] Kur'an'ın bir çok yerde açıkladığı bu kural, Allah'ın vaadi ve hayat nizamı gibi unsurlara dayanan doğru ve sağlıklı bir kuraldır. Bu kuralda sözü edilenler, fertler değil milletlerdir[188].

Hz. Nuh, yine putlardan vazgeçmelerini, kendilerini yoktan var eden bir Allah'a iman etmelerini, O Rab ki, yerleri ve gökleri ve her ikisi arasındaki bütün varlıkları yaratıp insanoğlunun emrine sunduğunu, ay'ı bir kandil, güneşi bir lamba ve soba yaparak onlara hizmet ettiren olduğunu telkin etti. Hz. Nuh tüm bu edebi ve güzel konuşmalarının ardından kavminin yola geleceğine inanıyordu. Ne yazık ki kavim yine yola gelmedi ve açıkça meydan okumaya başladılar:

"Ey Nuh! dediler. Bizimle mücadele ettin, bu mücadelende de hayli ileri gittin. Yeter artık, eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bizi tehdit edip durduğun o azabı getir de görelim!

Nuh cevap verdi dedi ki: Onu dilerse ancak Allah getirir ve Onun elinden siz asla kaçıp kurtulamazsınız."[189]

Hz. Nuh kavmini 950 yıl hak yola davet etti. *"Çok önce Biz Nuh'u halkına resûl olarak gönderdik. O da aralarında bin yıldan elli yıl eksik kaldı. Neticede onlar zulümlerine devam ederken tufan onları boğdu."*[190] 950 yıllık bir çaba neticesinde kavim tüm tebliğlere olumsuz cevap verdi. Artık onların ıslahından tamamen ümidini

---

[185] Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 128.
[186] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nuh 71/10-12.
[187] Bkz. Kur'an-ı Kerim, A'raf 7/96; Ayrıca Maide 5/65-66; Hud 11/2-3'e bkz.
[188] Kutub, Seyyid, **Fizilâli'l-Kur'an,** Emir Yay., C. XII, İstanbul, 1995, s. 42.
[189] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud, 11/32-33.
[190] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Ankebut 29/14.

kesti ve Rabbine şöyle dua etti: *"Ya Rabbi, dedi, ben mağlubum, artık sen bana yardım et."*[191]

"Sakın tanrılarınızdan vazgeçmeyin, Vedd, Suva, Yegûs ve Nesri, bunlardan hiçbirini bırakmayın! Dediler.

Böylece onlar birçok insanı şaşırttılar. Madem ki öyle yaptılar. Sende bu zalimlerin şaşkınlığını artır ya Rabbi! Hasılı, birçok suçları sebebiyle suda boğuldular ve cehenneme tıkıldılar! Allah'a karşı, kendilerine yardım edecek bir tek yardımcı bile bulamadılar.

Nuh: Ya Rabbi, dedi yeryüzünde dolaşan bir tek kafir bile bırakma!

Zira bırakırsan onlar Senin kullarını, Senin yolundan saptırırlar ve sadece kendileri gibi kafir, ahlaksız çocuklar dünyaya getirip yetiştirirler.

Ya Rabbi, beni, anamı, babamı ve evime mümin olarak girenleri, erkek ve kadın olarak bütün müminleri affeyle. O zalimleri ise daha da beter eyle, daha da perişan eyle."[192]

Nihayet Hz. Nuh 950 yıl gibi uzun bir ömür boyunca sınırsız çaba harcamış, en güzel şekilde sabretmiş, pek çok yolu deneyerek davetini insanlara ulaştırmak istemişti. Ancak kalbleri isyan, inat ve zalimlikle dolu olan bu insanların artık hidayete layık olmadıklarını ve kurtuluşu hak etmediklerini anlamıştı. Bunun üzerine Allah Nuh'a şunu vahyetti:

"Nuh'a şöyle vahyolundu ki: Artık halkından, daha önce iman etmiş olanlar dışında, hiç kimse iman etmeyecek. Öyleyse o kâfirlerin yaptıklarından dolayı kederlenme de, Bizim gözetimimiz altında ve vahyimiz doğrultusunda, gemiyi yap ve o zalimler lehinde benden hiçbir ricada bulunma. Çünkü onlar suda boğulacaklardır."[193]

Hz. Nuh, Allah'ın emri ile gemiyi inşa etmeye başladı. Kendisine vahiy meleği Cebrail yardımcı oluyor geminin nasıl ve ne şekilde yapılacağını tarif ediyordu. Ayrıca ona iman eden müminlerde onu yalnız bırakmıyor, yardım ediyordu[194].

---

[191] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kamer 54/10.
[192] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nuh 71/23-28.
[193] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/36-37.
[194] Taberi, a.g.e., C. I, s. 139.

Bu arada artık kendilerine tebliğ yapılmayan kafirler, geminin yapıldığı yere gelerek Hz. Nuh'la alay ediyorlardı: Neler oluyor, Nuh meslek mi değiştirdin? Marangozluktan anladığını bilmiyorduk. Marangozlukta peygamberlikten daha başarılısın. Bu ve benzeri sözler pek çok kafir tarafından tekrarlanıyordu. Yine nereden gelecek bu geminin suyu? Kovayla mı taşıyacaksın? Denizin, gölün, hatta ırmağın bulunmadığı bir yerde gemi yapmaya kalkışan işte böyle alaya alınır, diyorlardı[195].

Hz. Nuh ise onlara şöyle cevap verdi:

"Nuh gemiyi yapıyor, halkından ileri gelenler her ne zaman yanından geçseler onunla alay ediyorlardı. Nuh da: Siz dedi. Şimdi bizimle alay ediyorsanız, elbet bizim de sizinle alay edeceğimiz bir gün gelir.

Artık rüsvay edecek azabın kime gelip çatacağını, ayrıca ahiretteki daimi azabın da kimin üzerine ineceğini yakında görüp öğrenirsiniz."[196]

Hz. Nuh gemiyi iki yılda bitirdi. Geminin uzunluğu üç yüz kulaç, genişliği altı kulaç, yüksekliği de otuz kulaçtı. Gemi üç katlıydı. Alt katta dört ayaklı hayvanlar, orta kat Ademoğulları içindi. Üst kat ise kuşlar içindi[197].

Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"Nihayet emrimiz gelip de tennur kaynadığı zaman Nuh'a dedik ki: Her hayvan türünden erkekli dişili ikişer eş ile haklarında helak hükmü verilmiş olanları hariç olmak üzere aileni bir de iman edenleri gemiye al. Zaten beraberinde iman eden pek az insan vardı."[198]

Bu ayette geçen tennur kelimesiyle ilgili çeşitli tefsirler yapılmıştır. Bu kelimenin sözlük anlamı ocak, fırın anlamına gelir[199]. Tufan, suyu kaynatmaya başlayan özel fırının, yani tennur'un feveranıyla başladığını ifade edenlere göre tennurdan önce gelen harfi tarif (elif-lam) takısı, fırının tufanı başlatmak üzere modeli Allah tarafından belirlenmiş özel bir fırın olduğunu göstermektedir. Nitekim emir gelir gelmez tennur suyu kaynatmaya başlamıştır[200].

---

[195] Kazancı, A. Lütfi, a.g.e., C. I, s. 101-102; Taberi, a.g.e., C. I, s. 140.
[196] Bkz. Kur'an-ı Kerim, 11/38-39.
[197] Taberi, a.g.e., C. I, s. 140; Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 132.
[198] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/40.
[199] Mutçalı, Serdar, **Türkçe Arapça Sözlük,** Dağarcık Yay., İstanbul, s. 91.
[200] Mevdudi, **Tefhimu'l-Kur'an,** İnsan Yay., C. II, İstanbul, 1986, s. 369.

Seyyid Kutub'a göre tandırın kaynaması içinde bulunan bir maddenin tutuşup fışkırmasıyla veya volkanik bir patlama şeklinde meydana gelmiş olabilir. Bu fışkırma Allah tarafından Nuh'a gösterilen bir işaret olabileceği gibi, sadece Allah'ın emrine eşlik eden ve bu emrin suyun yerden fışkırması, gökten de sellerin boşalması şeklinde uygulandığını gösteren bir olayda olabilir[201].

Alimlere göre Allah bunu Nuh için bir alamet, kavmi için de bir helâk zamanı kıldı. İbn Abbas şöyle der: Tennûr yeryüzüdür. Taberi şöyle der: Araplar yerin yüzüne Tennur'ul Ard derler. Ona göre de en uygun görüş Tennur, içinde ekmek pişirilen tandır olduğudur. Çünkü Arap dilinde bilinen manası budur. Allah'ın kelamı, en meşhur ve en çok kullanılan manaya yorumlanır[202]. Elmalı'ya göre de bundan maksat geminin buharlı olduğu ve bir ocağı bulunduğudur[203].

Yaygın olan görüşe göre tennur'dan kasıt fırındır. Su kaynamaya başladığında tufan'ın başlayacağı anlaşılacaktı. Hz. Nuh bu ilahi işareti ev halkına ve kendisine inanan müminlere duyurdu ve bunun kaynamaya başlaması halinde hemen gemiye binmelerini söyledi. Artık beklenen azap yakındı iman edenler kurtulacak inkar edenler ise yok olacaktır[204].

Hz. Nuh'un Vaile ismindeki karısı iman etmemişti. Bununla da kalmamış, Hz. Nuh'un sırlarını gizlice müşriklere haber veriyordu. Hatta Nuh'un yüzüne "deli" diyecek kadar da küstahlaşmıştı[205]. Bu kadının hali Kur'an-ı Kerim'de şöyle dile getirilmiştir:

"Allah, kafirlere Nuh'un eşi ile Lût'un eşini misal getirir. Her ikisi de iki iyi kulumuzun mahremi idiler. Ama inkar tarafına giderek o nebi eşlerine hıyanet ettiler. Kocaları da Allah'tan gelen cezadan eşlerini asla kurtaramadılar. Onlara (ölürken veya kıyamet günü) haydi cehenneme girenlerle beraber sizde girin denilir."[206]

Gemiye binme vakti geldiğinde insanlar ve diğer canlılar geminin etrafında toplanmıştı. İlahi emir gelip geminin harekete geçirileceği zaman, önce her türden bir çift hayvan gemiye yüklendi. Sonra müminler 40 erkek 40 kadın gemiye bindi. Hz. Nuh

[201] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VI, s. 302.
[202] Sabuni, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefasir,** Yeni Şafak Yay., C. III, İstanbul, 1995, s. 91.
[203] Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 132.
[204] Kazancı, A. Lütfi, a.g.e., C. I, s. 103-104.
[205] Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 133.
[206] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Tahrim 66/10.

oğulları Ham, Sam, Yafes ve bunların eşleriyle bindi. Rivayete göre o gün Recep ayının onuncu günüydü. Gemiye binenlerin sayısı seksen idi. Kırk gün kırk gece gece-gündüz durmadan yağmur yağdı. Yerlerden sular kaynadı. Bütün dünya yüzünü sular kapladı. Su kırk kulaç yukarıya çıktı. Gemi sularda yüzmeye başladı[207].

Bu tufan hali Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade edilir:

"Biz de derhal, boşalan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeri pınar pınar fışkırttık. Öyle ki her iki su kütlesi, takdir edilen o işin olması için birleşti. Biz Nuh'u, levha halindeki tahtalar ve çivilerle yapılmış gemiye bindirdik."[208]

Herkes gemideki yerini almıştı ve tufan da başlamıştı. Ancak Hz. Nuh'un oğlu Kenan, bir köşede duruyordu. Annesi gibi o da iman etmeyenlerdendi.

"Nuh dedi ki 'Binin gemiye, onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Gerçekten Rabbim Gafur'dur. Rahmet ve ihsanı da pek boldur.

Gemi onları dağları gibi dalgalar arasından geçirirken, Nuh, biraz ötede olan oğluna: Evladım, gel sen de bizimle gemiye bin de kafirlerle beraber kalma! diye seslendi. O: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınırım dedi. Nuh ise bugün Allah'ın helak emrinden koruyacak hiçbir kuvvet yoktur. Ancak O'nun merhamet ettiği kurtulur der demez, birden aralarına dalga girdi ve oğlu boğulanlardan oldu."[209] Kenan'ın burada dağa sığınması 2005 yılında Endonezya'da gerçekleşen Tusinami felaketini çağrıştırıyor. Orada da insanlar su felaketinden kurtulmak için dağlara sığınıyordu. Ancak onlar da Kenan gibi kurtulamadı.

Bu sırada şefkatli baba Nuh sesleniyor, mağrur delikanlı oğlu, onun çağrısına kulak asmıyor ve kuvvetli yüksek dalga, yıldırım süratiyle bir anda sahneyi kesiyor burada dalganın, dağlar ve vadileri sarmasından hasıl olan korku ile baba-oğul arasındaki korku yani canlı nefisteki korku ile tabiattaki korku birbiriyle mukayese edilmektedir. Cansız tabiattaki korku ile insan ruhundaki korku birbirine denktir[210].

---

[207] Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 132-133; Taberi, a.g.e., C. I, s. 140-141; Hurremşah, Bahauddisn, **Kur'an Bilim,** çev. Hasan Almas, İhtar yay., İstanbul, 1998, s. 235-236.
[208] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kamer 54/11-13.
[209] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/41-43.
[210] Kutub, Seyyid, **Kur'an'da Edebi Tasvir,** Çev. Süleyman Ateş, Hilal yay., İstanbul, s. 71.

Buradan alınabilecek belki de en önemli ders kişinin kendi iradesiyle imanı seçmemesi halinde ister babası, ister kocası peygamber olsun, kendisine bir faydası olmayacaktır. Çünkü Allah kimsenin kalbine imanı zorla koymaz.

Tufan şiddetlendikçe kafirler ne yapacaklarını, nereye gideceklerini bilemez oldular. Şaşkınlık içinde dağlara doğru kaçıştılar. Tufan ihtimalini her halükarda göz önünde bulunduran kral dağ başlarına sığınaklar yaptırmış ve içlerini yiyecekle doldurmuştu. Kral sığınağa koşmaya başladı. Ancak yine de kurtulamadı ve nihayet kafirlerin tamamı boğulup, helak oldu. Hz. Nuh'un gemisi yeryüzünün pek çok yerini dolaştı. Habeş, Rum ülkelerine ve Arz-ı Mukaddes'e, Harem-i Şerif'e gitti. Sonra Yemen taraflarına doğru ve nihayet dönüp Cudi dağına ulaştı[211].

"Kafirler boğulduktan sonra yerle göğe" Ey yer suyunu yut ve sen ey gök suyunu tut! diye emir buyuruldu. Su çekildi, iş bitirildi ve gemi Cudi üzerinde yerleşti ve "Kahrolsun o zalimler" denildi."[212]

Rivayete göre Hz. Nuh, Cudi dağı üzerinde bir ay kaldı, sular çekildiği ve yerler kuruduğu zaman, yanındakilerle birlikte Muharrem ayının 10. günü dağdan indi. O gün gemi halk şükür orucu tuttu. Yiyecek ve içeceklerden arta kalanların hepsi bir araya getirilip yemek yapıldı. Bu gelenek bugüne dek süregelmiştir. Bugüne Aşure günü denildi[213].

Müminler kendi kurtuluşlarına şükrediyor, kafirlere va'd edilen cezanın gelmiş olduğunu da düşünerek imanlarını kuvvetlendiriyorlardı. Yine kurtuluşun ancak iman ile olacağını anlamışlardı.

"Nuh Rabbine hitap edip Ya Rabbi, dedi, elbette boğulan oğlumda ailemdendi, öz evladımdı. (Halbuki ben onları gemiye alırken sen bana kurtulacaklarını müjdelemiştin) Senin vâdin elbette haktır ve sen hakimlerin Hakimisin.

Ey Nuh! O senin ailenden değil. Çünkü o dürüst iş yapan, temiz bir insan değildi. O halde, hakkında kesin bilgin olmayan bir şeyi Benden isteme, cahilce bir davranışta bulunmayasın diye sana öğüt veriyorum.

---

211 Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 135-136; Taberi, a.g.e., C. I, s. 142-143.
212 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/44.
213 Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 136; Taberi, a.g.e., C. I, s. 145.

Ya Rabbi hakkında kesin bilgim olmayan şeyi istemekten Sana sığınırım. Eğer beni affetmez, merhamet etmezsen, herşeyi kaybedenlerden olurum."[214]

Bu ayetlerde ise Hz. Nuh baba şefkatiyle son bir umutla evladı için yalvarıyor ve Allah'ın onu ikazı ile mahcup ve mahzun bir şekilde Allah'tan af ve merhamet istiyor.

Bu büyük tufandan sonra tüm insanlar helak oldu. Hz. Nuh ve müminler dışında insan nesli, Hz. Nuh'un neslinden çoğalıp yeryüzüne dağılmaya başladı. Bu yüzden ona insanlığın ikinci babası denmiştir. Kur'an-ı Kerim'de bu gerçek şöyle ifade bulmuştur.

"Onu, ailesini ve yanındaki müminleri o müthiş felaketten kurtardık. Hayatta kalıp payidar olmayı da onun soyuna has kıldık."[215]

Hz. Nuh'un tufandan sonra 350 yıl daha yaşadığı rivayet edilir. Yine Ona çokça şükrettiği için "Abd-u Şekur" dendiği rivayet edilir. Bunu ise İsra suresi 3. ayetle destekler: *"Şunu bilin ki Nuh çok şükreden bir kul idi." Hz. Nuh 40 yaşında peygamber olmuş ve 950 yıl ümmetini doğru yola davet etmiştir*[216].

Hz. Nuh'un çok şükreden bir kul olduğu Kur'an'da da zikredilir[217]. Ayetler arasındaki uyuma dikkat çeken Bakıllani bu uyumun Kur'an'ın icaz şekillerinden biri olduğunu gösterme gayretindedir. Hz. Nuh'un ifadenin bir kısmını diğer kısmıyla irtibatlandıracak tarzda çok şükreden bir kul olarak nitelenmesini, bir tarafran ayet sonuna (İsra 1-9) uyumunu sağlamak, diğer taraftan da Kur'an'ın çağdaşı olan İSrailoğullarına, Hz. Nuh'un yaptığı gibi şükretmeleri gerektiğini belirmek içindir. İsrailolullarının Hz. Nuh'un neslinden olması; şükretme hususunda, onu takip etmelerini ve onun gibi davranmalarını, yine onun gibi Allah'tan başkasını dost edinmemelerini, tufan başkalarını helat ettiği sırada Hz. Nuh'un onları gemiye alıp kurtarmasının kendileri için çok büyük bir kurtuluş olduğuna inanmalarını gerektirir. Allah, onları işledikleri günah ve bozgunculuk sebebiyle hesaba çektiğini ve cezalandırdığını bildirmiş; bunun ardından da Allah'ın kendilerine ve nesilden geldikleri ataları Hz. Nuh'a verdiği nimetin değerini düşünsünler ve bilsinler diye onlara iyilik ve azgınlıkta aşırıya gittiklerinde, Allah onlara yine azapla muamelede bulunmuştur. Yani hz. Nuh'un zikredilmesi, Kur'an'ın çağdaşı olan İsrailolullarına, Allah'ın Hz. Nuh'la birlikte onları

---

[214] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/45-47.
[215] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Saffat 37/76-77.
[216] Atasoy, İhsan, a.g.e., s. 138; Taberi, a.g.e., C. I, s. 144.
[217] İsra, 17/1-9.

kurtardığında kendilerine bahşettiği nimetin bir hatırlatması olarak kabul edilebilir. Bu yüzden, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderiliş nimetine şükretmelerinin gerekliliğine dair bir ima ve gönderme yollu bir nitelemedir. Bu açıdan baktığımızda da Kur'an kıssalarının birbiriyle alakasını, birbirini tamamlayıcı, destekleyici niteliğini ve ayetler arasındaki uyumda görebiliriz[218].

Bu kıssa ile ilgili bir sorun da tufan'ın tüm yer yüzünü mü kaplamıştır, yoksa sadece Hz. Nuh'un peygamber olarak gönderildiği bölgeyle mi sınırlıdır?

Seyyid Kutub'a göre; Kur'an ayetlerinin görünür anlamları, o zamanda yaşayan tüm insanların, Hz. Nuh'un kavminden ibaret olduğunu, onların bulunduğu bölgenin o zamanda yeryüzünün tek mamur bölgesi olduğunu, tufanın bütün bu bölgeyi, kapsadığını ve gemiye binip kurtulanların dışında tüm canlıları yok ettiğini ifade etmektedir[219].

Mevdudi'ye göre de tarihin o döneminde yeryüzünün yerleşim bölgesi yalnızca Hz. Nuh'un yaşadığı bölgeydi ve tufandan arta kalan kuşaklar tedrici olarak yeryüzünün diğer bölgelerine yayıldılar. Bu teoriyi iki şey destekler. Birinci olarak, Dicle ve Fırat bölgesinde büyük bir tufanın meydana geldiği yolunda tarihsel geleneklerin, arkeolojik buluntuların ve jeolojik kanıtların teyid ettiği kesin deliller söz konusudur. Buna karşılık yeryüzünün diğer bölgelerinde tufanın dünya çapında olduğunu kanıtlayacak herhangi bir delil söz konusu değildir. İkinci olarak, Amerika ve Avustralya gibi birbirinden çok uzak yerlerdekiler dahil hemen tüm yeryüzü sakinlerinin geleneklerinde bir zamanlar yeryüzünde büyük bir tufanın olduğu yolunda rivayetler vardır. Bunlardan çıkarılacak tek sonuç, insanlığın atalarının yeryüzünün belli bir yöresinde yaşamış olduklarıdır. Demek ki, bu olaydan sonra yeryüzünün çeşitli yerlerine dağılmışlar ve tufana dair rivayetleri de beraberinde götürmüşlerdir[220].

Doğru olanda budur. Eğer tufan tüm yeryüzünü kaplamış olsaydı buna dair izler çeşitli araştırmalarda yeryüzünün her bölgesinde ortaya çıkması lazım gelirdi.

Kur'an-ı Kerim bu kıssada iki ayrı tabloyu gözler önüne seriyor. Birincisi Allah'a inananlar ve bunun karşılığında büyük bir felaketten kurtarılanların tablosu,

---

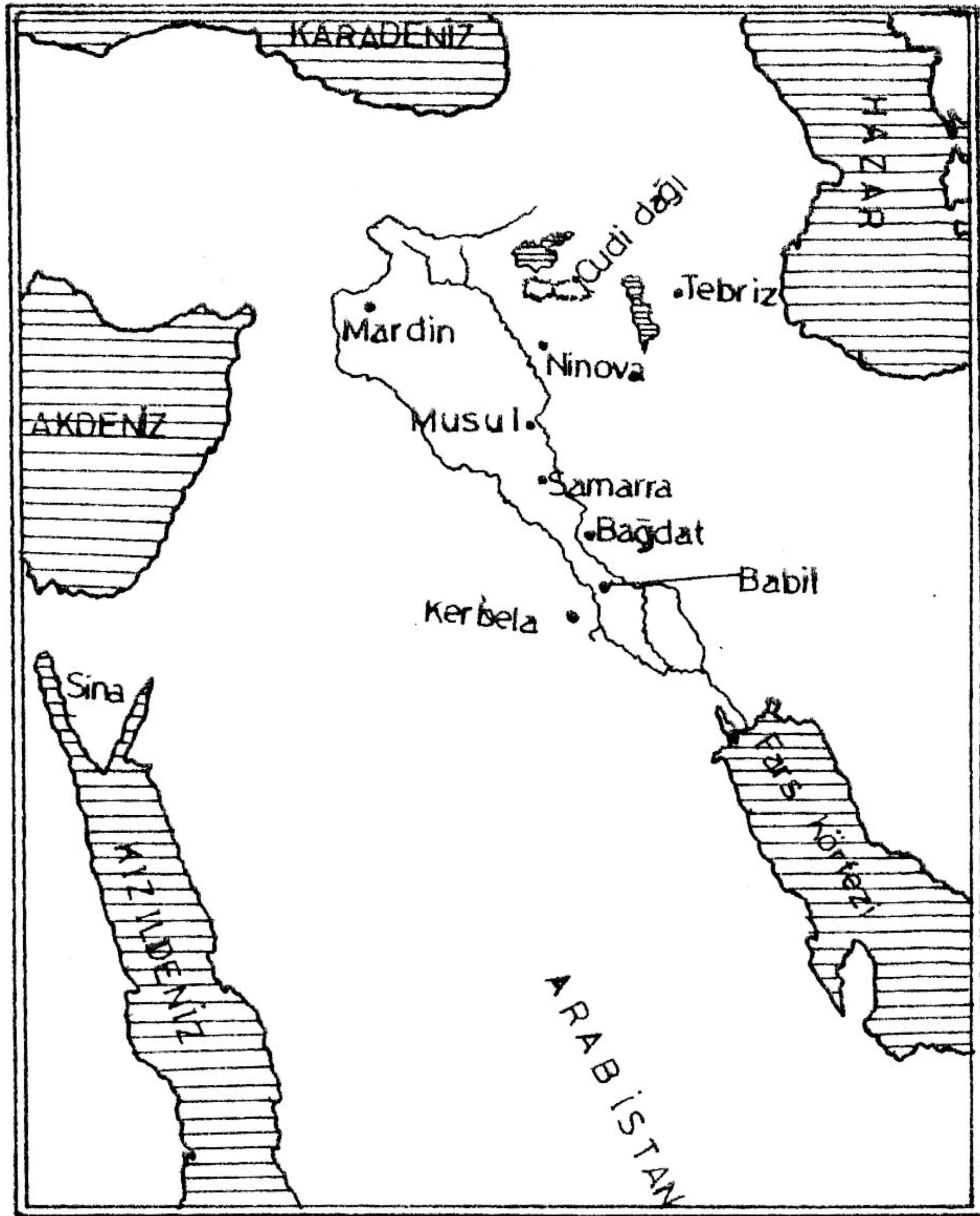
[218] Bu Zeyd, Nasr Hamid, **İlahi Hitabın Tabiatı,** çev. M. Emin Maşalı, Kitabiyat yay. Ankara 2001, s. 208-209, bkz.
[219] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. II, s. 371.
[220] Mevdudi, a.g.e., C. II, s. 371.

diğeri ise 950 yıl gibi uzun bir süre doğru yola davet edilip de inat eden, imana gelmeyen ve helak olan insanlığın tablosu ve nihayet Allah tüm bu kıssanın nedenini de yine kendisi açıklıyor:

"Biz bir ibret olsun diye, o gemiyi geriye bıraktık. Haydi var mı ibret alan?"[221]

Allah tüm bu tufandan geriye o gemiyi de muhafaza etmiştir tıpkı Firavun'un cesedinin muhafaza edilmesi gibi. Bundaki tek amaç da insanlığa ibret olması, bir ders olmasıdır. Günümüzde hâlâ pek çok bilim adamı bu gemiyi aramaktadır, ancak henüz bir sonuca ulaşılmamıştır. Belki de doğru yerde aramamaktadırlar. Çünkü Allah, o gemiyi ibret için geride bıraktığını açıkça belirtiyor, elbette bir gün bulunacak ve insanoğlu (inanmayanlar) gereken ibreti alacaktır.

[221] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kamer 54/15.

Nuh kavminin yaşadığı bölge ve Cûdi dağı çevresi[222]

[222] Mevdudi, a.g.e., C. I, s. 430.

b) Tevrat'taki Anlatım Şekli

Yaratılış (Tekvin) kitabının 6, 7 ve 8'inci babları Nuh tufanı kıssasına ayrılmıştır. Aslından ayrı iki kıssa vardır ve çeşitli olayların oluş sırasında zahiri bir uygunluk gözetilerek iki kıssanın öğelerini birbirine karıştırmak suretiyle meydana tek bir kıssa getirilmiştir. Bu üç babda hakikatte bir takım çelişkiler vardır. Sebebi ise birbirinden farklı iki kaynağın kullanılmış olmasıdır ki bunlar Yahovacı kaynak ile Saserdotal kaynaktır. Her kaynağın metni paragraf veya cümlelere bölünerek, bir sefer bir kaynağın paragraf veya cümlesi, sonrada, öbür kaynağın paragraf veya cümlesi nöbetleşe kullanılmıştır[223].

Tufan kıssası özetle şöyle anlatılmıştır:

İnsanların fısk-u fücuru genel bir hal alınca, Tanrı onları diğer tüm canlı varlıklarla birlikte mahvetmeye karar verir. Bu kararını Nuh'a önceden haber verir. Nuh'a bir gemi inşa etmesini emreder. Gemiye karısını, üç oğlunu ve karılarını ve öteki hayvanları koymasını emreder. Gemiye alınan hayvanların sayısı hakkında farklı bilgiler vardır. Saserdotal kökenli kıssanın bir yerinde, Nuh'un her cins hayvandan erkek ve onun dişisi olmak üzere birer çift olacağı bildiriliyor; sonra hemen arkasından gelen Yahovacı kökenli kıssanın bir yerinde de Tanrı'nın Nuh'a temiz hayvanların her birinden erkek ve dişisi olarak yedişer ve temiz olmayan hayvanlardan yalnız bir çift almasını emrettiği kaydediliyor. Fakat biraz daha ileriki kısımlarda Nuh'un gemiye hayvanların her cinsinden sadece bir çift aldığı söylenir[224]. Görüldüğü gibi kıssalar iki farklı kaynağın harmanlanması sonucu hikayede çelişkiler hemen ortaya çıkıyor.

Yahovacı kökenli kıssaya göre Tufan'a neden olan suların yağmur suları olduğu söylenir. Saserdotal kökenli kıssaya göre ise Tufan'a iki sebep gösterilmiştir. Yağmur suyu ve yeryüzündeki sular.

Dünya, dağların tepelerine kadar, tamamıyla suyla kaplanmıştır. Bütün canlılar yok olmuştur. Bir yıl sonra sular çekilince Nuh Ağrı dağı üzerindeki gemisinden çıkmıştır[225].

---

[223] Bucaille Maurice, **Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an,** (çev.: Mehmet Ali Sönmez), D.İ.B. Yay., Ankara 2001, s. 67.
[224] Bucaille Maurice, a.g.e., s. 68.
[225] Bucaille, Maurice, a.g.e., s. 68.

Tufanın ne kadar sürdüğüyle ilgili de farklı görüşler vardır. Yahovacı kıssada su yükselmesi 40 gün, saserdotal rivayette ise 450 gün devam ettiği söylenir. Yahovacı kıssa Nuh'un hangi yaşta iken meydana geldiğiyle ilgili bilgi vermezken, Saserdotal kıssa olayın Nuh'un 600 yaşında bulunduğu sırada olduğunu anlatır[226].

Görüldüğü gibi Yaratılış kitabında zikredilen bu kıssada pek çok çelişkiler vardır. Çünkü iki ayrı kıssa vardır ve ayrı ayrı devirlerde yazılmıştır:

- Yazılış tarihi M.Ö. IX. Yüzyıla ait olan Yahvist kıssa

- Yazılış tarihi M.Ö. VI. Yüzyıla ait olan Saserdotal kıssa. Saserdotal diye anılmasının nedeni, o devrin papazlarının eserleri olmasıdır.

- Sele neden olan sebepler farklıdır (Yağmur suyu – Yağmur suyu ve yeryüzündeki sular).

- Tufanın süresinin farklı olması (40 gün – 150 gün)

- Nuh'un gemiye yüklediği hayvanların sayısının değişik olması (Her cins hayvandan erkek ve dişi olmak üzere birer çift – temiz hayvanlardan yedişer çift, temiz olmayanlardan bir çift)

Kur'an-ı Kerim'deki ve Kitab-ı Mukaddes'teki Nuh Tufanı Kıssasının Ayrıldığı Noktalar:

- Kitab-ı Mukaddes tüm günahkar insanlığı cezalandırmak üzere dünya çapında bir tufan olarak anlatır. Kur'an-ı Kerim bu tufanı özel olarak Nuh kavmine ait olan bir ceza olarak takdim eder.

- Kitab-ı Mukaddes'in aksine Kur'an tufanın zaman içindeki yerini tayin etmez ve bu su felaketinin ne kadar sürdüğünü de bildirmez.

- Gemiye alınan yolcularla ilgili Kur'an çok açık bilgi verir. Müminler, her cinsten bir çift hayvan ve ailesi. Ailesinden de ona inanmayan karısı ve oğlu Kenan hariç olmak üzere gemiye binmiştir. Kitab-ı Mukaddes'e göre ise Nuh hiç bir fert hariç olmamak üzere kendi ailesi ve hayvanlar ki, hayvanlarla ilgili de ihtilaf vardır. Bir kaynağa göre her cinsten birer çift, diğerine göre de temiz olanlardan yedişer çift, temiz olmayanlardan ise bir çift.

---

[226] Bucaille, Maurice, a.g.e., s. 69.

- Geminin karaya oturduğu yer Kitab-ı Mukaddes'te Ağrı dağı, Kur'an-ı Kerim'de ise Cudi dağıdır.

- Tufanın meydana geliş sebebi Kur'an'a göre inanmayanların günahlarının karşılığını vermedir. İncil'e göre ise Tanrı'nın yeryüzünü yaratmaktan duyduğu pişmanlıktır.

- İncil'e göre Tufan evrenseldi, halbuki Kur'an onu bölgesel kabul eder.

- Kur'an'da günahkar oğlu da boğulmuşken (peygamberle kan bağı onu layık olduğu cezadan kurtarmamışken) Tekvin 9: 20-27 ayetlerde Sam'ın cezalandırılmadığı, tersine Nuh'un suçsuz oğlu Kenan'ın lanete uğradığı zikredilir[227].

Kısaca Kur'an'daki kıssayla Kitab-ı Mukaddes'teki kıssa arasında önemli farklar mevcuttur. Yine Kitab-ı Mukaddes'in kendi içinde çelişkileri vardır. Akla ve mantığa en uygunu elbette ki Kur'an'ın anlattığı kıssadır.

D) ASHAB-I KEHF KISSASI

Bu hikayeyle ilgili en eski kaynak Suriyeli bir Hıristiyan rahip olan Saruc'lu James'e aittir. James "Mağarada uyuyanların" ölümünden birkaç yıl sonra M.S. 452'de doğmuştur. Bu olayı M.S. 474 veya bu tarihe yakın sıralarda geniş ayrıntılarıyla kaleme almıştır. Hikayeye göre Roma imparatorluğunu M.S. 249-251 yılları arasında yöneten imparator Decius Hz. İsa'ya uyanları acımasızca işkenceye uğratıyordu. Bu olayın geçtiği yer Ephesus (Efes) şehri, yaklaşık olarak M.Ö. II. Yüzyılda kurulmuştu ve putperestliğinde en büyük merkezi olmuştu. Bu şehrin en büyük putu, Ay tanrıçası Diana idi ve onun bulunduğu tapınak eski dünyanın harikalarından biri olarak kabul ediliyordu. Bu puta tapanların büyük bir bölümünü Anadolular oluşturuyordu. Roma imparatorluğu da onu tanrıçalarından biri olarak kabul ediyordu.

Hz. İsa'dan sonra onun mesajı Roma'ya imparatorluğun çeşitli bölgelerine ulaştığında Efesli birkaç genç putperestlikten vazgeçip Allah'ı Rab olarak kabul ettiler. Bunlar yedi gençti. İmparator Decius onların inançlarını değiştirdiklerini öğrenince onlara yeni inançlarıyla ilgili sorular sormaya başladı. Onlar imparatorun İsa'nın dinine tamamen karşı olduğunu bildiği halde, inandıkları Rabbin yerlerin ve göklerin Rabbi olduğunu ve ondan başka hiç bir ilah tanımadıklarını, aksi halde büyük bir günah

---

[227] Son üç madde için bkz. Baljon, J.M.S., a.g.e., s. 109.

işlemiş olacaklarını imparatora açıkladılar. Elbette ki imparator buna çok kızdı ve onları ölümle tehdit ederek dinlerini değiştirmeleri için üç gün süre tanıdı. Bu üç gün sonunda inançlarından dönmezlerse öldürüleceklerdi.

Bu yedi genç bunu bir fırsat bilip hemen şehirden ayrılarak dağda bir mağaraya sığınmak üzere yola çıktılar. Yol üzerinde bir köpek peşlerine takıldı. Onu geri çevirmeye çalıştılar, fakat köpeği peşlerinden ayıramadılar. Nihayet gizlenebilecekleri bir mağara buldular ve içeriye gizlendiler. Köpekte mağaranın girişinde oturmaktaydı. Akşam olup da gece saatler ilerlediğinde zorluktan sonra rahata, korkudan sonra emniyete kavuşan gençler uykuya daldılar. Bu olay M.S. 250 yıllarında meydana geldi. Yaklaşık 196 yıl sonra M.S. 447'de, İmparator II. Theodosius zamanında, tüm Roma imparatorluğunun Hıristiyan olduğu ve Efeslilerin de putperestlikten vazgeçtiği bir dönemde uyandılar. Bu dönemde Romalılar arasında öldükten sonra dirilme ve mahşer günü ile ilgili yoğun bir tartışma vardı. İmparatorluğun kendisi de insanların kafasından bu inançsızlığı silmek için bir fırsat aramaktaydı. Hatta bir gün insanların inançlarını ve düşüncelerini düzeltecek bir ayet, bir mucize sunması için Allah'a yalvarıp dua ederlerdi. Tam bu günlerde "yedi uyuyanlar" mağaralarında uyandılar.

Uyandıktan sonra gençler birbirlerine ne kadar uyuduklarını sordular. Bazıları bir gün bazıları da günün bir bölümü kadar uyuduklarını söylediler. Sonra birbirlerine ve kendi hallerine bakıp tartışmayı bıraktılar ve sürenin ne kadar olduğunu Allah'a bıraktılar, O daha iyi bilir dediler.

Onları ilk etkileyen bedensel etken açlık idi. Ancak yiyeceği nasıl temin edebilirlerdi? Zaten zalim hükümdarın zulmünden kaçıp, şehirden çıkmışlardı. Bu nedenle meseleyi kendi aralarında görüşüp bir çözüme bağlamaya çalıştılar. Nihayet içlerinden birini seçip gümüş paralarla yiyecek almak üzere kente gönderiler ve ona şöyle dediler:

- Sen gizliden gizliye şehre git, sakın kimse seni görmesin ve tanımasın. Hükümdarın adamlarından uzak dur ve onlara görünme. Bir şeyler satın alınca uyanık ol, kendini ele verme. Çünkü herkes yerimizi öğrenmiş olur. Yeniden tehlike ve fitneye maruz kalırız. Bu durumda ya bizi hapseder ve taşlarlar veya bizi dinimizden ve ilahımızdan ayırarak zorla kendi geleneklerine dönderirler... Bunlardan hangisi olursa kurtuluş bulamayız... Böylece tenbih ettikten sonra adam şehre geldi. Ancak elbisesi,

tipi, biçimi ve görünümü hiç de alışılmışa benzemiyordu, şehrin halkından apayrı bir tip sergiliyordu. Şehirde ona yabancıydı, dün ayrıldığı şehir gibi değildi. Bir dükkana girdi ve birkaç somun ekmek almak istedi. Fakat para olarak verdiği gümüşlerin üstünde imparator Decius'un resmini gören dükkan sahibi gözlerine inanamadı ve bu parayı nereden bulduğunu sordu. Genç adam paranın kendisine ait olduğunu söyleyince aralarında tartışma başladı. Daha sonra etraflarında büyük bir kalabalık toplandı ve mesele şehrin yöneticisine kadar ulaştı. Yönetici de şaşkın bir halde parayı aldığı hazinenin nerede olduğunu sordu. Fakat genç paranın kendisine ait olduğu konusunda ısrar etti. Kalabalığı Decius'un zulmünden kurtulmak için birkaç arkadaşı ile birlikte önceki gün mağaraya sığındıklarını anlattı. Onlarda ona artık tüm toplumun Hıristiyanlığa girdiğini, Diana'ya tapan kimsenin kalmadığını ve Decius'un öldüğünü söyleyince genç hem çok şaşırdı hem de çok sevindi. Halk da gencin durumuna ve anlattıklarına şaşırdı. Yönetici ve halk onunla beraber mağaraya geldiler. Büyük bir kalabalıkla mağaraya gelen genç izin isteyip arkadaşlarının endişelenmemesi için dışarıda beklemelerini istedi ve genç içeri girip olanları arkadaşlarına anlattı. Mağaraya girdiklerinde gençlerin gerçekten de imparator Decius zamanına ait olduklarını anladılar. Nihayet imparator Theodosius'a da haber verildi ve o da mağarayı ziyaret etti. Daha sonra yedi genç mağaraya geri döndüler ve son nefeslerini verdiler. Bu apaçık mucizeyi görünce insanların öldükten sonra dirilmeye inançları tekrar güçlendi ve imparator mağaranın etrafına büyük bir anıt inşa edilmesini emretti[228].

Kur'an-ı Kerim'de de anlatılan kıssa yukarıda naklettiğimiz kıssayla yakınlık göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de bu kıssa Kehf suresinin 9-27 ayetlerinde anlatılmaktadır. Şimdi Kur'an'ın dilinde bu kıssayı dinleyelim.

"Yoksa sen, bizim ayetlerimiz içinde yalnız Ashab-ı Kehf ve Rakim'in mi ibrete şayan olduklarını sandın?"[229]

Kehf büyük ve geniş mağara anlamına gelir. Rakim ise meşhur olan görüşe göre Ashab-ı Kehf'in isimlerinin yazılı olduğu levha demektir[230].

---

[228] Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 141-143; Taberi a.g.e., C. II, s. 384-393; Sabuni, Muhammed Ali, a.g.e., C. III, s. 426-427; Kutub, Muhammed, **Kur'an'dan Kıssalar,** Ünlem Yay., İstanbul, 1991, s. 35-46; Hürremşah, Bahauddin, a.g.e., s. 198.

[229] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/9.

[230] Sabuni, M. Ali, a.g.e., C. III, s. 426; Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 393; Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 141.

Ayette geçen soru kafirlerin "mağarada uyuyanlar" hakkındaki şüpheli tutumlarını ortaya koymak için sorulmuştur. Yine Yahudilerin Mekke müşriklerini Hz. Peygamber'e bu konuda ilgili sorular sormaya teşvik ettikleri ve Mekkelilerin Hz. Peygamberi sınayacak sorular hazırlamalarını istedikleri rivayet edilmiştir ki bu yüzden bu ayetlerin nazil olduğu söylenir. Yine burada bu mucizenin en harikulade mucize olmadığı mucizeler içinde bundan daha harikulade olanlarının da var olduğu vurgulanmıştır[231].

"Hani bir zamanlar gençler mağaraya sığınmışlardı da Ey Rabbimiz! Bize katından bir rahmet ver. Hidayet ve tevfikinle bize işimizde doğru yolu göster demişlerdi.

Bunun üzerine mağarada onları uykuya daldırdık. Nice yıllar öylece kaldılar.

Sonra iki taraftan hangisinin mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını ortaya koymak için onları uyandırdık."[232]

Bu ayetler kıssayı ana çizgileriyle anlatan bir özet niteliğindedir. Mümin olan gençler mağaraya sığınıyorlar ve Allah'tan hidayet ve rahmet diliyorlar. Bunlar belli bir süre mağarada uyutulmuşlardır. Uzun uykularından uyandıktan sonra durumları hakkında tartışmışlar, kendi aralarında iki gruba ayrılmışlar. Daha sonra hangisinin doğru söylediğini öğrenmek için içlerinden birini kente yollamışlardır[233].

İbn Cüzeyy şöyle der: İki gruptan maksat; Ashab-ı Kehf ve Allah'ın onları görmeleri için yanlarına gönderdiği kimsedir. Mücahid de şöyle demiştir; her iki grupta Ashab-ı Kehftendir[234].

"Ey Muhammed! Şimdi biz sana onların kıssasını olduğu gibi dosdoğru anlatacağız. Onlar Rablerine iman etmiş gençlerdi. Bizde onların hidayet ve basiretlerini artırmıştık."[235]

---

[231] Sabuni, M. Ali, a.g.e, C. IIII, s. 426; Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 141; Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 391.
[232] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/10-12.
[233] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 393.
[234] Sabuni, M. Ali, a.g.e., C. III, s. 427.
[235] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/13.

Burada kıssanın çevrede yaygın olan rivayetlerin hepsinin en doğrusu olduğunu ve bu konuda son ve kesin söz niteliğinde bulunduğuna değinilerek gençlerin iman ettikleri ve Allah tarafından da imanlarının artırıldığı anlatılıyor[236].

"Kavimlerinin karşısına dikilip, tam bir kararlılıkla şu gerçeği haykırdıkları zaman, biz onların kalblerini pekiştirip cesaret vermiştik: Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz ondan başka hiçbir ilaha tapmayız. Yemin olsun ki, eğer biz bunun aksini söyleyecek olursak, o takdirde saçma sapan birşey söylemiş oluruz[237].

Dikilip durmak kararlılık ve dayanıklılığı gösteren bir harekettir. Kendilerini tehdit eden krala ve kavme karşı tam bir kararlılıkla ilahi gerçeği açıklıyorlar ve tek ilahın Allah olduğunu, tüm mülkün sahibinin O olduğunu haykırıyorlar ve bunun dışında birşey söylerlerse, haddi aşmış, doğru yoldan sapmış ve zulüm ve sapıklıkta ileri gitmiş olacaklarını anlatıyorlar.

"Şu bizim kavmimiz, Allah'tan başka ilahlar edindiler. Onların ilah olduğuna dair apaçık bir delil getirseler ya! Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim kimdir?"[238]

Bir inancı benimsemenin yolu insan bir şeye inanacağı zaman dayanacağı kuvvetli bir kanıt ve ruha, akılları etkisi altına alacak güçlü bir delile sahip olmalıdır. Yoksa inanç adına söyledikleri yalan olur. Yani kişi inancını delillendiremiyorsa o zaman ona kimse inanmaz, yalan söylediği anlaşılır. Ayetin sonunda da bunu yapanların zalim olduklarına değiniliyor.

"Madem ki onları ve onların Allah'tan başka taptıkları putları terkettiniz, haydi öyleyse mağaraya çekilin ki Rabbiniz rahmetini üzerinize yaysın, işinizde size kolaylık ve fayda ihsan etsin.

Onlara baksaydın görürdün ki güneş doğunca mağaralarının sağından dolaşır, batarken de sol taraftan onları makaslardı. Onlarda mağaranın genişçe dehlizinde bulunuyordu. İşte onların böylece uyumaları Allah'ın ayetlerindendir. Allah kime

[236] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 393.
[237] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/14.
[238] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/15.

hidayet verirse odur doğru yolda olan, kimi de hidayetten mahrum eder de şaşırtırsa, artık imkânı yok, ona yol gösterecek bir dost bulamazsın."[239]

Buraya kadar gençlerin tutumları açık, kesin ve net olarak ortaya koyuldu. Artık yollar ayrılmıştır. Onlar inananlar safındaydı, diğerleri de (kral ve milleti) inkar edenlerdendi. Artık bir arada yaşamak mümkün değildi. İnançlarını açıkladıkları için artık o inkarcılar da onları aralarına kabul etmiyordu. Onlar da inançları uğruna Allah'a sığınıyorlar ve tüm dünya hayatının nimetlerini, vatanlarını, akrabalarını, eğlenceyi, bırakıp dar, sıkıntılı ve karanlık bir mağaraya sığınıyorlardı. Ama Allah'ın rahmeti onları öylesine kuşatmıştır ki o mağara onlara ilahi şefkati, rahatlığı vermiştir.

Güneş bile Allah'ın bir lütfu olarak doğduğunda da battığında da onlara isabet etmiyordu. Bu ise Allah'ın apaçık bir mucizesidir.

"Sen onları mağarada görseydin uyanık sanırdın. Halbuki onlar uykudaydı. Biz onları sağa sola çeviriyorduk. Köpekleri de ön ayaklarını mağaranın girişine doğru uzatmış yatıyordu. Eğer onları görseydin arkana bakmadan kaçar, için korkuyla dolardı."[240]

Bu ayette de eğer onları dışarıdan birisi görseydi uyumadıkları izlenimi uyandıracağı açıklanıyor. Çünkü bir taraftan bir tarafa aralıklı olarak dönderiliyorlardı. Köpekte bir bekçi gibi mağaranın girişinde gözcülük yapıyordu. Allah onları böylece koruma altına almıştı.

"*Mağarada ne kadar zaman kaldıklarını birbirlerine sorup ilahi kudretin sırrına ermeleri için biz, onları uyuttuğumuz gibi uyandırdık. İçlerinden biri 'Ne kadar kaldınız?' dedi. Onlar da 'Birgün veya daha az bir zaman kaldık' dediler. Mağarada ne kadar zaman kaldıklarını kesin olarak bilemeyeceklerini anlayınca, aralarında şöyle konuştular. Ne kadar kaldığınızı Rabbiniz daha iyi bilir. Şu gümüş parayla birinizi şehre gönderin. Yiyeceklerin hangisi daha iyi baksın, ondan size rızık getirsin. Fakat çok dikkatli davransın, sizi kimseye sezdirmesin.*

Eğer onlar sizi ellerine geçirecek olurlarsa, ya taşa tutup öldürürler veya kendi dinlerine döndürürler ki, o zaman siz ebediyyen kurtuluşa eremezsiniz.

---

[239] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/16-17.
[240] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/18.

Biz, onları daha önce nasıl uyutup uyandırdıysak, Allah'ın vaadinin hak olduğunu ve kıyamet gününden şüphe edilmeyeceğini bildirmek için öylece şehir halkına buldurduk. Hani bir zaman halk aralarında Ashab-ı Kehf'in durumu hakkında münakaşa ediyorlardı. Bazıları: "Mağaranın ağzına bir bina yapınız. Rableri onların durumlarını daha iyi bilir dediler. Halkın ileri gelenleri de mağaranın önüne bir mescit yapacağız dediler."[241]

Allah onları uyuttuğu gibi uyandırmıştır da. Fakat uyku halinin ne kadar sürdüğü konusunda kendi aralarında tartışıyorlar ve Allah'ın daha iyi bileceği konusunda hem fikir oluyorlar. Aralarından birini kente gönderiyorlar ve sıkı sıkı tembihliyorlar ki yerlerini kimseye haber vermesin. Aksi takdirde onların (inkarcıların) eline geçerlerse öldürülecekler veya dinlerinden döndürüleceklerdir. Bu kıssadan alınacak en önemli ibret, ölümden sonra dirilişe gözle görülür, elle tutulur ve akla yakın bir örnek oluşturmasıdır.

"Bazıları onlar üç kişidir, dördüncüleri köpektir derler. Bazıları da onlar beş kişidir, altıncıları köpektir derler. Bunlar sadece gayb hakkındaki tahminlerdir. Bazıları ise onlar yedi kişidir sekizincileri köpektir derler. De ki onların sayısını Rabbin daha iyi bilir. Onları bilen azdır, onun için onlar hakkında sathi tartışma dışında derin münakaşaya girme ve onlar hakkında bunlardan hiçbirine birşey sorma."[242]

Bu gençler hakkındaki tartışma faydasızdır. Bunların üç, dört, beş, yedi veya daha fazla olmaları arasında bir fark yoktur. Zamanın derinliklerinde kalmış olan bu olayda Allah'ın bilgisine havale edilmiştir. Asıl önemli olan bu olaydan alınacak ders ve ibretlerdir ki bunları şöyle özetleyebiliriz;

- Gerçek bir mümin hiçbir şekilde haktan dönmemeli ve batıl önünde boyun eğmemelidir.

- Bir mümin dış şartlar, etkenler ne kadar kötü görünürse görünsün daima Allah'a güvenip dayanmak ve doğru yoldan gitmelidir.

- Allah'ın "Tabiat kanunuyla" sınırlı olduğunu düşünmek yanlıştır. O genel geçer kurallara aykırı bile görünen şeyleri dilerse yapmaya kadirdir.

---

[241] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/19-21.
[242] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/22.

- Bu kıssa bize Allah'ın geçmiş-gelecek tüm insanları tekrar diriltmeye kadir olduğunu gösterir.

E) ZÜ'L-KARNEYN KISSASI

Zü'l-Karneyn'in kim olduğunu belirlemek, ilk dönemlerden beri tartışılmış bir konudur. Müfessirlerin çoğu onun Büyük İskender olduğu görüşündedirler, fakat Kur'an'da anlatıldığı şekliyle Zü'l-Karneyn'in özellikleri ona uymamaktadır. Şimdi ise müfessirler onun eski İran imparatoru Kisra Haris (Hüsrev veya Sayrıs) olduğuna inanmaktadırlar. Fakat bugüne kadar gün ışığına çıkan tarihi gerçekler böyle bir iddiayı desteklemekten uzaktır.

- Zü'l-Karneyn (iki boynuzlu) adı Yahudiler tarafından çok iyi biliniyor olmalı, çünkü onların teklifi üzerine Mekkeli müşrikler bu soruyu Peygamber'e (s.a.v) yönelttiler. Bu özellik Kisra'ya uymaktadır. Çünkü Kitab-ı Mukaddes'e göre Daniel peygamber, rüyasında Medva ve Fas krallıklarını Yunanlıların yükselişinden önce iki boynuzlu bir koç şeklinde görmüştür (Daniel 8:3,20). Yahudiler "İki Boynuzlu" şahsa çok saygı duyarlar çünkü onun saldırısıyla Babil krallığı çökmüş ve İsralioğulları özgürlüklerine kavuşmuştur.

- Zü'l-Karneyn fetihleri doğudan batıya daha sonrada üçüncü bir yöne ya kuzeye ya da güneye yayılmış büyük bir kral ve büyük bir fatih olmalı. Bu özellik de kısmen Kisra'ya uymaktadır. Onun fetihleri batıda Anadolu ve Suriye'ye, doğruda Belh'e kadar uzanmıştır; fakat onun kuzeye veya güneye bir sefer düzenlediğini gösteren hiçbir delil yoktur. Oysa Kur'an onun bu üçüncü seferinden açıkça bahseder. Bununla beraber üçüncü sefer tamamen konu dışı değildir, çünkü tarih Kisra'nın krallığının kuzeyde Kafkasya'ya kadar genişlediğini söyler.

- Bu isim krallığın Ye'cuc ve Me'cuc'un saldırısından korumak için iki dağın arasına sağlam bir duvar yapan bir krala verilmiştir. Ye'cuc ve Me'cuc'un eski zamanlardan beri yerleşik imparatorluk ve devletlere saldırılar düzenleyen ve çeşitli adlarla bilinen (Tatarlar, Moğollar, Hunlar, İskitler) Orta Asya kabileleri olduğu bilinir. Kafkasya'nın güney bölgelerinde sağlam siper ve duvarların yapıldığı da bilinmektedir. Fakat bunların Kisra tarafından yaptırıldığı tarihi olarak tespit edilmiş değildir.

- Zü'l-Karneyn Allah'a ibadet eden bir kral ve adil bir yönetici olmalı. Çünkü Kur'an herşeyden önce bu özellikleri vurgulamaktadır. Kisra eski krallar arasında bu

özelliğe sahip olabilecek tek insandır. Çünkü düşmanları bile onun adaletini övmekten, kendilerini alamazlardı. Kitab-ı Mukaddes'in kitaplarından biri olan Ezra onun İsrailoğularını Allah'a ibadet ettiği için serbest bırakan ve ortağı olmayan Allah'a ibadet edilmesi için Süleyman Tapınağının tekrar inşa edilmesini emreden Allah'tan korkan ve Allah'a ibadet eden bir kral olduğunu anlatır.

Yukarıda belirlenen noktaların ışığında, Kur'an'ın nazil oluşundan önce yaşayan krallar içinde sadece Kisra'nın Zü'l-Karneyn'in özelliklerine uyduğunu söyleyebiliriz. Fakat yinede daha fazla delile ihtiyaç vardır. Yine de Kur'an'da anlatılan özelliklere Kisra'dan daha fazla uyan bir kral veya fatih yoktur.

Tarihi olarak da Kisra'nın M.Ö. 549'da tahta geçen bir Pers kralı olduğunu söyleyebiliriz. Tahta geçtikten birkaç yıl sonra Medyen ve Lidya krallıklarını ele geçirdi ve M.Ö. 539'da Babil'i fethetti. Bundan sonra ona karşı çıkacak hiçbir güçlü krallık kalmamıştı. Kisra'nın fetihleri bir taraftan Sind ve Türkistan'a bir taraftan Mısır ve Libya'ya, diğer taraftan Trakya ve Makedonya'ya ve kuzeyde Kafkasya ve Harzem'e kadar uzanmıştı. Yani tüm medeni ülkeler onun yönetimi altındaydı[243].

Kur'an-ı Kerim'de Zü'l-Karneyn ile ilgili kıssa Kehf suresinde anlatılmaktadır.

"Ey Muhammed, sana Zü'l-Karneyn'den soruyorlar. De ki: Size ondan bir haber okuyacağım."[244]

Mekkeli müşrikler Yahudi din adamlarının yönlendirmesiyle Hz. Peygamber'e Zü'l-Karneyn ile ilgili sorular sorarlar ki Onun peygamberliğini sınasınlar[245].

"Biz ona yeryüzünde büyük bir güç ve mevki verdik. Biz ona ulaşmak istediği herşeyi elde etmenin yolunu gösterdik.

O da bu yollardan biri tutup sebeplere sarıldı.

Nihayet batıya ulaştığında, güneşi adeta kara bir balçıkta batar vaziyette buldu. Orada bir kavme rastladı. Biz Zü'l-Karneyn ister onlara güzel davranırsın, ister azab edersin dedik.

---

[243] Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 174-175.
[244] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/83.
[245] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 436-437; Sabuni, a.g.e., C. III, s. 464; Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 174.

Dedi ki kim zulm ederse, biz onu cezalandırırız, sonra da o Rabbine döndürülecektir. O da ona görülmemiş bir azap edecektir.

Fakat iman edip salih amel işleyenlereyse en güzel mükafat vardır. Ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleriz.

Daha sonra Zü'l-Karneyn yine sebeplere sarılarak yoluna devam etti.

Güneşin doğduğu yere varınca, onu kendilerine güneşten koruyacak bir şey vermediğimiz bir kavim üzerine doğuyor gördü. İşte Zü'l-Karneyn sebeplere sarılarak böyle yaptı. Biz onun bütün yaptıklarından haberdar idik."[246]

Allah Zü'l-Karneyn'le ilgili ilk bilgi olarak ona yeryüzünde büyük bir güç ve mevki verdiğini, köklü bir egemenliğe sahip olduğunu açıklıyor. Onun için fetih, yönetim, yapım, onarım, otorite, iktidar vb. imkanları kolaylaştırılmış, bu hayatta insanın elde etmek istediklerini gerçekleştirmesi konusunda gerekli olan her şeyi sunmuştur.

Batı güneşin battığı yer anlamındadır. Güneşin battığı yer, ufkun ötesinde, güneşin gruba ulaştığı yerdir. Bu da bulunulan yere göre değişir. Nitekim bazı yerlerden bakanlar onun bir dağın arkasından battığını, bazıları okyanus ve deniz gibi suların içinde battığını, bazıları da geniş çöller içinde kumlara battığını görürler[247]. İbn Kesir'e göre bu Zü'l-Karneyn'in arka arkaya ülkeler fethederek batıya yürüdüğü en sonunda karanın bitip okyanusun başladığı yere ulaştığı anlamına gelir. "Dedik ki" ifadesi, Allah'ın direkt olarak bu sözleri vahyettiği ve Zü'l-Karneyn'in bir peygamber veya Allah'tan ilham alan bir kimse olduğu anlamına gelmez. Bu Zü'l-Karneyn'in bir ülkeyi fatih olarak ele geçirdiği ve ele geçirilen ülkelerin halklarının tamamen onun merhametine kalışıyla ilgilidir. İşte o vakit Allah onun vicdanına seslenerek ya azap ya da güzel davranışta bulunabileceğini söylemiştir[248].

Zulmedenleri hem dünyada hem ahirette cezalandırılacağı aynı şekilde iyilerinde hem dünyada hem ahirette karşılığını mükafatını görecektir.

Güneşin doğuş yerinden amaç doğu ufkundan göze görünmesidir. Orada bulunan kavmin durumu anlatılıyor. Oranın geniş ve düz bir yer olduğu hiçbir engel

---

[246] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/84-91.
[247] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 439.
[248] Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 177.

bulunmadan, güneş doğrudan bu topluluğun üzerine doğuyordu. Bu nitelikler daha çok geniş ovalar ve çöllerin durumuna uymaktadır[249].

Mevdudi'ye göre de Zü'l-Karneyn doğuya doğru arka arkaya ülkeler fethederek ilerlerken medeni hayatın sona erdiği ve daha ötede ne çadır ne de bina gibi hiçbir barınağı olmayan barbar insanların yaşadığı bir ülkeye ulaştı[250].

"Sonra Zü'l-Karneyn yine sebeplere sarılarak yoluna devam etti.

Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman orada hiç söz anlamayan bir kavim buldu.

Onlar dediler ki Ey Zü'l-Karneyn Yecuc ve Mecuc burada bozgunculuk yapıyorlar bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana vergi vermeyi teklif ediyoruz ne dersin? Dedi ki: Rabbimin bana verdiği imkanlar, sizin vereceğinizde sizinle onlar arasına sağlam bir sed yapayım.

Demir kütleleri getirin bana Zü'l-Karneyn iki dağın arasını demir kütleleriyle doldurtup dağlarla aynı seviyeye getirince "Körükleyin! dedi. Tam onu bir ateş haline getirince, bana erimiş bakır getirin de dökeyim dedi.

Artık o Yecüc ve Mecuc'ün ne seddi aşmaya ne de onda delik açmaya güçleri yetmedi.

Zü'l-Karneyn bu Rabbimden bir rahmettir, bir lütufdur dedi. Rabbimin tayin ettiği vakit gelince, bunu yerle bir eder. Rabbimin va'di mutlaka gerçekleşir."[251]

Kavim Zü'l-Karneyn'in güçlü bir fatih, kuvvetini ve iyiliğini güzel yerlerde kullanan bir kişi olduğunu görünce, iki dağın arkasından üzerlerine saldıran ve herşeyi yerle bir eden Yecuc ve Mecuc'e karşı korunmaları için kendilerine bir sed yapmasını istediler. Bunun için de ona bir vergi vermeyi önerdiler. Ancak o Allah'tan alacağı mükafat daha değerli olduğunu söyleyerek bunu reddetti ve karşılıksız olarak onlara yardım etti ve sadece onlardan insan gücü istedi.

Demir'e belli bir oranda bakır katıldığında daha da güçlü dayanıklı hale geldiği Allah'ın Zü'l-Karneyn'e verdiği bir bilgiydi. Böylece iki dağ arası birleşti ve Yecuc ve

---

[249] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 441.
[250] Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 177.
[251] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/92-98.

Mecuc'ün yolları kapandı. Yüce Allah'ın yardımıyla yaptığı bu işi Allah'a havale ederek kendisinde bir gücün olmadığını, asıl gücün Allah'a ait olduğunu belirtti. Dağların, engellerin, sedlerin kıyamet gününden önce yerle bir olacağını ve yeryüzünün düz bir hale geleceği konusundaki inancını açıkladı[252].

Allah'ın va'di ile iki şey kastedilmiştir. Birincisi duvarın yıkılacağı an anlamına gelebilir; ikincisi Allah tarafından her şeyin yok edileceği, helak edileceği an olan kıyamet kastedilmiş olabilir[253].

Yecuc ve Mecuc ile ilgili çeşitli rivayetler vardır. Yecuc ve Mecuc öldürme, soygun, yağma ve diğer kötülükleri yapan bozgunculuk çıkaran bir kavimdir. Bunlar yaratılışında kötülük bulunan Ademoğullarından iki kabiledir. Son derece uzun olanları olduğu gibi son derece kısa olanları da vardı. Yine tefsirciler şöyle der; bunlar insan eti yiyenlerdi. İlkbaharda ortaya çıkarlar, yemedik hiçbir şey bırakmazlar, her kuru şeyi de alıp götürürlerdi[254].

Bu konuda Enbiya suresi 96-97 ayette şöyle buyrulur; "nihayet Yecuc ve Mecuc'un önü açılıp her tepeden boşandıkları ve hak olan vaad yaklaştığı zaman..." Bu ayette de onların ortaya çıkmalarıyla ilgili herhangi bir zaman belirlemesi yoktur. Burada da kastedilen kıyametin yaklaşmasıdır. Allah'ın belirlediği zaman insanların hesabından başkadır. Dolayısıyla kıyametin yaklaşmasıyla ortaya çıkması arasında milyonlarca yıl veya yüzyıllar bulunabilir. Bu insanlara çok uzun gelebilir, ancak Allah'a göre kısa bir zaman parçasından ibarettir[255].

Hadislerde ise Yecuc ve Mecuc şöyle anlatılır.

"Zeyneb b. Cahş anlatıyor. Resulullah bir gün korkulu bir şekilde odaya girdi. Şöyle diyordu: "La ilahe illallah, yaklaşan bir beladan Arabın vay haline. Bugün, Yecuc ve Mecuc'ün seddinden şöyle bir gedik açıldı: "Başparmağıyla şehadet parmağını halka yaparak gösterdi. Ben; - Ey Allah'ın Resulü, yani içimizde salih kimseler olduğu halde toptan helâk mi olacağız? dedim.

---

[252] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 443.
[253] Mevdudi, a.g.e., C. III, s. 179.
[254] Sabuni, M. Ali, a.g.e., C. III, s. 467.
[255] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 444.

- Evet, fenalıklar artarsa öyle olur.

Ebu Hureyre anlatıyor: Resulullah Zü'l-Karneyn'in inşa ettiği sed hakkında buyurdu ki: Yecüc ve Mecüc onu her gün oyuyorlar. Tam delecekleri sırada başlarında bulunan reis: Bırakın artık delme işini yarın yaparsınız, der. Onlar bırakıp gidince Allah seddi daha sağlam olacak şekilde eski haline iade eder. Böylece günler geçer, kendilerine takdir edilen müddet dolar ve onların insanlara musallat olmalarını Allah'ın arzu ettiği vakit gelir. O zaman başlarındaki reis: Haydi dönün, yarın İnşallah bunu deleceksiniz der ve ilk defa inşallah tabirini kullanır. Resulullah devamla şöyle der ki: Dönüp giderler. Ertesi gün geldikleri vakit seddi ne halde bırakmışlarsa öyle bulurlar o günkü çalışma sonunda delerler. Açılan delikten insanların üzerine boşanırlar. Önlerine çıkan suları içip kuruturlar. İnsanlar onlardan korkup kaçar. Yecüc ve Mecüc göğe bir ok atar. Bu ok kana bulanmış olacak kendilerine geri döner. Şöyle derler: Arzda olanları ezim ezim ezdik, semada olanları da alçaltıp alt ettik.

Allah onları enselerinden yakalayacak bir kurt gönderir. Bu kurt onları toptan helak eder, herbirini parçalanmış halde yere serer."[256]

Yecuc ve Mecuc'un Moğol ve Mançular olduğu, Tatarlar olduğu tahminler arasındadır. Bunlar kesin değil rivayetlerdir. En doğrusunu elbette Allah bilir[257].

Böylece Zü'l-Karneyn'in kıssası sona eriyor. O sahip olduğu gücü iyi işlerde ve yapıcı yönde kullanan güzel bir hükümdar örneğidir. Allah ona yeryüzünde egemenlik vermiş o da bunu hak yolda, iyilikte kullanmıştır. Seddin yapılmasında da hem bir mühendis hem bir alim özelliği göstermiş, Allah tarafından seçkin kılınmış bir kul idi.

---

[256] Canan, İbrahim, a.g.e., C. IV, s. 78-82; C. XVII, s. 554-555.
[257] Kutub, Seyyid, a.g.e., C. VII, s. 445; Canan, İbrahim, a.g.e., C. IV, s. 84.

II. BÖLÜM

KUR'AN KISSALARININ KAYNAĞI

A) KUR'AN KISSALARININ KAYNAĞI VAHİYDİR

Kur'an Kıssalarının kaynağını araştırmak demek (kıssaların Kur'an'ın önemli bir bölümü olması sebebiyle) bir anlamda, Kur'an'ın tümünün kaynağını araştırmak demektir. Elbette ki inananların yanında Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğu konusunda herhangi bir şüphe yoktur. Bu 1400 yıldır ne bir şüphe ne de bir ihtilaf konusu olmuştur.

Sayısız Kur'an'î naslar, açık ve net ifadelerle bu kitabın vahiyden başka bir şey olmadığı[258]. Arapça bir Kur'an olarak[259], Allah katından peyderpey indirildiği[260] bildirilmektedir.

Kıssalar kaynağı ilahi vahiydir. Bütün peygamberlere gönderilen vahiy tekdir. Bundan dolayı hiçbir insanın nebiler. Çünkü onların görev, amaç ve sorumlulukları "Bir ve ortağı olmayan Allah (cc)'a iman akidesini tebliğ etmek, fazilet ve ahlak öğretilerini yerleştirmek ve yaşamları boyunca karşılaşılan bozulmaları ve eğrilikleri düzeltmektedir. Bu hususda Allah (cc) şöyle buyrulur: "Peygamber, Rabbi'nden kendisine indirilene iman etmiştir, mü'minler de! Hepsi de, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman etmiş ve:-Allah'ın peygamberlerinden hiç birini (diğerinden) ayırmayız. İşittik ve itaat ettik, Rabbimiz, bağışlamanı dileriz, dönüş sanadır." demişlerdir." (Bakara/285)

Vahiy: vasıtayla veya vasıtasız Allah tarafından kesin bir şekilde kişinin kendi nefsinde bulduğu bilgidir. Allah, Peygamberimiz Muhammed!e ve kıssaları insanlık hayatında büyük tesirler bırakan ondan önceki meşhur peygamberlere de vahyetmiştir. Bütün nebiler ve Resuller insanların Allah'a, peygamberlerine ve ebedi ahiret hayatına iman etmelerini müjdelemişler ve insanların Allah'ı peygamberlerini ve yakıtı insanlar ve taşlar olan cehennemi inkar etmemeleri hususunda uyarmışlardır[261].

Kur'an-ı Kerim indirildiğinden beri herhangi bir ilave veya ayetlerin çıkarılması gibi arızalar asla söz konusu olmamıştır ve kıyamete kadar da olmayacaktır. Çünkü

---

[258] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Necm 53/4; A'raf 7/203; En'am 6/19, 106; Nisa 4/163; Yunus 10/15; Fatır 35/31.
[259] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Yusuf 12/2; Tâha 20/113; Zümer 39/28; Fussilet 41/3; Şûrâ 42/7; Zuhrûf 43/3.
[260] Bkz. Kur'an-ı Kerim, İnsan 76/23; İl-i İmran 3/3; Nisa 4/136; Furkan 25/1; Bakara 2/23; Hicr 15/9; Nahl 16/89, 102; İsra 17/82.
[261] Vehbe, Zuhayli, **el-Kıssatu'l Kur'aniyye,** 1996, Şam, s. 13-14.

Kur'an'ın her türlü tahriften korunacağı Allah tarafından taahüd edilmiştir[262]. Metin ve sened yönünden geçmiş semavi kitapların başına gelen tahrif, değişme, ilaveler, rivayetlerdeki kopukluklar gibi problemler Kur'an'a arız olmamıştır. Çünkü Kur'an-ı Kerim dışındaki kitapların muhafazası Allah tarafından bizzat taahhüd altına alınmamış, sadece insanların korumasına bırakılmıştır[263].

Semavi kitapların korunmasındaki bu ilahi ayrımın sebebi şudur ki; Kur'an dışındakiler belli bir vakit veya belli kavimler için gönderilmiştir. Onlardan herhangi biri son olarak, öncekileri tasdik eden, teyid etmek amacıyla gönderilmemiştir. Fakat Kur'an kendinden öncekileri tasdik eden, tamamlayan en son ilahi kitaptır[264].

Bu nedenledir ki Kur'an tüm semavi kitaplardaki sabit, her zaman için geçerli olabilecek, değişmez hakikatleri ihtiva eder. Öncekileri tamamlayıcı ve öncekilerde olmayan hakikatleri de ihtiva etmektedir. Böylece Yüce Allah Kur'an'ı göndermekle din hususundaki nimetini insanlara tamamlamıştır[265].

B) KUR'AN KISSALARININ KAYNAĞININ KİTAB-I MUKADDES OLDUĞU İDDİASI

İslami araştırmalarla ilgilenen müsteşriklerden hemen hemen hepsi Kur'an'ın Allah indinden olmadığı Hz. Peygamber'in seyahatleri esnasında gerek Mekke'de gerekse Medine'de birçok vesilelerle karşılaştığı Yahudi ve Hıristiyan unsurlardan aldığı görüşünde ittifak etmektedirler ve bunu yazdıkları eserlerde ve makalelerde işlemişlerdir[266].

Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan kıssalarla Eski Ahit kıssaları arasında bir paralelliğin bulunduğunu da Kur'an Kıssalarının kaynağı bağlamında sürekli gündeme getirilmiştir[267]. Bu tür iddiaların temel amaçlarından biri Kur'an ile Kitab-ı Mukaddes arasında varolan bazı konu benzerliklerini ön plana çıkararak ikisi arasında paralellik kurmak yani Kur'an'ı Kitab-ı Mukaddes'e irca etmek, Kur'an'ın kaynağının Kitab-ı Mukaddes olduğunu ifade etmektir. Bunun sonucu olarak da Kur'an ile Kitab-ı

---

[262] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/9; Kıyamet 75/17-19.
[263] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Maide 5/44.
[264] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/47; Maide 5/46-48; Yusuf 12/111, Yunus 10/37; Bakara 2/41, 49, 97; En'am 6/92; Fatır, 35/31.
[265] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Maide 5/3; En'am 6/114-115.
[266] Şengül, İdris, **Kur'an Kıssaları Üzerine,** Işık Yay., İzmir 1994, s. 159.
[267] Bu vb. argümanlar için bkz.Watt, W. Montgomery, **Kur'an'a Giriş,** (çev.: Süleyman Kalkan), Ankara Okulu Yay., Ankara 2000, s. 55-71.

Mukaddes aynı statüye indirgenecek ve bu benzerliklerden hareketle Kitab-ı Mukaddes'in maruz kaldığı tenkitler Kur'an içinde gündeme getirilmesidir.

Kur'an'ın kaynağını Kitab-ı Mukaddes'te arama çabaları tarih boyunca varlığını sürdürmüştür. Vahyin nüzul sürecinde gayrimüslimler Hz. Muhammed'e Kitab-ı Mukaddes'le ilgili geniş bilgi sahibi olan birinin gizlice Kur'an'ı öğretmiş olabileceğini iddia etmekteydiler ki Kur'an bunu şu ayetle dile getirmiştir[268]:

"Şüphesiz biz onların; Kur'an'ı ona ancak bir insan öğretiyor dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Halbuki bu Kur'an apaçık bir Arapça'dır."[269]

Halefulllah'ın da ifade ettiği üzere köle olduğu kabul edilen bu insanların Kitab-ı Mukaddes'e ait nüshaları ellerinde bulundurma ihtimali zayıftır. Zira o dönemde sözlü kültür hakimdi, Kitab-ı Mukaddes'e ait yazma nüshaların sayısının çok az olduğu ve bunları elde etmek içinde yüklü miktarda bir bedel ödenmesi gerektiğini bu nedenle bu tür nüshaların ekonomik açıdan zengin insanların elinde bulunabileceğini de gözardı etmemek gerekir. Fakirlerin, kölelerin sahip oldukları bilgiler, insanlar arasında dolaşan söylentilere dayanmaktaydı ki bunun kaynağı da sözlü kültürdü. Sözlü kültürde tahrif, değiştirme, ekleme ve çıkarma türü girişimlere maruz kalma ihtimali de sürekli varolan bir gerçektir[270].

Müsteşrik Goldziher ve diğer bazılarının iddiasına göre Hz. Peygamber gençliğinde ticaret maksadıyla yapmış olduğu seyahatleri esnasında zeki bir gözlemci ve yaratılış icabı ahlâki değerlere önem veren kişiliği ile gittiği ve gördüğü toplumlarda hoşlanmadığı hemşehrilerinden daha kibar ve sağlam adetlerle karşılanmıştır. Dolayısıyla ileride yapacağı ıslahatlar hususunda harekete geçmiş, onlardan etkilenmiş olabileceğini öne sürerler. Oysa o günkü Hıristiyan toplumu apaçık bir sapkınlık içindeydi.

Hz. Peygamber'in Kitab-ı Mukaddes kültürünü aldığı iddia edilen kaynak da Varaka b. Nevfel'dir. Bu zat Hz. Hatice'nin amcasının oğlu Hıristiyan bir alimdi ve Mekke'de oturuyordu. Varaka hadisesinde Hz. Hatice Hz. Peygamber'in, Hîra mağarasında başına gelenleri Varaka'ya anlatmıştır. Bu kısa görüşmede Hz.

---

[268] Demir, Şehmus, **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik,** Beyan Yay., İstanbul 2003, s. 80.
[269] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nahl 16/103.
[270] Hallefulla, A. Muhammed, a.g.e., s. 260-261.

Muhammed'in Kur'an'ın muhtevasını ondan alması mümkün olmadığı gibi tarihi bir kanıtta yoktur. Kaldı ki Varaka Hz. Peygamber'in gördüğü meleğin Hz. Musa'ya gönderilen Namus-u Ekber (Cebrail) olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda da peygamberliğini müjdelemiş ve kendisinin de ömrü yeterse davasında yardım edeceğini belirtmiştir. Açıkça Resulullah'ı davasında teşvik etmiş ve O'na iman etmiştir[271].

Kur'an ile Kitab-ı Mukaddes arasında paralel görünen unsurların Hz. Muhammed'in vefatından sonra Yahudi ve Hıristiyan bilginlerden etkilenerek Kur'an'a eklenmiş olabileceği düşüncesi savunulmuştur. Modern dönemde de bazı Oryantalistler bu görüşü benimseyerek, bu paralelliğin bulunduğunu, bu nedenle de kıssaların Kitab-ı Mukaddes'ten alınmış olma ihtimalinin güçlü olduğunu belirtmişlerdir. Halbuki Hz. Peygamber'in Kur'an'ın çeşitli kısımlarını bazı kölelerden alma ihtimali bulunmadığı gibi, Hz. Peygamber sonrası dönemde de Kur'an'a bir şey eklenmiş veya çıkarılmış değildir[272]. Zira Kur'an'ın bütünüyle ilahi vahiy olduğu ve bir değişikliğe uğramadığı Kur'an'ın kendisi tarafından birçok yerde ifade edilmiştir bunu tarih de açıkça göstermektedir[273]. Kur'an'ın herhangi bir tahrifata uğramadığını gösteren en önemli delillerden biri de Kur'an'ın ayetlerinin iner inmez başta Hz. Peygamber olmak üzere hemen ezberlenmesidir. Yine aynı şekilde, Kur'an'ın korunmuşluğunun önemli bir delili de ilahi vahyin yazıya geçirilmesi sürecidir. Ayrıca Hz. Peygamber'in her yıl ramazan ayı içerisinde kendisine inen ayetleri Cebrail'le okunması da korunmuşluğunun delillerindendir. Ezberleme, yazma ve okuma işlemleri birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek ve korunmuşluğun en üst düzeyde sağlanması anlamında birbirini destekleyen unsurlardır.

Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilmeyen bir ümmi olduğu içinde geçmiş dinlere ait bilgileri okuyarak elde etmesi mümkün değildir[274]. Arapça'ya hakimiyetten başka bir şeyleri olmayan ümmi bir kavim olan Arapların içinde, ümmi olan Hz. Peygamber'e öğretmenlik yapacak bir öğretmenin olmadığı veya olamayacağı apaçık bir gerçektir. Çünkü onların belli başlı vasıflarından birisi "Ümmilik"tir. Yine İslam öncesi Arapların en meşhur lakaplarından biri olan "cahili" kelimesi de onların ilim ve irfandan semavi kültürlerden uzak bir millet olduklarını açıkça gösterir.

---

[271] Şengül, İdrik, a.g.e., s. 160-163.
[272] Demir, Şehmus, a.g.e., s. 82-83.
[273] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/59, 75; Nisa 4/46; Maide 5/13, 41; A'raf 7/162.
[274] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Cuma 62/2; Ali-i İmran 3/164; A'raf 7/157; Ankebut 29/48.

Bütün semavi kitaplar asılları itibariyle tek bir kaynaktan ilahi vahiyden peygamberler aracılığıyla insanlara tebliğ edilmiştir. Bu sebeple temele ait prensip ve esaslarda bir benzerliğin bulunması gayet doğaldır. Ancak Tevrat ve İnciller asıllarını koruyamamış, tahrife uğramıştır. Kur'an için ise böyle bir şey söz konusu dahi edilemezken, Kur'an'a tahrif olmuş ve çelişkilerle dolu Kitab-ı Mukaddes asla kaynaklık edemez.

Kur'an-ı Kerim'i ve Kitab-ı Mukaddes'i inceleyecek olursak aralarında kıssaları anlatma metod ve üsluplarında açık farklılıklar görürüz. Kur'an'ın Kitab-ı Mukaddes'ten farklı olarak, kıssaların ders ve ibret olacak can alıcı noktalarını anlattığını kıssaların teferruatla ilgili kısmını almadığını görürüz. Kur'an'ın geçmiş haberleri ele alışı İslami davet gereği ibret, öğüt ve tefekkür içindir. Üslup itibarıyla da çarpıcı tabloları en canlı bir tarzda sunarken tafsilat ve teferruat kısımlarını geçmektedir[275].

Kur'an kıssa anlatırken Tevrat'ın yolunu izlememiştir, Tevrat'ın (daha önce) peygamberlere ait haberleri anlattığı gibi bu haberleri anlatmamış, bu haberlerden bir kısmını seçmiş, diğer kısımlarını bırakmıştır. "Gönderilen müjdeci ve uyarıcı elçilerden bir kısmını daha önce sana anlattık, bir kısım Kur'an kıssaları seçerken geçmişteki insanlara ait tüm haberleri aktarmayı hedeflememiş, bunlardan yalnızca İslam mesajının hali ve Peygamber'in gönderildiği toplum karşısındaki konumu ile örtüşen haberleri seçmekle yetinmiş bu yüzden Tevrat'ta mevcut olan ayrıntılara girmemiştir. Ayrıca Kur'an Tevrat'ın aksine zaman belirtmemiş zamanını kıssaların terkibinde temel öğe yapmamıştır[276].

Tevrat incelendiğinde, tarih bilgisini ön plana çıkaran ve detaylı tarih bilgilerine yer veren bir metin olduğu göze çarpar. Tevrat'taki kıssaların belki de en belirgin özelliği sunulan bilgilerin tarih, yer, şahıs gibi unsurlarla, bütün detaylarıyla verilmesidir. Asıl amacı unutturma veya gözardı etme pahasına çok detaylara girilmekte, adeta hiçbir detay kaçırılmamaktadır. Oysaki Kur'an kıssaları büyük bir kısmı teşkil etmelerine rağmen, Kur'an bir tarih kitabı görünümü arzetmez. Ayrıntılardan uzak durulmakta, özellikle yer ve zaman gibi unsurlardan söz edilmez verilmek istenen mesaj ön plandadır. Yine Tevrat'a hakim olan tarih kitabı görünümü

[275] Şengül, İdris, a.g.e., s. 176-177.
[276] Hallefullah, A. Muhammed, a.g.e., s. 264.

İsrailoğulları merkezli bir yapı arzeder. Yani Tevrat İsrailoğullarını konu alan bir siyer kitabı görünümündedir. Oysa Kur'an'da belirli bir kavim veya topluluk ön plana çıkarılmadığı gibi tüm kıssalar tevhid eksenli ve hidayet amaçlı olarak yer almaktadır ki, kıssaların işleniş biçimine ve muhtevasına da bu özellikler yansımıştır[277].

Büyün bu hususlar, Kur'an kıssaları ile Tevrat kıssaları arasında çok büyük farklar olduğunu ispatlat. Zira, Tevrat tarihsel malumat vermeyi amaçlarken; Kur'an öğüt ve ibret vermeyi, müjdeleyip uyarmayı, yol gösterip irşad etmeyi, İslami mesajın ilkelerini açıklayıp, muhalefet cephesine cevap vermeyi, Peygamber ve ona tabi olanların kalplerini yatıştırmayı, müşrik ve kafirlerin benliklerini sarmayı, vb. hedeflemiştir[278].

Ayrıca muhteva olarak da Kur'an ve Kitab-ı Mukaddes kıssaları arasında ciddi farklılıklar vardır.

Kur'an baştan sona tetkik edilecek olursa tüm ayetlerde Allah her vesile ile tüm noksan sıfatlardan, şirkten, ehl-i dalaletin her türlü isnad ve vasıflandırmasından tenzih edildiği görülür. Fakat bugün mevcut olan Kitab-ı Mukaddes'te ise Allah'a beşeri sıfatlar isnad edilmektedir. Yine aynı şekilde peygamberlere, onların şanına, ismet sıfatına yakışmayan fiillerin günahların açıkça isnad edildiğini görürüz. Halbuki Kur'an peygamberleri en güzel sıfatlarla ve özelliklerle tanıtmaktadır. Onları yüksek ahlak sahibi örnek insanlar olarak sunmaktadır[279].

Kur'an'da müşriklerin bir ithamında şu şekilde haber verilmektedir: "Biz bunu öteki dinde işitmedik. Buyurmadan başka bir şey değildir." (38/7)

"Bu, evvelkilerin uydurmasıdır." (26/137)

Müşrikler, O'nun beşere izafe edip, Allah tarafından vahyolunmadığını, önceki insanların haberlerinden derlemeleri gibi, öncekilerin haberlerinden derlem olsaydı, benzer kitaplar vücuda getirildi[280].

Öze ait farklı muhteva göstermektedir ki Kur'an kıssalarına kaynak Kitab-ı Mukaddes olamaz.

---

[277] Demir, Şehmus, a.g.e., s. 88-90.
[278] Hallefullah, Muhammed, a.g.e., s. 264.
[279] Şengül, İdris, a.g.e., s. 180-182.
[280] Çelik, Muhammed, **Kur'an Kur'an'ı Tanımlıyor,** Şule yay., 1998, İstanbul, s. 301-302.

Anlaşılacağı üzere Kur'an kıssalarının kaynağını Kitab-ı Mukaddes'e dayandırma girişimleri ve iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır. Kur'an ile Kitab-ı Mukaddes'in birçok ortak kıssayı içerdiği doğrudur. Ancak konular arasında benzerlik olsa da, ifade ettiğimiz gibi, konuların işleniş şekli ve ana temalarında, yapı ve muhtevalarında büyük farklılıklar vardır. Özetle ifade edecek olursak nakıs ve kusurlu olanın mükemmele kaynaklık etmesi hiçbir şekilde makul sayılmaz. Yani Kur'an kıssaları tamamıyla ilahi kaynaklıdır, vahiy mahsulüdür, Kitab-ı Mukaddes kaynaklık etmemiştir, edemezde.

C) KUR'AN KISSALARININ KAYNAĞININ ARAP MİTOLOJİSİ OLDUĞU İDDİASI

Kıssaların kaynağı konusunda diğer bir konu da kaynağın Arap hitap çevresi ile nüzul dönemi Arap kültürüyle ilgisidir. Bazıları Arap kültürüne kıssaların kaynağını irca etmeye çalışmış ve kıssaların Arapların bildiği şekliyle Kur'an'da yer aldıklarını, Kur'an'ın bu anlamda bir düzeltmeye gitmediğini ve onların bilgisini esas aldığını ifade etmiştir. Kur'an'ın inmiş olduğu toplumun kültürünü gözettiği, kabul edilen bir husustur. Ayrıca mesajın muhataba ulaşabilmesi için de bir gerekliliktir. Ancak Kur'an'da sunulan bilgilerin tümüyle Araplarca bilinen hususlar olduğu manasına gelmez. Bu nedenle bu durumun üslupla ve dilin kullanım biçimiyle sınırlı tutulması gerekir.

Kıssaların tümünün veya en azından büyük bir çoğunluğunun Araplar tarafından bilindiğini veya bilinmediğini ifade etmek yanlış olur. Ancak şu belirtilmelidir ki Kur'an'da Araplarca bilinen kıssalar olduğu gibi bilinmeyenlerde vardır. Kıssalarda kullanılan "elem tera" (Görmedin mi? Görmez misin?) ifadesi Arapların bildiği kıssalar için bir ipucu olabilir. Muhatabın anlatılan olayla ilgili bilgi sahibi olduğu anlamına gelir bu gibi ifadelerle başlamak. Cahiliyye dönemi Arap şiirinde de konu olan Ad, Semud kavimlerinin yer aldığı kıssalar, Süleyman ve cinlerle münasebetinin anlatıldığı kıssa, Hud ve Salih kıssalarının Araplarca bilindiğini tespit etmek mümkündür[281].

Ancak kıssaların diğer bir kısmının Araplarca bilinmediği de aşikardır. Hud suresinde anlatılan Nuh kıssasının sonunda:

---

[281] Demir, Şehmus, a.g.e., s. 90-93'e bkz.; Hallefullah, Muhammed, a.g.e., s. 266-267.

"İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bunlardan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin"[282] ifadelerine yer verilerek Peygamber ve Arap toplumunun bilmediği kıssaların Kur'an'da var olduğunu göstermektedir[283].

Oryantalistler, Arap kültürünün kıssaların oluşumunda büyük bir etkiye sahip olduğunu yani Kur'an kıssalarının kaynağının Arap kültürü olduğunu, dolayısıyla Kur'an'da çelişkilerin bulunduğunu savunurlar.

Burada asıl önemli olan husus kıssaların Araplar tarafından bilinip bilinmediği değil, Arapların bilgisinin esas alınıp vak'ıaya ve tarihe uymayan yanlışlıkların ve çelişkilerin bulunması iddiasıdır. Konuya Kur'an ve Kur'an'ın evrenselliği açısından bakıldığında, Kur'an'ın Arapların bilgisini olduğu gibi aldığını, yanlışlıkları düzeltme ihtiyacını hissetmediğini ifade etmek hem sakıncalı bir tutum olur hem de doğru bir davranış olmaz.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kur'an'ın bazı kıssaların sonlarında söz konusu kıssayı gaybla ilişkilendirmesi, kıssaların bir kısmının Araplarca bilinmediğini gösterir. Ayrıca Kur'an'ın evrensel bir vahiy olması nedeniyle[284] tümüyle gerçeklere dayanan, yanlışlık içermesi muhtemel olmayan, bir yapıda olmanın yerine, inmiş olduğu toplumun doğru ve yanlışın içiçe olduğu bilgisini esas alması, dolayısıyla sadece onlara hitap etmesi mümkün değildir. Kur'an'da bulunan tarihsel, yerel unsurların evrensel bir form ve yapıda bulunur. Bu da, belirli yerel, tarihsel durumların yanlış bilgilerini bünyesinde barındırmasına engel teşkil eder.

Kur'an kıssalarının kaynağının Cahiliye Arap kültürünün olduğu Kur'an'ın muhtevasıyla, evrenselliğiyle örtüşmez. Kıssaların kaynağı elbette ki vahiydir.

Kısaca özetleyecek olursak; Kur'an kıssalarını kabaca üç kısma ayırmak mümkündür. Sunulan bilgilerin bir kısmı vahyin inmiş olduğu kültürel ortamda bilinen çeşitli unsurları içermektedir ve vahiy bu kültürel ortamdaki insanların bilgilerini (doğru haliyle) göz önünde bulundurup kullanmıştır. Diğer bir kısım, önceki ilahi dinlerde de yer alan anlatımlardır. Bir kısım ise hiç kimsenin bilmediği çeşitli unsurlardır.

---

[282] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/49.
[283] Demir, Şehmus, a.g.e., s. 97.
[284] Bkz. Kur'an-ı Kerim, En'am 6/19; A'raf 7/158; Enbiya 21/107; Furkan 25/1; Ahzab 33/40; Sebe 34/28; Sad 38/87; Cuma 62/2-3.

Açıklamaya çalıştığımız gibi Kur'an kıssaları Arap mitolojisine veya Kitab-ı Mukaddes'e dayanmamaktadır. Bu hem ilmen, hem tarihen, hem mantıken mümkün olamaz. Bunu kabullenmek Kur'an'ın doğruluğuna, kesinliğine zarar vereceği gibi onun gönderilmiş ve tahrif olmamış kitab olduğu gerçeğine de aykırıdır. Bizzat Kur'an kendisinin ilahi kaynaklı olduğunu tek bir harfinin bile benzerinin getirilemeyeceğini söyleyerek açıkça insanoğluna Onu değiştiremeyeceği konusunda meydan okumuşken ve bu tarihen de vaki olmamışken O'nda anlatılan kıssaların kaynağını başka yerlerde aramak elbette ki yersiz olacaktır. Aslolan Kur'an'ın ilahi vahiy mahsulü olduğu gerçeğidir, asırlardır değiştirilemediği gerçeğidir. Elbette ki O'nun büyük bir kısmını teşkil eden kıssaların kaynağında da asla bir şüphe yoktur ki onlarda Allah tarafından Hz. Muhammed'e vahyedilmiştir.

D) KUR'AN KISSALARININ TARİHİ BOYUTU

Kur'an-ı Kerim, tarihe ve tarihi olaylara ibret maksadıyla, asıl gayesine paralel olarak son derece önem vermektedir. Tarihin önemine dikkat çeken ayetlerden biri Al-i İmran suresi 137 ayeti: "Şüphesiz sizden önce nice olaylar gelip geçmiştir. O halde yeryüzünde gezin, dolaşın da Hakk'ı yalanlayanların sonunun nasıl olduğuna bir bakın ibret alın" denilir. Kur'an'ın önemle üzerinde durduğu tarihi olayları, geçmişe ait haberleri gayesi, tarihi haberler arkasında gizli kıymetli değerleri özetlemek, insanın değişmeyen fıtrat özelliklerini, varlık alemine, toplumlara hükmeden sabit sünnetleri açıklamaktır[285].

Kur'an tarihe ve tarihi olaylara dikkat çekerken asıl amacı insanların merakını gidermek vb. değil, Kur'ani çerçevede Hakka, hidayete irşad etmektir. Kur'an tarihi olayları geçmiş peygamberler ve ümmetleriyle ilgili kıssaları ele alırken tarihte hiçbir zaman değişmeyen ve daima fertler ve toplumlar üzerinde tekrarlanan Sünnetullah çerçevesinde zikreder. Tarihin her devrinde insan aynı insan insanın duyguları da aynı ve değişmediğine göre, olaylar tekrarlanmaktadır. Bu gerçek açıkça Kur'an'da da şöyle ifade edilmiştir:

"Bu günleri (nusrat ve mağlubiyet, yükseliş ve düşüşü) insanlar arasında döndürür dururuz."[286]

[285] Şengül, İdris, a.g.e., s. 94.
[286] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran, 3/140.

Kur'an kıssalarının tarihi canlandırıcı boyutu son derce önemlidir. Hak-batıl mücadelesinde insanlık tarihinin belki de en çarpıcı örnekleri kıssalarda yer alır. Kıssalardaki tarihi bilgilerle, insanlara, toplumlara ve tarihe yön veren belirleyici unsurlara yer verilir. Bu çerçevede geçmişte yaşanan olaylarda öz itibariyle benzer yönlerin çok olduğu, çeşitli insan tiplerinin ve toplumların olaylara karşı tavırları ve bu tavır alışları sonucunda karşılaştıkları – karşılaşacakları olumlu veya olumsuz durumlar anlatılır. Bundan hareketle kıssalar "geçmişte etkin değerlerin şimdi ve gelecekte de etkin olabileceği"ni anlatır. Bu tarz bir yaklaşım insanların tarihi doğru okumalarına, olaylara yön veren esas unsurları fark etmelerine, yaşanılmış tarihsel durumları iyi değerlendirmelerine ve geleceğe de doğru taraftan bakmalarına büyük bir katkı sağlayacaktır. Yani kıssalar ilahi bir tarih yorumu elde etme ve bununla bireysel ve toplumsal yaşamın akışına olumlu anlamda yön vermeleri hedefini gütmektedir[287].

Kur'an kıssalarının hepsi geçmişte meydana gelmiş tarihi olayların arz edilmesinden ibarettir. Kur'an kıssalar aracılığıyla birçok tarihi olay anlatmakla birlikte, önemli, güvenilir ve doğru tek kaynaktır. Ancak muhakkak ki Kur'an'ın ve haberlerinin tarihi değeri, gerçekliği vb. Kur'an'ın tarihçilerin anlattığı gibi geçmiş milletlerden, olaylardan bahseden bir tarih kitabı olduğunu göstermez. Kur'an'daki tarihle ilgili haberleri, kıssaları tarihi vesikaların araştırıldığı, incelendiği gibi incelemek ve değerlendirmek apaçık bir cehalet olur. Çünkü Kur'an hiçbir zaman tarihe tarih olması cihetiyle yönelmemiştir. Bütün üslûplarında olduğu gibi Kur'an'ın kıssalar üslûbunda da, tarihi yön ana gayeye ulaştıran bir araç durumundadır. Bu sebepledir ki, kıssalarda tarihi olayın esaslarını oluşturan kahraman, zaman ve mekan gibi ana unsurlara önemli olmayacak şekilde yer verilmiştir. Hatta çoğu zaman bu tarihi unsurların gizli tutulması tercih edilmiştir. Asıl gayesi ilahi mesajın muhataplara sunulmasına vesile olacak şeklide bazen ve nadiren tarihin unsurlarıyla ilgili tafsilata yer vermektedir. Bunun hedefi de yine mesajın çarpıcı ve etkileyici bir tarzda muhataplara iletilmesidir[288].

Tarih ilim ve yeni tarihi keşifler, Kur'an kıssalarının birçoğunun gerçekliğini aydınlatırken izah edemediklerini de reddedecek kesin bilgi ve delillere sahip değildir. O halde tarihin aciz kalıp sustuğu Kur'anî kıssalar hakkında söz yine Kur'an'ındır. Çünkü özellikle Kur'an'daki tafsilatlı ve tarih boyunca unutulmuş kıssalar, Allah'tan

[287] Demir, Şehmus, a.g.e., s. 143-144.
[288] Şengül, İdris, a.g.e., s. 107-108.

başkasının bilemeyeceği gayb haberlerindendir. Kur'an'ın haber verdiği şekli ve miktarı ile tarihte gerçekten meydana gelmiş, yaşanmış hadiselerdir. Biz kesin olarak iman ediyoruz ki; Kur'an kıyamete kadar hüküm sürecek ilahi bir mesajdır. O halde bu mesaj kıyamete kadar mütemadiyen anlaşılmaya çalışılacak, her geçen gün ilim ve fenlerin gelişmesiyle birlikte Kur'an'ın yeni yeni gerçekleri, mucizevi hakikatleri teyid ve ispat edilecektir[289].

Kur'an kıssalarının tarihi boyutundan kastettiğimiz, kıssalarda geçen tarihsel bilgileri veya anlatılan olayların sınırlarını belirtmek değildir. Gayemiz, kıssaların tarihsel açıdan değerinin araştırılmasıdır.

Bu sorunun tarihi Hz. Muhammed'in peygamberliğinin başladığı çağa kadar uzanmaktadır. Bunun dayanağı da Yahudiler arasındaki yaygın bir dini görüşe dayanmaktadır. Onlar peygamberler olduğunu iddia eden kişileri doğru veya yalan söylediklerini anlamak için şu kriterleri vardı; Peygambere gaybdan bilgi gelir, geçmiş peygamberler ve toplumlara ait haberler gayb bilgilerindendir. Yahudiler insanlara vahyin semadan indiğini anlatıyordu. Onların gerçek peygamber ile sahtesini (Peygamberlik taslayanı) ayırabilme yolu buydu[290].

Tarihsel bilgiler, tabi olunan din (esasları) olmayıp hiçbir şekilde Kur'an'ın zaman, mekan ve olayların kronolojisini vermemiştir. Kur'an'ın tarihsel bilgilere işaret etmekteki amacı öğüt ve ibret vermektir. Yani Kur'an bu bilgileri tarihsel çerçeveden çıkartıp dini çerçeveye oturtulmuştur[291].

Kıssalarla ilgili şu noktalarda değinmek gerekir;

1. Kur'an tarih biliminin temel unsurlarından zaman ve mekanı belirtmemiştir. Kur'an da zamanı belirtilen tek bir kıssa yoktur. Bazı kıssalarda şahıs isimlerin de yer verilmemiştir.

2. Kur'an bazı olayları özellikle seçmiş, diğerlerini anlatmamıştır. Bir şahıs veya bir toplumun başına gelenlerle ilgili olarak meydana gelen olayları tam ve eksiksiz olarak anlatma yolunu tutmamış, sadece hedeflerine ulaşmaya yardım eden, yani zihinleri öğüt almaya ve hidayete yönelten ifadeleri seçmekle yetinmiştir.

---

[289] Şengül, İdris, a.g.e., s. 114.
[290] Hallefullah, Muhammed, a.g.e., s. 51.
[291] Hallefullah, Muhammed, a.g.e., s. 76.

3. Kur'an olayların verilişi ve anlatımında kronolojik ve doğal sıralamaya dikkat etmemektedir[292].

Kur'an kıssalarını Allah'ın ilim ve kudretinin sınırları çerçevesinde değerlendirmezsek en önemli özelliği olan ders ve ibret yönünü inkar etmiş oluruz.

Kur'an-ı Kerim kıssalar üslûbu ile evrensel özelliğe sahip, kıyamete kadar tüm insanlar için ders ve ibret olacak müsbet ve menfi örnekleri, modelleri, dini tefekküre delil olacak hadiseleri tertemiz tarihi gerçekler olarak takdim eder. Kur'an kıssaları yaşanmış tarihi olaylardır. İnsanlık değişmedikçe benzer olayların yaşanması ihtimal dahilinde olacağından Kur'an insanlığı bu olaylarla uyarmaktadır. Bu uyarış kıssaların üslûbuyla çarpıcı ve etkileyici bir boyut kazanmaktadır. Kur'an kıssalarının uydurma veya temsili olduğunu iddia etmek, Kur'an'ın ilk düşmanlarının da ithamda bulundukları "öncekilerin uydurma hikayeleri"[293] iftirasını tekrarlamaktan başka bir şey değildir. Böyle bir tavrında Kur'an gerçeğiyle bağdaşması mümkün değildir. Kur'an kıssalarında işaret suretiyle, hatta diziliş tarzlarından açığa çıkan nice tarihi hakikatler vardır. Arkeolojik buluntular, belgeler geliştikçe bu sırlar daha iyi anlaşılacaktır. Sonradan ilmen keşfedilen, ama önceden Kur'an da temas edilmiş olan bu hakikatlerden birkaçını aşağıda vereceğiz:

1) Kainatın yaratılış kıssasında, kainatın enerjiden yaratıldığı, dünyanın iki canlılarında dört gün yani devre geçirdiği anlatılmıştır[294]. Günümüzde fizik ve jeoloji ilimleri de bu bilgileri tasdik eder.

2) Hz. Adem'in yaratılışı. Kur'an Adem'in topraktan yaratıldığını, sonraki nesillerin anne karnında yaşadıkları embriyo safhalarını başka bir vasatta geçirdiklerini, sonra hayata gözlerini açtıklarını anlatır. Biyoloji ve diğer ilimlerde buna açıklar.

3) Kur'an Yemen'de medeniyetlerin kurulduğunu Sebe şehri civarındaki bahçelerin Sebe seddi vasıtasıyla muhafaza edildiğini ama insanların şükretmedikleri için bu nimetin ellerinden alındığını haber verir[295]. Arkeolojik bulgularda bu yöndedir[296].

---

[292] Geniş bilgi için bkz., Hallefullah, a.g.e.,s . 83.
[293] Bkz. Kur'an-ı Kerim, En'am 6/25; Enfâl 18/31; Nahl 16/24; Müminun 23/83; Furkan 25/5-6; Neml 27/68.
[294] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Fussilet 41/9-12.
[295] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Sebe 34/15-19.
[296] Sağlam, Bahaeddin, **Kur'an Kıssaları,** Tebliğ Yay., İstanbul 1985, s. 27-28.

III. BÖLÜM

KUR'AN KISSALARININ AMACI

Amaç kavramını öncelikle şöyle açıklayalım: Kur'an kıssalarının kendisi sebebiyle nazil olduğu amaçtır. Öyle ki; bu amaçtan ötürü kıssa özel bir biçimde bina edilmiş ve yine özel bir üslûb ile sunulmuştur. Kıssa Kur'an'ın asıl hedefini gerçekleştirme vesilelerinden biridir. Kur'an her şeyden önce bir dini davet kitabıdır. Kıssa da bu daveti duyurma ve yerleştirme vesileden biridir.

Bütün bu eksikliklerden münezzeh olan Allah (c.c) Kur'an kıssalarının amacını şu ayette zikretmiştir. Bütün eksikliklerden münezzeh olan Allah şöyle buyurdu; *"Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir."* (Yusuf, 12/111). Bu ayetle Kur'an kıssaları insanların dikkatini çekmeye, düşünmeye, tefekkür etmeye ve öğüt almaya çağırmaktadır.

Kur'an kıssalarının ayırtedici özelliği beş tanedir.

1. Kur'an kıssaları akıl sahiplerine öğüt verir.
2. Kur'an kıssaları uydurulmuş olaylar değildir.
3. Kur'an kıssaları ve Kur'an olayları bütün inceliğiyle açıklar.

4 ve 5. Kur'an kıssaları dünyada hidayete, kıyamet gününde Allah'ın rahmetini meydana gelmesine sebeptir[297].

Bu kısımların amacını maddeler halinde inceleyelim:

A) İMAN ESASLARINI İSPAT ETMEK VE AÇIKLAMAK

Kur'an'ın ve dolayısıyla da kıssaların en önemli meseleleri tevhid, ahirete iman, vahiy ve peygamberlik müessesesi gibi konulardır.

Kur'an-ı Kerim gerek tebliğ edildiği asırdaki ortamın insanlarını şirk ve inkar bataklıklarından kurtarmak, gerekse kıyamete kadar ki evrensel ilahi kitap oluşu sebebiyle her zaman inananların imanlarını sağlam ve zinde tutmak amacıyla kıssalar üslûbuyla imanla ilgili hususları önemle açıklayıp ispat etmektedir.

---

[297] Vehbe Zuhayli, a.g.e., s. 15-20.

Kur'an'ın kıssalar üslûbu ile anlatılan peygamberlerin davetleriyle ilgili ifadelerinden anlaşılıyor ki, Kur'an'da ilk önce ve ısrarla anlatılmak istenen temel konu Allah'a iman konusudur. Peygamberin davet metodunu, tebliğ keyfiyetini yansıtan benzer ve hatta aynı olan ifadelerden tevhidle ilgili önemli bir ince nokta vardır ki o da; tüm peygamberlerin tek bir Allah'a iman esasını ümmetlerine anlatmak istemeleridir. İşaret edilen incelik insan fıtratının değişmez bir özelliğini yansıtır ki o da her devirde bir Allah inancı var olmuştur. Ancak bu fıtrî inanma duygusunu ilahi risaletler ışığında bir yön verilmezse çoğu zaman asılsız mecralara veya çok çeşitli şirk bataklıklarına düşebilmektedir. Zaten peygamberler tahrif edilen Allah inancını aslına, gerçek safiyetine döndürmek için gönderilmiştir. Tevhid inancı İslam'ın özünü teşkil eder. Bu sebepledir ki Kur'an her vesileyle, her siyak muhataplara tevhid inancını hatırlatır[298].

Yine kıssalarda ahirete iman konusu da işlenerek insanlara öldükten sonra dirilme, mükafat ve ceza, Allah'ın ölüleri tekrar diriltmeye gücü yettiği anlatılarak ahirete iman güçlendirilir (Ashab-ı Kehf Kıssası).

Kur'an kıssalarının önemli gayelerinden biri de Hz. Peygambere gelen vahyin ve peygamberliğini ispat etmektir. Ümmi bir insana 40 yaşında peygamberlik verilmesi ve vahyin dışında her hangi birisinden ders almamasıdır. Özellikle tafsilatla anlatılan Hz. Nuh, İbrahim, Yusuf, Musa, İsa, Adem kıssaları Hz. Peygamber'e gelen vahyi açık bir şekilde ispat etmektedirler. Kur'an'da Hz. Peygamber'e gelen vahyin aynısı olduğu açıkça vurgulanır[299].

B) HZ. MUHAMMED'E VE TÜM MÜMİNLERE TESELLİ VERMEK

Kur'an kıssalarının gayelerinden biri de başta Resulullah'ın ve daha sonra da O'na iman eden tüm müminlerin tebliğ vazifesinde karşılaştıkları veya kıyamete kadar karşılaşacakları her türlü eziyet ve güçlükler karşısında teselli edilmesidir. Kıssalarla din yolunda karşılaşılan güçlüklerin her devirdeki peygamber ve tabi olanların değişmez kaderi olduğu, ancak bu eziyet ve güçlüklerin geçici olduğu, sonunda mutlaka müminlerin kurtuluşa erdiği anlatılır. Yine amaç bu zorluk ve güçlüklerden dolayı müminlerin sarsılmaması gerektiğini vurgulamak, sabır gösterilmesini ve dava için mücadeleye devam edilmesini sağlamaktır. Bu Kur'an'da şöyle ifade edilir;

---

[298] Şengül, İdris, a.g.e., s. 281-282.
[299] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/163; Şura 42/3.

"Peygamberlerin (başlarından geçen) kıssalardan sana anlattığımız her şey, senin gönlünü pekiştirmemizi sağlar, sana bu belgelerle gerçek inananlara da öğüt ve hatırlatma gelmiştir."[300] İlahi kanun gereği, Hakk'ın galibiyeti Batıl'ın helaki ile sonuçlanan Hak-batıl çarpışması her zaman vuku bulur. Zorluk ve güçlüklerle deneme ve imtihan, iman ve küfür mücadelesindeki zıt değerlerin ayrılmasında en doğru bir ölçüttür. Bu durumda Kur'an'ın pek çok ayetiyle açıklanmıştır[301].

Kıssalar, Peygamber ve müminlerin kalplerini sakinleştirmek, keder ve streslerini gidermek gibi fonksiyonlar üstlenmiştir. Bütün bunların tabii sonucu olarak, gösterdikleri uzunca sabır ve kararlılık onları, düşman ve muhaliflerine karşı muzaffer kıldı.

Yine Peygamberin kendisine iletilen mesajı iletmesi kolay olmamıştır. Özellikle Mekke döneminde müşriklerin Peygamber'e ve iman edenlere yaptıkları sözlü ve fiili saldırılar, olumsuz tavırlar Peygamber'in kendisine gelen vahyi müminlerle birlikte pratiğe dönüştürme çabasını engelleme çalışmaları, alay etmeleri vb. Tüm bunlar peygamberi üzmüştür ve Allah'da onu, onun yanında olduğunu ayetleriyle teyid etmiş, teselli etmiştir[302].

C) BÜTÜN ZAMANLARDAKİ PEYGAMBERLERİN TEBLİĞ ETTİĞİ DİNİN BİRLİĞİNİ AÇIKLAMAK

Kur'an kısalarının gayelerinden biri de Hz. Adem'den Hz. Nuh'a, Hz. Nuh'tan Hz.Muhammed'e kadar gelen bütün dinlerin ve şeriatların birliğini, aynı kaynaktan geldiğini ispat etmektir. Tüm dinler bir olunca, bunlara iman edenlerin de tek bir ümmet oluşu, inkarcıların da aynı inkar ve cahiliyeyi temsil etmesi kaçınılmazdır.

Peygamberlerin ve ilahi dinlerin birliği, zamanların değişmesiyle değişmeyen bir gerçektir[303]. Yani vahiy ve din birliğine iman, Müslüman'ın temel iman esaslarından birisidir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle ifade bulmaktadır:

---

[300] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/120.
[301] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Ankebut 29/40; Bakara 2/214; Ankebut 29/1-3.
[302] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hud 11/12; Hicr 15/97; Kehf 18/6; Yunus 10/94.
[303] Şengül, İdris, a.g.e., s. 298.

"(Ey Resulüm!) Onlar (hem) sana indirilen kitaba ve (hem de) senden önce indirilenlere iman ederler. Ahirete de sadece onlar kesin olarak inanırlar."[304]

"Peygamber ve inananlar, ona Rabbinden indirilene (Kur'an'a) iman etti. Hepsi de Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman etmiştir. Ve onlar: Allah'ın peygamberleri arasından hiçbirini ayırt etmeyiz, işittik, itaat ettik. Rabbimiz! Affını dileriz, dönüş Sana'dır derler."[305]

Bunlardan da anlaşılıyor ki, Allah insanoğluna farklı devirlerde farklı dinler değil, temelde değişmeyen tek bir din göndermiştir ki o da "İslam" dır. Bunun temeli Hz. Adem ile başlayıp Hz. Muhammed'le evrensel boyuta ulaşmış ve kıyamete kadar da aynı din değişmeden devam edecektir. Bu tamamlanmış son dine Kur'an-ı Kerim bizzat "İslam" adını vermiştir[306]. Allah katında İslam'dan başka bir din olmadığı ve ondan başka bir dinin makbul sayılamayacağı Kur'an'da açıkça beyan edilmiştir[307]. Çünkü İslam yine Kur'an'ın beyanına göre insanlığın fıtrî dinidir[308].

Yine Kur'an, Peygamberimiz Muhammed (a.s)'la geçmiş peygamberlerin müjdelendiğini söyler.

Her şeyden haberdar olan ve her şeyi bilen Rabbimizden gelen Kur'an Hz. Muhammed ve onun ümmetinin geçmiş semavi kitaplarda zikrinin geçtiğini ve bütün geçmiş peygamberlerin Hz. Muhammed'le müjdelendiğini bize haber verir.

Müfessirlerden birçoğunun Ali-İmran suresi 81 ayetini bu şekilde tefsir etmişlerdir. "Hem Allah, vaktiyle peygamberlerden «size kitap ve hikmet vermemden sonra, Sizin yanınızda bulunan kitabı tasdik edici bir peygamber geldiğinde, mutlaka ona inanıp yardımcı olacaksınız» diye söz almıştır. Allah: «Bunu kabul ettiniz, bu ağır yükümü sırtınıza aldınız mı?» dediğinde onlar: «Kabul ettik» diye kesin söz verince, Allah Teâla: «Siz de şahit olun, zaten Ben de sizinle beraber şahitlik edeceğim» buyurdu."

---

304 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/4.
305 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/285.
306 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran 3/19-20; Bakara 2/132; Maide 5/3.
307 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran 3/19-85.
308 Bkz. Kur'an-ı Kerim, Rum /30/30.

Muhakkak ki Allah bütün peygamberlerden hayatta iken Hz. Muhammed gönderilirse ona iman edeceklerine ve onun şeraiti için kendi şeraitlerini terk edeceklerine dair söz almıştır[309].

Bu da bize temelde dinin aynı olduğu, devirlerin ihtiyaçlarına göre peygamberler geldiğini ve Hz. Muhammed'in geleceğinin haber verildiğini Kur'an bize bildiriyor.

Tüm peygamberlerin insanlığa temelde aynı dini tebliğ ettikleri, Kur'an kıssalarını anlatımında da ifade edilmiştir. Mesela Hz. Nuh kavmine, Müslümanlardan olmakla emredildiğini söylemiştir[310]. Hz. İbrahim ve oğlu İsmail, Kâ'be'yi inşa ederlerken yaptıkları dualarında Allah'tan Müslüman olmalarını istemişler; Hz. İbrahim ve Yakub evlatlarına Müslüman olarak ölmelerini tavsiye etmişlerdir[311]. Hz. Yusuf Allah'tan Müslüman olarak vefat etmeyi istemiş[312]. Musa da kavmine "Eğer Müslümanlardan iseniz sadece Allah'a tevekkül edin" demiştir[313].

Enbiya suresinde Hz. Musa, Harun, İbrahim, İsmail, İshâk, Ya'kub, Lût, Nuh, Davud, Süleyman, Eyyub, İdris, Zülkifl, Yûnus, Zekeriyya, Yahya ve İsa gibi grup peygamber anlatılır. Bu surede bu kıssaların ardından anlatılış gayesini ifade eden "Gerçekten bu peygamberler topluluğu tek bir ümmet olarak sizin ümmetinizdir. (Onların getirdiği din sizin de dininizdir) Bende sizin Rabb'inizim. Öyleyse (yalnız) Bana kulluk edip ibadet edin."[314] ayeti zikredilir. Bundan da açıkça anlaşılıyor ki peygamberlerin toplu olarak anlatılmasındaki amaç tüm peygamberler ve getirdikleri dinlerin birliğini göstermektir.

Her devirde peygamberlere gönderilen dinin, esas itibarıyla değişmeyen "İslam" olması, peygamberler ve onlara tabi olanların tek bir ümmet oluşu gerçeği yanında, inkarcılar da tek bir ümmet oluşturmaktadır. Tarihin her döneminde tekrarlanan inkar ve cahiliye mensupları arasında da zaman ve mekanlara göre önemli fark yoktur. Aynı temel özelliklere sahiptirler[315]. Hepsi de peygamberlerini inat ve kibirlerinden dolayı inkar edip, doğru yoldan yüz çevirmişler, sonra peygamberlerin davalarından vazgeçmediğini görünce hem peygamberlere hem ümmetlerine sözlü ve fiili eziyet

---

[309] Ömer Süleyman Eşgar, **er-Rusulu ve'r-Risalât,** 1985, Beyrut, Mektebetu'l-felah, s. 162.
[310] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Al-i İmran, 3/19.
[311] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/127-133.
[312] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Yusuf 12/101.
[313] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Yunus 10/84.
[314] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Enbiya 21/92.
[315] Bkz. Kur'an-ı Kerim, A'raf 7/59-88; Şuara 26/105-187.

etmişlerdir. Görülüyor ki devirler değişse de ne inanlar topluluğu ne de inkar edenler sınıfı değişmemiştir.

Tek bir Allah inancı; ilahi dinlerin hepsinin ortak özelliğidir. Tüm resul ve nebiler bu gerçekte birleşmişler, hepsi de bu gerçeğe davet etmişlerdir. Kur'an bu gerçeği özetle şöyle ifade eder:

"(Ey Peygamber!) Senden önce hiçbir elçi görmedik ki, ancak ona 'Ben'den başka ilah yoktur sadece Bana kulluk ediniz' diye vahyetmişizdir."[316]

Ayrıca Kur'an kıssalarından öğrendiğimize göre Peygamberler ilahi emri ümmet ve milletlerine tebliğ ederken aynı merhalelerden geçip aynı temel metodları kullanmışlardır. Hemen hemen tüm peygamberler ilahi takdirin seçiminden sonra belli bir eğitim ve terbiyeden geçirilerek ilahi daveti yüklenmeye hazırlanmışlardır. Her peygamber önce temel prensipleri, tevhidi ve tevhidle alakalı diğer temel inançları en güzel yollarla çeşitli delillerle açılayıp bildirmişlerdir. Davetin merhalelerine göre gizli veya aleni usuller uygulamışlar. Karşılaştıkları eziyet ve düşmanlıklar sebebiyle yurtlarından hicret etmeye mecbur edilmişlerdir. Ancak ilahi görevlerini hakkıyla yerine getirme uğruna her türlü eziyete seveseve katlanarak kendileriyle aynı yolu takib edecek her devirdeki tabilerine de örnek olmuşlardır. Peygamberler davetleri sırasında Allah tarafından gönderildiklerini ispat için çeşitli mucizeler göstermişlerdir. Tüm bu davet ve tebliğ karşısında insanlardan herhangi bir ücret talep etmemişler, sadece Allah rızasını gözetmişlerdir[317].

Özetle tüm zamanlardaki peygamberler aslında tek bir dini tebliğ etmişlerdir ki o da İslam'dır. Bilhassa peygamber kıssaları bunu teyid eder niteliktedir.

D) İNSANI ŞEYTANA KARŞI UYARMAK

Kur'an insanı, kıssalar aracılığıyla kıyamete kadar kendisini doğru yoldan çıkarmak için uğraşacak olan şeytana karşı uyarmaktadır. Onun tuzağına düşmemeleri için, insanın yaratılışından itibaren nasıl düşman olduğu tekrar tekrar hatırlatılıp, öğüt verilmektedir.

---

[316] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Enbiya 21/25; Ayrıca bkz. Fussilet 41/14; Ahkaf 46/21; Kafirun 109/2-3, 5.
[317] Şengül, İdris, a.g.e., s. 307-308.

Hz. Adem ile başlayan şeytan – insan arasındaki ezeli düşmanlık, kıssaların diliyle ibretli bir şekilde anlatılmaktadır. Bu düşmanlık Kur'an'ın çeşitli yerlerinde anlatılmaktadır[318].

İlk insana Allah'ın emri olan hürmet secdesinden kaçınan ve açık bir isyanla Allah'a karşı gelen şeytan, cennetten kovulmuş, Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmıştır. Bu nedenledir ki daha ilk andan itibaren insana düşman olmuştur. Kıssalardan anlaşıldığı üzre, bu aşamadan sonra şeytanın tek hedefi, başta Adem ve Havva cennetten çıkarmak ve kıyamete kadar gelecek insan neslini de aynı şekilde ilahi rahmetten mahrum bırakmaktır.

Nihayet bu emelini Hz. Adem ve Havva'ya vesvese vererek cennette yasak ağaçtan yedirmeyi başarmış, amacını gerçekleştirmiştir. Bunun üzerine insanoğluna kaybettiğini tekrar kazanabilme imkanı verilmiş ve dünyaya bunun için imtihan için gönderilmiştir. Şeytan da bunun üzerine Allah'tan mühlet istemiş ve Allah tarafından ilahi hikmet gereği bu isteği kabul edilmiştir. Şeytan da bu müddet içersinde düşmanlığını şiddetle devam ettireceğini, insanoğlunu doğru yoldan alıkoyacağını ahdetmiştir. Maalesef İblis bu ahdini geçmişte de, bugün de ve gelecekte de yerine getirmiştir, getirecektir.

İşte bu dünyada diğer yaratılmışlardan farklı olarak önemli bir imtihana tabi tutulan insan, şeytana, nefsinin arzu ve isteklerine rağmen Allah'ın sonsuz rahmetini, ebedi cennetini elde etmek için bu geçici aleme gönderilmiştir.

Kısaca belirtmeye çalıştığımız şart ve ortamda insan bu dünyadan tekrar asıl vatanına dönmek, ebedi cennete hak kazanmak için yapacağı ve dikkat edeceği en önemli husus, Kur'an'ın kıssalar aracılığıyla da belirttiği; şeytanın düşmanlığını anlaması, onun hile ve tuzakları karşısında uyanık olmasıdır.

Kur'an kıssalar aracılığıyla insanı şeytana karşı her fırsatta uyarmış, ikaz etmiştir[319].

---

[318] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/30-39; A'raf 7/11-25, Hicr 15/26-42; İsra 17/61-65; Kehf 18/50; Sad 38/67-85; Taha 26/116-123.

[319] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/40; İsra 17/65; Sad 38/82-85; Bakara 2/168-169, 208; Nisa 4/60, 83, 120; Maide 5/91; En'am 6/142; Yusuf 12/5, 42; İsra 17/53; Nur 24/21.

E) İNSANLARI DÜŞÜNDÜRMEK VE İBRET ALMALARINI SAĞLAMAK

Kıssaların amaçlarından biri de insanların bunlar üzerinde düşünmelerini ve ibret almalarını sağlamaktır.

Düşünmek, olaylardan ve çevreden ibret almak Kur'an'ın bir emridir. Hayatın anlam kazanması, ancak üzerinde düşünülmesiyle mümkündür. Düşünmek, insanı hayvanlardan ayıran en önemli özelliktir. Akıl nimetinin şükrü, onu kullanmakla, düşünme ameliyesinde bulunmakla gerçekleşir[320].

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurur:

"Hiç yeryüzünde gezmediler mi ki (kendilerinden önce mahvolanların yerlerini görsünler de) düşünecekleri kalpleri, işitecekleri kulakları olsun, (akılları başlarına gelsin, hak sözünü işitsinler) Zira gözler kör olmaz fakat asıl göğüslerdeki kalpler kör olur."[321]

"Elbette bunda işaretten anlayanlara nice ibretler vardır."[322]

"Elbette onların kıssalarında akıl sahipleri için ibret vardır."[323]

Böyle bir yaklaşım, başka bir ifadeyle ibret almaya yönlendirme, insani duyguların dini, İslami yöne yönelmesine, buradan da İslam dininin gerektirdiklerinin yaşantıya dönüştürülmesini hedefler. Bu da her türlü zorluk ve sıkıntıların üstesinden gelmeye çalışan, yanlışın, hak olmayanın karşısında durabilen sağlam bir imanla gerçekleşir.

Genel itibarıyla kıssalar göz önünde bulundurulduğunda kıssalarda anlatılan olaylardaki temel amaçlardan birinin insan duygularını güven, korku ve ümit yönünde harekete geçirmek ve aksiyona yönlendirerek bir kıvılcımın çıkmasını sağlamak olduğunu ifade etmek de mümkündür[324].

---

[320] Şimşek, Sait, **Kur'an Kıssalarına Giriş,** Yöneliş Yay., İstanbul 1993, s. 79.
[321] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hacc 22/46.
[322] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Hicr 15/75.
[323] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Yusuf 12/111.
[324] Demir, Şehmus, a.g.e., s. 149.

F) İNSANLARI EĞİTMEK VE TERBİYE ETMEK

Kur'an da insanın ilk yaratılış safhalarını anlatan kıssalarda, insanın cennetten indirilip, dünyaya yerleştirildikten sonra kendilerine Allah katından bir hidayet rehberi geleceği vaad edilmiştir[325]. Çünkü insan yaratılış gereği ve kendisinde varolan duygu ve düşünceleri sebebiyle terbiyeye ve eğitime muhtaç olarak yaratılmıştır.

İnsan itaat veya inkarda serbest bırakılmış, kendisine verilen irade ile bunu seçmesi istenmiştir. Bunun sonucunda da tarihte olumlu veya olumsuz iki tavır sergilemiştir. Bu iki farklı tavrın da sevap ve ceza olmak üzere görülecek olan iki ayrı neticesi de takdir edilip ilahi vahiyle bildirilmiştir[326].

İnsan, kendisine verilen hilafet görevini sergilemesi Allah adına yeryüzünde imar faaliyetlerinin adalet ve hak ölçüleri içinde yürütülmesi ancak ilahi terbiyeyle mümkündür. Bu ilahi terbiye sistemlerinin en sonuncusu da Kur'an'dır. Elbette ki Kur'an doğal olarak önceki ilahi terbiye sistemlerinin devamı ve tamamlayıcısıdır.

İşte bu gayeyle Kur'an kıssalar aracılığıyla geçmiş peygamberlerin evrensel mahiyetteki önemli olaylarını bize anlatmaktadır.

Kur'an kıssalarındaki terbiye metoduyla, Kur'an metodu tamamen uyum içindedir.

İnsan geçmişle ilgili gerçek olayları dinlerken ister istemez ders ve ibret alır. Kur'an'ın tarihte yaşamış olumlu ve olumsuz şahsiyetleri ve onların akıbetlerini anlatmak suretiyle insanları doğru yoldaki fert veya toplumların örnek hayatlarına özendirerek benzer bir hayat yaşamalarını teşvik etmek, batıl yoldakilerin de tavır ve yaşantılarından nefret ettirerek, insanı temiz fıtratına zıt hareket ve hayat tarzından uzaklaştırmaktır.

Eğitim sahasındaki tecrübeler açıkça göstermiştir ki akıl ve kalplere nüfuz edip müsbet netice veren dini öğütlerin en etkilisi kıssalardır. Çünkü kişiler vicdanen kıssadaki kişilerden, olaylardan etkilenir, ibret alır. Yine kişinin hayır ve fazilet yönünü geliştirir, dini hassasiyetlerin doğmasını sağlar.

[325] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/38-39; Maide 5/65-66; Taha 20/123-126; Araf 7/96; Nuh 71/10-12.
[326] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/38-39; Taha 20/123-126.

Kur’an kıyamete kadarki tüm muhataplarını terbiye etmek için kıssalar üslubuyla her devir de insanlık için örnek ve önder şahsiyetler olan peygamberlerin örnek hayatlarını ve onlara tabii olanları anlatmaktadır. Anlatılan tüm bu örnek şahsiyetler başta Hz. Peygamber ve sonra da müminler için yüksek ahlakı, dini hassasiyeti, Allah’a giden yolu öğreten en önemli bir metod teşkil eder.

Kur’an kıssalar aracılığıyla teşvik ve korkutma unsurunu davet ve terbiye metodu olarak kullanır. Çünkü teşvik ve korkutma pek çok insan ruhunda psikolojik yapısında tesiri büyüktür. İnsan nasıl hayır ve güzelliği seviyorsa, her türlü şer ve kötülükten hoşlanmamaktadır. Bu nedenledir ki iyiye güzele ve hayra teşvik, kötülüklere karşı korkutma üslubu terbiyecilerin vazgeçemediği unsurlardır. Ayrıca Kur’an yapılan her amelin karşılığının dünya da ve ahirette mutlaka bir neticeye sahip olacağını (sevap-ceza) bir kanun olarak bildirilmiştir[327]. İnsan yaptığı işin gittiği yolun sonunda sevindirici veya elem verici bir neticeye ulaşacağını bilmezse, terbiyede belli bir hedefe ulaşması zordur. Bu nedenle insan yaptığı işin sonucunu bilmelidir.

Bu nedenle Kur’an kıssaları muhatabı eğitici bir nitelik taşır. Bazen örnek şahsiyetleri, bazen yola düşmüş insanları anlatarak, bazen anlatımda diyalog üslubuna yer vererek, bazen insanları teşvik ederek, bazen korkutarak, kıssalar anlatılarak insanoğlu eğitim ve terbiyeye tabi tutulmuştur.

Zaten Kur’ani metotda da asıl amaç insanı eğitmek, doğru yola iletmektir. Elbette ki Kur’an’ın büyük kısmını oluşturan kıssalarında metodu aynıdır, amaç insanı hem dünyada hem de ahirette huzura ve mutluluğa ulaştırmaktır.

G) KUR’AN KISSALARININ TEKRARI

Kur’an’da tekrar, bazen bir cümlenin çeşitli yerlerde tekrar edilmesi, bazen de olayın tekrarı şeklinde olur. Olayın tekrarı kıssanın konusuna girer.

Tekrar insan fıtratı açısından ele alınırsa özellikle önemli konularda zarurettir, ihtiyaçtır. Çünkü insanda unutma özelliği vardır. Bu özellik daha ilk insanda kendini göstermiş ve Allah’ın bütün ikaz ve tembihine rağmen bu tembihi unutmuş ve yasak ağaca yaklaşmıştır. İnsanın unutma özelliği Kur’ani nasla sabittir. Yaşayan ve değişmeyen bir gerçektir. Bu temel insani özelik sebebiyledir ki bir fikrin insan

---

[327] Bkz. Kur’an-ı Kerim, Zümer 39/24-26; Secde 32/20-21; Haşr 59/15; Talak 65/8-10.

zihninde yer edebilmesi ve iyice anlaşılabilmesi için takip edilecek en güzel yollardan birsi "tekrar"dır. Bu yolla fikirlerin, bilgilerin insan hafızasına iyice yerleştirlmesi temin edilir. Böylece insandaki unutkanlık büyük ölçüde önlenmiş olur. İnsanı yaratan Allah yarattığı kulun özelliklerini en iyi bilir ve bundan dolayı Kur'an da kendine has bir üslupla tekrarlarda bulunur.

Psikolojik açıdan meseleye bakıldığında tekrarın insan üzerinde büyük etkisi olduğu görülür. Herhangi bir fikri yerleştirmek istediğinizde o fikri ölçülü olarak tekrar etmek etkili bir yoldur ve kalıcılık kazandırır. Tekrar edilen konular önemlerinden dolayı tekrar edilmişlerdir. Ayrıca Kur'an'da bir olay tekrar edilirken aynıyla tekrar edilmiyor. Mesela bir yerde özet olarak anlatılan başka yerde tafsilatlı olarak anlatılıyor[328].

Tekrarlanan kıssalarda bir çelişki yoktur. Nasıl ki Kur'an da çelişki yoksa, kıssalarda da çelişki yoktur[329].

Kur'an'daki tekrar üslubunu zaruri kılan, onun yüksek icazına yakışır tarzda mevcut biçimde şekillendiren en önemli unsur, Kur'an'ın hedef ve gayesidir. Çünkü Kur'an insanlığın tüm sorularına cevap veren en son ve en mükemmel İslam dininin kitabıdır.

Arap dilinin üslup ve belağatı gereği Kur'an'da tekrara yer verilmiştir. Çünkü "tekrar" Arapçanın önemli üsluplarından birisidir[330].

Tekrar ifadeye güzellik katan bir unsurdur. Kıssanın tekrarı halinde ilave edilen bu yeni unsur tekrara farklı bir boyut kazandırmaktadır. Kur'an kıssalarının değişik yerlerde ve şekillerde tekrarlanmasının bir sebebi de inancın yerinin şuuraltı olduğu hususunda aranmaktadır. Dolaylı olan bu telkin tarzı, özellikle tekrarla birleşirse kolayca şuuraltına uzanır[331].

Netice olarak Kur'an'daki tekrarlar, aynı konu veya meselenin salt tekrarından ibaret değildir. Her tekrarda bir anlam ilavesi, meseleye değişik bir bakış açısı kazandırmaktadır.

---

[328] Şimşek, M. Sait, a.g.e., s. 114.
[329] Bkz. Kur'an-ı Kerim, Nisa 4/82.
[330] Şengül, İdris, a.g.e., s. 254-256.
[331] Çelik, Muhammed, a.g.e., s. 40.

SONUÇ

Kur'an'ın bir cüz'ü olmaları sebebiyle Kur'an'daki kıssaların menşei bizzat Kur'an'ın da menşeini ilgilendiren bir husustur.

Kur'an ondört asırdır insanlığı ilahi terbiyeyle ahlaklandırmaya çalışacaktır ve buna ebediyen davam edecektir.

Bugün her zamankinden daha fazla anlamaya ve hayatımızı prensipleriyle şekillendirmeye muhtaç olduğumuz ilahi mesajların tarihte bizzat yaşanmış hadiseler şeklinde, canlı tablolar halinde sunulması sebebiyle Kur'an kıssaları son derece önemlidir. Yani Kur'an'i mesaj kıssalar aracılığıyla insanlığa daha aktif bir perspektiften naklediliyor.

Bizler, kıssaların Hz. Peygamberin risaletini ispat ettiğine inanıyoruz, bu haberlerin kıssalarda bulunması peygamberliğin kanıtıdır. Eğer bu kıssalar vahyin eseri olmasaydı, hiçbir kitabı okuyamayan ve kitap okuyan hiçbir kişiye öğrencilik etmeyen ümmi peygamber bu bilgileri öğrenemezdi.

Kur'an kıssalarla geçmiş peygamberleri birtakım tarihi şahsiyetleri ve hadiseleri anlatırken teferruatlara girmemiş, tarihi gerçeklere aykırı herhangi bir bilgiye de yer vermemiştir.

Kur'an bazı tarihi hadiselerin evrensel mahiyetteki yönlerini tüm insanlığa ders ve ibret verecek şekilde kendine has üslupla anlatmıştır.

Kur'an kıssalarının kaynağını ilahi vahiy dışında başka kaynaklarda aramak pek çok açıdan imkansız ve boş çalışmalardır. Asıl olan gerçek Kur'an, Tevrat ve İncil'in aynı kaynaktan geldiğidir ki bu nedenle kıssalarda bazı paralellikler vardır. Ancak Kur'an dışındakiler tahrif olduğundan aslolan Kur'an kıssalarıdır.

Kur'an kıssalarının amacı ve hedefi temelde Kur'an'ın indiriliş gayesi ve hedefiyle aynıdır. Yani Kur'an tevhidi, ahireti, takvayı üstün ahlak prensiplerini vb. nasıl anlatıyorsa kıssalarda bunları yaşanmış tarihi gerçeklerle dile getirerek daha çarpıcı bir biçimde anlatmaktadır.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki Kur'an kıssaları tarihte yaşanmış gerçeklerdir ve kaynağı ilahi vahiydir. Amacı (Kur'an'ın da amacı) insanlığa ibret vermek, şeytana karşı uyarmak, insanları düşündürmektir. Asıl gaye Kur'an'ın daha iyi bir şekilde anlaşılmasıdır. Kur'ani hükümlerin anlaşılmasıdır ve insanlara Kur'an'ı hayatlarına tatbik etmeleri için yardımcı olmaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Kur'an-ı Kerim.

ABDULBAKİ, M. Fuat; **Mucemu'l Müfehres li Elfazı'l-Kur'an-ı Kerim,** İstanbul, 1987.

ATASOY, İhsan; **Peygamberler Tarihi,** Yeni Asya Yay., İstanbul, 1994.

AYDEMİR, Abdullah; **İslam Kaynaklarına Göre Peygamberler,** T.D.V. Yay., Ankara, 1992.

BAĞDADİ, Abdulkahir b. Tahir b. Muhammet; **Kitab-u Usuli'd-Din,** İstanbul, 1928.

BALJON, J.M.S.; **Kur'an Yorumunda Çağdaş Yönelimler,** Fecr Yay., Ankara, 1994.

Bolay, S. Hayri; "Adem" maddesi, **T.D.V. İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998.

BUCAİLLE Maurice; **Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an,** (çev.: Mehmet Ali Sönmez), D.İ.B. Yay., Ankara 2001.

CANAN, İbrahim; **Kütüb-i Sitte Tercüme ve Şerhi,** Akçağ Yay., C. I-VI-X, Ankara, 1995.

ÇELİK, Muhammed; **Kur'an Kur'an-ı Tanımlıyor,** Şule Yay., İstanbul, 1998.

DEMİR, Şehmus; **Mitoloji, Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik,** Beyan Yay., İstanbul 2003.

EBU ZEYD, Nasr Hamid; **İlahi Hitabın Tabiatı,** (çev. M. Emin Maşalı), Kitabiyat Yay., Ankara, 2001.

BAĞDADİ, Abdulkahir; **el-Fark Beynel Firak,** (Çev: Ethem Ruhi Fığlalı), İstanbul, 1979.

ERDEM, Mustafa; **Hazreti Adem,** T.D.V. Yay., Ankara, 1999.

RAZİ, Fahruddin; **Mefatihu'l-Gayb (Tefsiri Kebir),** Akçağ Yay., C. XIV, Ankara, 1989.

EŞARİ, Ebu'l Hasan Ali b. İsmail, **Makalat'ul İslamiyyin ve İhtilafu'l Musallin,** (Tahkiki: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid), Beyrut, 1990.

EŞGAR, Dr. Ömer Süleyman; **er-Rusulu ve Risalât,** Mektebetu'l Felah, Beyrut, 1985.

ŞEHRİSTANİ, Muhammed b. Abdulkerim b. Ebi Bekr Ahmed; **el-Milel ve'n-Nihal,** (Tahkiki: Muhammed Seyyid el-Keylani), C. I, Beyrut, 1986.

GÖLCÜK, Şerafeddin – TOPRAK, Süleyman; **Kelam,** Tekin Kitapevi, Konya, 1998.

HALLEFULLAH, M. Ahmed; **Kur'an'da Anlatım Sanatı,** (çev. Şaban Karataş), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.

HÜRREMŞAHİ, Bahauddin; **Kur'an Bilimi,** (çev. Hasan Almas), İhtar Yay., İstanbul, 1998.

İBN KESİR; **Hadislerle Kur'an Tefsîri,** Çağrı Yay., C. I, İstanbul, 1996.

İBN TEYMİYYE, **Şerhu'l Akidet'il Vasitiyye li Şeyh-il İslam İbn Teymiyye,** (Şerheden: Muhammed Salih Useymin), Dar'ul İbn'il Cevzî, Riyad, H. 1416.

İCİ, Abdurrahman b. Ahmet; **el-Mevakıf fi İlmi'l-Kelam,** Kahire, Tarihsiz.

İncil, Yeni Yaşam Yay., İstanbul, 2000.

İslam Ansiklopedisi, "Adem" Maddesi, C. I.

KAZANCI, A. Lütfi; **Peygamberler Tarihi,** Nil Yay., C. I, İstanbul, 1997.

KILIÇ, Sadık; **Kur'an'da Günah Kavramı,** Hibaş Yay., Konya, 1984.

Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul.

KRAMER, Samuel Noah; **Sümerler,** (Çev: Özcan Buze), Kabalcı Yay., İstanbul, 2002.

KRAMER, Smauel Noah; **Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki,** (Çev: Hamide Koyukan), Kabalcı Yay., İstanbul, 2000.

KUTUB, Muhammed; **Kur'an'dan Kıssalar,** Ünlem Yay., İstanbul, 1991.

KUTUB, Seyyid; **Fizilâli'l-Kur'an,** Emir Yay., C. XII, İstanbul, 1995.

KUTUB, Seyyid; **Kur'an'da Edebi Tasvir,** (çev. Süleyman Ateş), Hilal Yay., İstanbul.

MACİT, Nadim; **Kur'an ve Hadise Göre Şirk ve Müşrik Toplum,** Damla Yay., Konya, 1992.

MEVDUDİ, Seyyid E. Alâ; **Hz. Peygamberin Hayatı,** (çev. Ahmed Asrar), Pınar Yay., C. I, İstanbul, 1992.

MEVDUDİ; **Tefhimu'l-Kur'an,** İnsan Yay., C. II, İstanbul, 1986.

MUTÇALI, Serdar; **Türkçe Arapça Sözlük,** Dağarcık Yay., İstanbul.

OSMANOĞLU Mahmud – CHOHAN A. Hamdi; **Fetvalar Mevdudi,** Nehir Yay., C. III, İstanbul, 1992.

ÖZARSLAN, Selim; **Kelamda Tevbe,** Hilal Mat., Elazığ, 2002.

ÖZTÜRK, Mustafa; **Kur'an ve Aşırı Yorum,** Kitabiyat Yay., Ankara, 2003.

ÖZTÜRK, Y. Nuri; **Kur'an'ın Temel Kavramları,** Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1995.

SABUNİ, Muhammed Ali; **Safvetü't-Tefasir,** Yeni Şafak Yay., C. III, İstanbul, 1995.

SABUNİ, Nureddin; **el-Bidaye fi Usul-u Din,** DİB. Yay., Ankara, 1998.

SAĞLAM, Bahaeddin; **Kur'an Kıssaları,** Tebliğ Yay., İstanbul 1985.

ŞENGÜL, İdris; **Kur'an Kıssaları Üzerine,** Işık Yay., İzmir 1994.

ŞİMŞEK, Sait; **Kur'an Kıssalarına Giriş,** Yöneliş Yay., İstanbul 1993.

TABERİ, Ebû Cafer Muhammed bin Cerir; **Tarih-i Taberi,** Türkçesi M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yay., C. I, İstanbul.

TANİLLİ, Server; **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası,** Say Yay., İstanbul, 1991.

TÜMER Günay – KÜÇÜK Abdurrahman; **Dinler Tarihi,** Ocak Yay., Ankara, 1997.

VEHBE, Zuhayli; **el-Kıssatu'l-Kur'aniyye,** Şam, 1996.

WATT, W. Montgomery; **Kur'an'a Giriş,** (çev.: Süleyman Kalkan), Ankara Okulu Yay., Ankara 2000.

YAR, Erkan; **Beden Ruh İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu,** Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000.

YILDIRIM, Recep; **Önasya tarih ve Uygarlıkları,** Meram Yay., İzmir, 1996.

YILDIRIM, Suat; **Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Mealî,** Feza Yay., İstanbul, 1998.